

Åtterrapportering inför Majmötet 2003
- det inlämnade materialet i sin helhet

DEL 1

Observera att materialet till stora delar är att betrakta som arbetsmaterial, i vilket länen förbehåller sig rätten att göra ändringar.
(Layouten i detta dokument kan skilja sig något från den i originaldokumenten.)

Innehåll

Stockholms län	sid. 3-12
Uppsala län	sid. 13-18
Södermanlands län	sid. 19-26
Östergötlands län	sid. 26-30
Jönköpings län	sid. 31-44
Kronobergs län	sid. 45-47
Kalmar län	sid. 48-101

Stockholms län **Återrapportering inför nationell programförklaring**

Förutsättningar

Under 2002 och 2003 har arbetet med Agenda kulturarv pågått i Stockholms län. Arbetet drivs som ett samarbetsprojekt mellan Länsstyrelsen, Stockholms läns museum och Stockholms stadsmuseum. Som underlag för denna framställning har material använts, vilket samlats in genom enkäter till kommuner och hembygdsförbund, genom två större konferenser och genom diskussioner och enkäter inom våra respektive organisationer. Under året planeras fortsatt verksamhet framförallt inriktad mot att klargöra roller och ansvar inom den kulturvårdande organisationen samt att stärka den lokala kulturmiljövården.

De prioriterade områden som nu lyfts fram, har utgjort centrala och ständigt återkommande teman i samtliga av dessa forum.

Agenda kulturarvs olika parter i Länet

Agenda kulturarvs olika parter, i form av Länsstyrelsen, Stockholms läns museum och Stockholms stadsmuseum har mycket olika roller i länets kulturarvsarbete, varför synen på arbetet ibland skiljer sig mellan organisationerna. Framförallt gäller detta förutsättningarna för Stockholms stadsmuseum, som i egenskap av kommunal förvaltning upplever en större tydlighet i sitt uppdrag. Samtidigt kan förutsättningarna för museets verksamhet på mycket få punkter jämföras med situationen i länets övriga kommuner.

Åsikterna i sammanställningen utgörs generellt av en sammanvägning av olika aktörers åsikter. När något perspektiv skiljer sig radikalt från övriga aktörers, påpekas detta särskilt.

Bakgrund - en reflexion

Under de senaste decennierna har förutsättningarna för kulturarvsarbete förändrats i en allt snabbare takt. Vi lever i en tid där av starka urbana processer omstrukturerar landskapet och orsakar extremt exploateringsstryck i vissa regioner, medan andra utsätts för avfolkning och stagnation. Den nya teknologin inom IT och kommunikationer har i ökande utsträckning gjort oss oberoende av *platsen* som arena. Vi rör oss snabbt mellan olika rum, med hjälp av olika medier – i realiteten eller virtuellt.

Lokalisering av boende och arbete blir allt friare, och medan vi tidigare flyttade endast ett fåtal gånger under vår livstid, innehåller idag boendekarriären ett snabbt ökande antal steg. ”Ska vi bo kvar” blir en fråga som ställs vid så många fler tillfällen i livet i en tid när arbete och bostad byts vart och vartannat år. Detta gör platsen, likväl som andra varor, beroende av ett varumärke som förmår saluföra bygdens fördelar. Ofta sker detta i termer av kulturarv och kulturmiljö. Vår mobilitet leder till att geografien löses upp, och ”hembygd” som begrepp får ibland en andra, symbolisk betydelse som identifieringsobjekt, oberoende av subjektet. I enlighet med detta kan en plats upplevas som attraktiv därför att den besitter vissa ”hembygdsattribut”, oberoende av om dessa kan kopplas till den egna bakgrunden eller till det egna livet. Vems historia som helst fungerar. Genom sina attribut skapar den en känsla av tillhörighet och förankring, mitt i föränderligheten.

Miljön exploateras på liknande sätt av upplevelse- och reseindustrin, och turismen urholkar ofta själva objektet för sin beundran.

Dagens historiesyn, där den privata historien och de individuella betydelselagren i allt större utsträckning betonas vid sidan av de stora berättelserna, leder till en upplösning av

kulturarvsbegreppet. Det är inte längre självklart vad som är kultur, kulturmiljö eller kulturarv. Inte heller vad som är bevarandevärdt eller för vem, och absolut inte var ansvaret för bevarandet av olika kulturarv bör ligga.

Kulturarvssektorn står sedan många år vacklande i denna process. Vad ska vi egentligen bevara? Hur viktig är vardagsmiljön och aspekter på det goda livet i förhållande till det storslagna vår kultur presterat? Hur viktas en slottspark mot förorternas gröna rum? Och vad händer när näringsliv och exploatörer i ökande utsträckning använder kulturarvets argument för sin sak? Det är viktigt att kulturarvssektorn förmår ta ställning till dessa frågor, även om det inte innebär att *ett* förhållningssätt framhålls som det korrekta.

Sektorns yttersta ansvar

I dag ifrågasätts sektorns roll när det gamla kulturvårdande perspektivet ”att skydda, bevara och vårda kulturmiljön”, med kulturmiljövården som en *aktiv* part i samhällsplaneringen, ibland övergår i en önskan om att framställa kulturmiljövården som en aktivt *drivande* part, exempelvis genom diskussionen kring relationen till regional utveckling. Denna problematik avspeglar sig i den existerade antikvariekårens syn på sitt arbete, och därmed även de diskussioner som förts inom Agenda kulturarv kring denna fråga. Generellt kan diskussionerna om sektorns ansvar och syfte delas in i tre huvudgrupper, kring rubrikerna bevarande, förmedlande och utveckling. Hos olika organisationer och personer inom sektorn betonas de perspektiven olika starkt, även om all kulturvård i grunden bygger på en blandning av alla tre perspektiv. Fokus ligger i de olika diskussionerna på:

... att kulturmiljön skyddas, bevaras och vårdas.

Den första av grundpelarna för arbetet med kulturarvet bygger på den klassiska synen på att sektorns främsta syfte är att ”skydda, bevara och vårda”.

... att informera och levandegöra.

Den andra grundpelaren i diskussionerna är kulturarvssektorns roll för att informera, levandegöra och väcka intresse för vårt kulturarv. Genom förhållningssättet skapas en förståelse för vår historia, perspektiv på den egna tillvaron och därigenom kan identitet och tillhörighetskänslor stärkas. Samtidigt skapas en bättre förståelse för kulturvården hos allmänheten, vilket i sig är den bästa garantin för dess skydd.

...att moderera utveckling.

Den tredje grundpelaren handlar på ett tydligare sätt om att vara en part i den utvecklingsprocess som karaktäriserar vår tid, och att i den processen uppmärksamma och värna om kulturarvet. Perspektivet visar en stor öppenhet för förändring, och fokuserar mer på livskvalitetsargument, helhet och kontinuitet i utvecklingsprocessen. Vardagslandskapet och det helhetliga framhålls starkt vid sidan av det traditionellt högtstående, objektsinriktade kulturarvet. Förändring ses som positiv om den lyckas integrera respekten för de historiska årsringarna långsiktigt i kulturlandskapet så att inte den historiska läsbarheten försvinner. Den viktigaste grunden för detta perspektiv är varsamhetstanken, kombinerad med en stark kärna av lagskydd.

Perspektivet innehåller även föreställningen att kulturarvssektorn kan vara en aktiv part i förändringsprocesser, ibland själva grunden som bör driva och forma utveckling.

I de diskussioner som förekommer framstår perspektivet som allt vanligare, speciellt med avseende på de livskvalitetsargument som ses som grunden för sektorns berättigande.

”Att förmedla ett helhetsperspektiv på kulturmiljön”, ”Att tillsammans med andra, på vilket sätt det än må vara som fungerar, verka för en trivsam, upplevelsemässigt rik och trygg tillvaro”, samt ”Att hålla människor vid gott mod, på ett lustfyllt och lärorikt sätt” är exempel på citat som visar på just detta.

... att uppmärksamma nya värden.

Till dessa diskussioner kan läggas en önskan om att modernisera kulturarvssektorns arbete, som ofta framkommer i diskussioner. Det kan röra sig om arbetets objekt, exempelvis i form av den mycket unga bebyggelsen, såväl som synen på relationen objekt – helhet, där ett allt mer helhetligt perspektiv på miljöns utveckling tydligt efterfrågas.

... att medverka till demokrati

Det demokratiska perspektivet på kulturvårdens verksamhet är av grundläggande betydelse. Relationen mellan sektorns arbete och demokratibegreppet har under senare år diskuterats på mycket varierande sätt i olika forum. Frågor kring mångfald, lokal demokrati, medborgarinflytande etc. har blivit viktiga inslag i debatten kring kulturmiljövård, inte minst i Stockholm där problemen med segregation är större än på de flesta håll i landet.

”Kunskapen är en förutsättning för demokrati”, skrev en kollega här om dagen. ”Därför måste vi sluta tycka att det blir för högtravande när vi närmar oss begrepp som demokrati, för det handlar ju om just detta. Inom sektorn finns ett stort kunskapsunderlag som vi måste bli bättre på att tydliggöra för alla utomstående”. Att på detta sätt tydliggöra de demokratiska aspekterna på ett okonstlat sätt, känns mycket angeläget för sektorns förmåga till allmänt genomslag.

Mot en modern kulturvård!

I de diskussioner som förekommit i länet under året, har några ämnen ständigt återkommit. De används därför i denna framställning som bas för de prioriterade områden som identifierats i Stockholms län. Dessa områden är:

- Lagstiftning
- Information
- Kompetens
- Ansvarsfördelning
- Storstadens speciella förutsättningar

Lagstiftning

Målsättning

Kulturarvsarbetet baseras på en stringent lagstiftning som fyller kulturvårdens behov, som kan utnyttjas i enlighet med sin avsikt, och vars innehåll enkelt kan kommuniceras till allmänheten.

Problem

Kulturmiljövårdens lagrum upplevs brista i funktionalitet av många inom sektorn. Såväl PBL som KML kritiseras för sin utformning, och krav på hårdare och tydligare lagstiftning förekommer från många håll. Kritiken gäller dels konkreta företeelser som svaghet vid överprövning, bygglovsplikt utanför detaljplanelagt område, bristande och otydligt skydd av riksintresseområden etc., dels det faktum att en ökande diskrepans upplevs mellan lagarnas utformning och dagens kulturvårdande inriktning, framförallt genom att den objektsinriktning som fortfarande dominerar lagrummen inte längre är giltig för sektorns arbetsmetoder och förhållningssätt som helhet.

I diskussionen pekas även på att en klar lagstiftning å ena sidan, och samordning och tydlig ansvarsfördelning mellan olika organisationer inom sektorn å andra sidan, blir extra viktigt i en situation där resurserna är knappa och kompetens ofta saknas. Oklara regler och riktlinjer gör det även mycket svårt att kommunicera kulturhistoriskt värde till allmänheten, vilket på sikt kan leda till att förtroendet för sektorn minskar. Samtidigt måste sektorn själv bli bättre på att motivera skydd för olika typer av objekt, på ett sådant sätt att det blir begripligt för en bredare allmänhet.

KML framhålls generellt som en otidsenlig ”förbudslagstiftning” i behov av uppdatering, särskilt vad gäller byggnads- och fornminnessidan. Framförallt kritiserar lagens oförmåga att se till helheter och att hantera förändringar.

Ett exempel på detta är lagstiftningens följder för hanteringen av kulturlandskapet. Ur ett landskapsperspektiv har hanteringen av KML:s 2:a kapitel effekten att enskilda objekt, med tyngdpunkt på förhistoriska spår av olika slag, tillskrivs oproportionerligt stor vikt. Yttäckande eller större komplex av fornlämningar är svåra att få in i fornlämningsbegreppet, och vägar, bostadsområden och golfbanor planeras utan att övriga betydelsebärande spår i landskapet överhuvudtaget nämns. Dessutom ska varje fornlämning betraktas med samma dignitet enligt fornminneslagen, vilket i praktiken leder till att insatserna inte av nödvändighet viktas i enlighet med forskningens intressen. Om man istället fokuserade på de fornlämningar som kan ge svar på aktuella frågor vid forskningsfronten skulle man kunna komma längre i sin kunskap inom sektorn.

PBL framhålls av många som en bra lagstiftning, där problemet framförallt består i oförmåga att tillämpa lagen i enlighet med dess avsikt. Ett stort ansvar för bebyggelsemiljön vilar på kommunerna genom PBL:s utformning. Bevarandeinstrumentets effektivitet bygger på en användning av skyddsvarsamhets- och områdesbestämmelser i planer upprättade med syfte att skydda kulturmiljön, vilket i praktiken sällan sker. Få byggnader omfattas därför av skydds- och varsamhetsbestämmelser, och skyddet uppfattas som otydligt och orättvist. Att kommunerna ofta saknar antikvarisk kompetens försvårar ytterligare frågan, och bidrar till osäkerhet kring lagens möjligheter för kulturvårdens räkning. Den bristande kunskapen leder även till en överdriven rädsla för ersättningskrav.

Stockholm kommun utgör härvidlag ett undantag, då man har en lång tradition av att med hjälp av PBL arbeta aktivt för kulturmiljöns bevarande.

Förutom problemen med respektive lagstiftning, finns även problem med hur de möts. För kulturhistoriskt särskilt värdefull bebyggelse gäller PBL 3:12. När en sådan byggnad eller anläggning är byggnadsminne gäller skyddsbestämmelser för vissa delar av byggnaden och dess omgivning. Det är länsstyrelsen som handlägger ärenden om förändringar i strid mot skyddsbestämmelserna. Länsstyrelsen kan inte besluta om annat än de värden som är upptagna i skyddsbestämmelserna. Om den värdefulla byggnaden ligger utanför planlagt område är det i princip fritt fram att ändra byggnaden i varje annan aspekt. I planlagt område blir det konflikt mellan KML och PBL eftersom fastighetsägaren uppfattar att det som inte är förbjudet genom skyddsbestämmelserna är tillåtet. Länsstyrelsen uppfattas som en högre instans. Detta är olyckligt.

Från Länsstyrelsen har åsikten framförts, att en lösning vore att handläggningen av byggnadsminnena i framtiden sköttes i kommunen. Byggloven skulle i så fall hanteras i första hand enligt PBL och vad som gäller för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, och de särskilda skyddsbestämmelserna i byggnadsminnesförklaringen skulle tjäna som komplement till PBL och ett förtydligande av byggnadsminnets specifika värden. Länsstyrelsen blir då remissinstans, eventuellt med vetorätt. En sådan förändring kan dock inte ske utan att kommunen har antikvariskt kunnig personal.

Åtgärder:

Krav på en översyn av KML, samt ett aktivt arbete för att PBL ska komma att användas i enlighet med de möjligheter lagen rymmer.

Enligt PBL 2 kap 2 § ska natur- och kulturvärden beaktas vid planläggning. Sektorn bör arbeta för att dessa värden uppmärksammas i planarbetet och tas tillvara i planeringen.

Kommunerna ska se till att riksintressena för kulturminnesvärden får ett skydd. Sektorn borde jobba för att påskynda det. Samtidigt bör riksintressena ses över i samarbete med kommunerna.

Ansvarsfördelning

Målsättning:

Sektorn karaktäriseras av en tydlig ansvarsfördelning, som är greppbar såväl för de närmast berörda som för en bredare allmänhet. Ansvarsfördelningen baseras på gemensamma mål för verksamheten, så att arbetsuppgifter kan prioriteras på ett mer konstruktivt sätt, och dubbelarbete och ”vita fläckar” i verksamheten kan undvikas

Problem:

Ansvarsfördelningen mellan sektorns olika parter lämnar en del övrigt att önska. I Stockholms län finns oklarheter på många håll, såväl mellan de regionala organisationerna, som mellan dessa och de kommunala nivåerna.

I diskussionen framförs att relationen mellan Stadsmuseum, Länsmuseum och Länsstyrelse har utvecklats i positiv riktning under senare tid. Gemensamma samrådsmöten har lett till att vem som gör vad börjat klargöras, och det finns också en öppenhet att se de olika organisationernas personal och kompetens som gemensamma resurser i kulturmiljöarbetet.

Fortfarande finns dock oklarheter i ansvarsfördelning mellan organisationerna, framförallt genom att den traditionella frågan om ansvarsfördelning mellan Länsstyrelse och Länsmuseum kvarstår. Uppdragsverksamheten inom kulturvården är idag mycket komplex, och består av såväl arkeologiska förundersökningar och bebyggelsehistorisk dokumentation i samband med fysisk planering som olika typer av informationsinsatser. Komplexiteten har bidragit till otydligheten i ansvarsfördelning, och uppdragsverksamheten upplevs av många som en komplikation för relationen mellan organisationerna. Det råder en oklarhet hos både länsstyrelse och museum om vilken service som ingår i statsbidraget, vilket gör det svårt att kommunicera roller utåt, till allmänheten. Åsikterna om uppdragsverksamheten är splittrade inom sektorn, där många tycker att systemet fungerar bra, medan andra tycker att uppdragsverksamheten inte alls hör hemma vid museerna.

I diskussionen med kommunerna står det tydligt att förståelsen för kulturarvssektorns uppbyggnad och organisation varierar starkt från kommun till kommun, även inom de grupper som är närmast berörda av den kulturvårdande verksamheten. Att tydliggöra kommunernas ansvar och skapa en bredare lokal förståelse härför framstår som en avgörande fråga för hela sektorn.

Åtgärder:

En översikt behövs över den allmänna ansvars- och rollfördelningen inom sektorn, så att den blir mer genomskådlig såväl för dem som arbetar inom sektorn som för angränsande sektorer och allmänhet.

Strategier för gemensam verksamhetsplanering mellan de olika regionala organisationerna borde generellt utvecklas.

En översikt över och utvärdering av uppdragsverksamhetens konsekvenser för sektorns arbete skulle vara mycket välgörande.

Information

Målsättning:

Kulturvårdande arbete karaktäriseras av öppna och utåtriktade strategier som ger möjlighet till en demokratisk diskussion kring kulturarvsfrågor. Arbetet baseras på en hög kompetens inom modern kommunikationsteknologi, som förmår hantera såväl dagens mediasamhälle som andra effekter informationssamhället kan innebära.

Problem:

De flesta diskussioner inom ramen för Agenda Kulturarv talar om vikten av ökad information kring den kulturvårdande verksamheten, eller på annat sätt om problem med informationsöverföring och informationsflöden.

Diskussionerna handlar ytterst om hur vårt budskap når våra målgrupper i arbetet, och ökad information efterfrågas ständigt. Riktad information behövs mot allmänhet och skolor, med syfte att bättre förankra kulturvårdens mål och involvera allmänheten i arbetet, specifikt mot de grupper som fattar de yttersta besluten om den lokala miljöns utveckling, exempelvis politiker, samt mot byggherrar, exploatörer osv.

Samtidigt som en stark konsensus finns inom sektorn för vikten av denna typ av arbete, är arbetet ofta kostsamt och prioriteras därför ofta lågt i tider av knapp ekonomi.

Från Länsstyrelsens perspektiv framhålls, att den praktiska vardagen i stor utsträckning domineras av ärendehantering, och projekt med pedagogisk inriktning bedrivs inom sektorn ofta som särskilt finansierade pilotstudier eller undersökningar, med följderna att riktig kunskapsuppbyggnad och erfarenhetsöverföring blir svår. Inom museerna ser verkligheten annorlunda ut, då en stor del av verksamheten är av utåtriktad karaktär.

Varken att producera information eller att sprida denna räcker till om budskapet inte når fram till mottagaren.

Det moderna informationssamhället ställer även andra typer av krav på kulturarvssektorn. Dels leder informationsflödet till problem med att sälla och prioritera information, dels får det som följd att klassiska kommunikationsstrategier sätts ur spel och behöver omvärderas. Det skrivna ordet, framförallt på papper, håller på att förlora sin kraft då det stora utbudet gör att mottagaren snabbt sällar bort det som inte intresserar. I samma process blir det personliga mötet allt viktigare som informationskanal, liksom vikten av att anpassa innehåll efter mottagare.

För att antikvarien ska kunna kommunicera de värden som den lokala miljön besitter till de grupper som påverkar den fysiska utvecklingen i form av planerare, fastighetsägare och byggherrar, politiker etc., måste denne kunna stödja sig på underlag som på ett adekvat sätt förmår översätta komplexa humanistiska och kulturhistoriska värden till konkreta karaktärsdrag som är begripliga och hanterbara för de berörda i en förändringssituation. I dessa underlag måste också sektorn våga närma sig frågan om hur mycket och på vilket sätt en kulturmiljö kan förändras utan att det kulturhistoriska värdet går till spillo. Från kommunalt håll framhålls vikten av bättre, lättillgängligare och mer syntetiserade faktaunderlag baserade på befintliga inventeringar och undersökningar i kommunen. Ett behov av att uppdatera existerande inventeringar finns också, vilket är logiskt mot bakgrund av att den stora majoriteten av det inventeringsarbete som dagens underlag bygger på utfördes under 70-talet, och inte längre kan anses speciellt aktuellt. Dessutom saknas underlag helt för en stor del av den yngre bebyggelsen. Arbete med att finna formerna för hur underlag bäst ska kunna utformas för att fylla denna funktion pågår på många håll och i många former. De centrala organisationerna har en stor roll i att stödja arbetet på lokal nivå i denna fråga, och sprida kännedom om lyckade former för arbetet. När kulturmiljövården misslyckas med denna översättning av värden, så att de blir begripliga och hanterbara även för personer utanför sektorn, finns risken att respekten för sektorns arbete urholkas.

Åtgärder:

Sektorn måste bli bättre på att hantera information generellt. Såväl från kommunalt håll som från de egna organisationerna framhålls information som den i särklass viktigaste ingrediensen i en effektiv kulturvårdsstrategi. Mycket av vår lagstiftning är till för samhällets "svarta får" som en slags miniminivå. För att nå den breda, och ofta skötsamma och välvilliga allmänheten bör potentialen i förebyggande arbete i högre grad utnyttjas. Att väcka intresse och sprida engagemang och kunskap är nyckelbegrepp i diskussionen, exempelvis genom att skapa förståelse för kulturvärden på ett tidigt stadium, genom undervisning i skolan, men även genom att t.ex. utbilda yrkesgrupper inom områden av betydelse för kulturarvet i att förstå dess värden. Att arbeta gentemot politiker framhålls som mycket angeläget. Att synas i media, offentlig debatt, reklam etc. är också i tilltagande grad viktigt för att nå ut med budskap i ett allt snabbare informationstempo.

Trots den konsensus som finns inom sektorn kring dessa frågor, har rådgivning och pedagogisk verksamhet ofta alltför låg prioritet i det praktiska arbetet, och en allmän handfallenhet inför frågor som rör informationshantering, och inför hur man bäst navigerar i det moderna informationssamhället, märks ofta. Det är viktigt att sektorn förmår vända denna trend.

Just nu finns ett mycket starkt intresse hos allmänheten för historia och kulturmiljöfrågor, vilket ger oss en unik möjlighet att nå ut mycket brett med information och budskap. Sverige tillhör också en av de mest uppkopplade regionerna i världen, och en övervägande del av landets innevånare har tillgång till Internet. Detta ger upphov till nya möjligheter att nå ut till allmänhet och till olika intressegrupper, samt till att arbeta med informationsflöden och nätverksbygge mellan kulturmiljövårdens olika aktörer.

För att lyckas med informationshanteringen är det viktigt att sektorn skaffar bättre generell kompetens inom modern informationshantering, samt bättre och mer offensivt utnyttjar med traditionella informationskanaler. En viktig åtgärd skulle vara att ge de regionala museerna mer konkreta uppdrag rörande utåtriktad verksamhet, samt ekonomiska medel för denna. En annan erfarenhet är att de olika nivåerna (nationell, regional och lokal) behöver utveckla tydligare strategier för att stödja varandra i frågor som rör informationsflödet. Detta kan ske genom tydligare strategiska uppdrag och genom erfarenhetsöverföring genom best-practise-exempel etc.

En åsikt som ofta framkommit i diskussioner av detta slag har varit att sektorn behöver stärka sin självbild och sitt självförtroende. En tendens till att nedvärdera arbetet internt finns på många håll, vilken inte alls överensstämmer med allmänhetens mycket stora intresse för sektorns arbete.

Kompetens.

Målsättning:

Sektorn karaktäriseras av en hög och bred kompetens, med stor förståelse för och förmåga till tvärvetenskapligt arbete. Kompetensen består av en lagom blandning av generalist- och specialistkunskap.

Problem:

Kompetens är en av de frågor som ständigt uppmärksammas i diskussionen. Problematiken har många aspekter, vilka berör såväl var kompetens behövs, som hur den ser ut och utnyttjas.

Utvecklingen inom planeringsväsendet gör att centralt placerad kompetens vid Riksantikvarieämbetet, länsstyrelserna och de regionala museerna inte räcker för kulturvårdens behov. Istället efterfrågas kompetens idag i allt fler situationer och positioner.

Antikvarisk kompetens i kommunen framhålls ständigt som en av de mest centrala faktorerna för att kulturmiljöernas värden ska kunna uppmärksammas och kommuniceras ut i andra delar av den kommunala organisationen, till politiker och tjänstemän såväl som till befolkning och besökare i kommunen. Antikvarisk kompetens saknas dock ofta, eller finns endast delvis representerad, och kulturmiljön saknar på så sätt egna språkrör. Många kommuner har idag en mycket ansträngd ekonomi, och värdet av en antikvarisk kompetens står inte alltid klart. Det är därför av yttersta vikt att länsstyrelser och Riksantikvarieämbetet i samarbete bättre än idag lyckas klargöra vikten *och nyttan* för kommunerna i denna fråga.

Inom allt fler andra organisationer uppmärksammas även fördelarna med egen kompetens i antikvariska frågor, bl.a. har stiftet, Vägverket och Banverket anställt personal och konsulter i samband med större projekt. På så sätt uppnår man en bättre kommunikation med antikvariska myndigheter, och kan minimera kostnader för exempelvis arkeologiska undersökningar.

De nya behoven av kompetens behöver dock inte alltid fyllas genom nya tjänster. Lika betydelsefullt kan vara att bygga upp en beställarkompetens hos berörda organisationer, så att en grundläggande förståelse för när antikvarisk kompetens är av nöden kan skapas.

De tvärssektoriella kontakterna är mycket viktiga för att uppnå sektorns långsiktiga mål. Särskilt tydligt blir detta inom Länsstyrelsens verksamhet, där arbetet bedrivs i mycket nära dagligt samarbete med angränsande sektorer. För att kunna göra sig förstådd och få respekt för sin kunskap krävs förmåga att kommunicera med en rad olika målgrupper och för detta krävs insikt i och respekt för andra aktörers kunskaper, situation och handlande. Detta innebär att vi måste börja med att *inom* sektorn se över behovet av annan, men framförallt bredare kompetens än den som redan finns representerad. Att våga ifrågasätta kompetenssammansättningen inom de antikvariska/museala yrkeskategorierna är i sammanhanget mycket viktigt, liksom att se över utbildningarnas inriktning, så att man redan i utbildningsskedet arbetar för att få bort de vattentäta skotten mellan olika sektorer, och skapar ett gemensamt språk. En sådan strävan mot ett mer tvärvetenskapligt förhållningssätt har funnits inom sektorsutbildningen i över 20 år, med en målsättning att förena perspektiv från exempelvis sociologi, etnologi, kulturgeografi, arkitekturhistoria, konstvetenskap och ren naturvetenskap. Trots detta dominerar fortfarande det kulturvårdande fältet i praktiken av en stark uppdelning mellan de olika yrkeskategorierna, där dessa i alltför hög utsträckning arbetar parallellt istället för att bilda yrkesöverskridande arbetsgrupper.

Samtidigt som generalistkunskap idag i allt större utsträckning efterfrågas för att brygga över klyftorna i ett tvärvetenskapligt arbete, är det av yttersta vikt att sektorn slår vakt om den högst specialiserade kunskap som är nödvändig för att bevara dess djup.

Vid sidan av den professionella sektorn finns en mängd organisationer och privatpersoner som är av ovärderlig vikt för arbetet med kulturarvet. Att finna strategier för att stödja dessa är av stor vikt.

Åtgärder

Kulturvårdande kompetens behövs idag på allt fler platser i samhället. Den kulturvårdande sektorn måste finna vägar för att fördela resurserna så att kompetens kan bli tillgänglig i enlighet med de nya behoven.

Behovet av antikvarisk kompetens på kommunal nivå är särskilt stort. De kulturvårdande institutionerna, främst Riksantikvarieämbete och Länsstyrelser, bör arbeta hårdare för att kommunerna ska inse vikten av antikvarisk kompetens i den egna organisationen, samt för att på ett tydligare sätt från centralt håll stödja existerande kompetens på kommunal nivå.

Det är viktigt att kulturarvssektorn förmår följa med i den utveckling mot tvärvetenskapliga arbetssätt som nu sker inom andra områden. Utvecklingen kräver en översyn av kompetensuppbyggnaden inom sektorn, såväl med avseende på olika akademiska grundkompetenser, som avseende fördelningen mellan generalister och specialister inom sektorn.

Det är även viktigt att sektorn arbetar för att utveckla kontakter och nätverk mellan engagerade inom kulturmiljövården på alla nivåer, så att den mångfald av kompetens som finns inom fältet kan utnyttjas och samverka på bästa sätt.

Storstad – glesbygd

Målsättning

Att skapa en differentierad kulturmiljövård som förstår de specifika problem som stadsbygd och landbygd idag konfronteras med, och som på ett konstruktivt sätt kan vara en part i förändringsprocesser relaterade till denna problematik.

Problem

Skillnaderna mellan förutsättningarna i stadsbygd och landbygd, och mellan resursstarka och resurssvaga regioner, blir genom pågående urbana processer allt större. Stockholms län karaktäriseras av en lång historisk utveckling, och länet har en mycket stor andel kulturhistoriskt värdefulla objekt och miljöer. Samtidigt är exploateringstrycket ojämförligt störst i landet, med en stark press på kulturmiljön som följd. Situationen kompliceras ytterligare genom fortgående strukturomvandlingen, där Stockholm under det senaste decenniet påverkats starkt av utvecklingen inom de nya industrierna. Detta har lett till snabba förändringar av förutsättningarna för såväl storstadens urbana landskap som dess omland, vilket naturligtvis ställer mycket stora krav på allas förståelse och engagemang kring de värden, fysiska likväl som immateriella, vi gemensamt har att förvalta. I situationer där intressen ska vägas samman får kulturmiljövården tyvärr ofta stå tillbaka för starka ekonomiska intressen. Särskilt påtagligt blir detta i frågor som är av essentiell betydelse för regionens tillväxt, såsom fungerande kommunikationer, bostadsplanering etc. Det bör dock påpekas att i den mån det finns starka företrädare för de kulturvårdande intressena, vilket exempelvis är fallet i Stockholms stad, har kulturvårdens perspektiv ofta ett relativt gott genomslag.

Det motsatta förhållandet karaktäriserar landsbygden på många håll, där strukturomvandlingar leder till nedläggningar av samhällsbärande arbetsplatser, med sviktande ekonomi, avfolkning etc. som följd, och med en helt annan typ av konsekvenser för kulturmiljön.

Inom EU och många länder i unionen finns idag storstadsproblematiken som ett särskilt politikområde. Utvecklingen går i samma riktning i Sverige, vilket visar sig exempelvis genom att ett uppdrag ligger just nu på Regionplane- och trafikkontoret i Stockholms län att utforma ett förslag till en modern storstadspolitik för Sverige.

Åtgärder

Det är av stor vikt att de olika förutsättningar som finns i landets olika delar tas med i beräkningen när en utveckling av sektorns verksamhet diskuteras, så att en flexibilitet för dessa skillnader är möjlig.

Uppsala län **Agenda kulturarv Uppsala län**

Sammanställning av prioriterade teman utifrån diskussioner som förts inom projektet Agenda kulturarv i Uppsala län.

Vad är det som motiverar att den offentliga sektorn skall ägna sig åt kulturhistoria?

Medborgarnas självklara rätt till sin historia. Att ha tillgång till kulturhistorisk kunskap är en rättighet i ett demokratiskt samhälle. Precis som man har rätt att ha en åsikt har man rätt till insikt. En demokratisk rättighet måste tillgodoses av icke vinstdrivande intressen.

Vad bör vår roll vara när vi arbetar åt samhället och medborgarna?

- Demokratins instrument - att ta ansvar och förvalta det kollektiva minnet.
- Kunskapsbyggare.
- Utforskare och problematiserare.
- Förmedlare.
- Ge motiv och vara uttolkare av den fysiska miljön.

1. Kunskapsuppbyggnad

All kulturarvsverksamhet kräver kunskap.

Vision

Att alla medborgare söker kunskap om sitt liv och sin miljö och att man vet vart man skall vända sig.

Mål

- Att kulturarvssektorn är och förblir en kunskapsalstrande sektor.
- Att *bygga upp, bearbeta och förmedla* kunskap rörande kulturhistoriska sammanhang. Kunskap är dock inte något som en gång för alla är givet utan förändras genom nya insikter, omprövas genom att perspektiven förändras.
- Att kunskapen är åtkomlig för alla, samt presenteras och förmedlas i olika former.

Hur/ åtgärder för att uppnå målen

- Att en aktiv kunskapsuppbyggnad sker genom forskning, dokumentation och insamling. Att den understöds och säkras kontinuerligt.
- Eftersom de historiska sammanhangen är oändliga behövs strategiska måldokument, där sektorn tydliggör sin profil och väljer huvudfåror efter vilka forskning och undersökande verksamhet inriktas. Utan strategier drunknar kulturarvsinstitutionerna i historien.

2. Kommunikation

Vision

Att skapa medvetenhet om människan i historien.

2.1 Medborgarna -kontakt, delaktighet och medverkan

Mål

- Att få människor uppmärksamma på att alla företeelser i samhället har en kulturhistorisk bakgrund.
- Att det komplexa kulturarvsbegreppet får genomslag och omfattas av så många som möjligt.
- Att demokratispekten aldrig glöms bort. Att kulturarvssektorn har som grundidé att skapa delaktighet.

Hur?/Vilka åtgärder behövs för att nå målet?

- Genom att i många olika sammanhang förmedla den kulturhistoriska bakgrunden till olika företeelser i samhället, t ex föredrag, utställningar, visningar, vandringar. Att ständigt visa upp och nå ut till aktörer och innevånare med vår verksamhet är viktigt. Att belysa aktuella samhällsfrågor från historiskt håll är en unik möjlighet för kulturarvssektorn.
- Genom att utveckla strategier för ett aktivt medborgarengagemang och en löpande dialog med medborgarna angående vad vi prioriterar och arbetar med. Det är emellertid viktigt att det finns en tydlighet vad medborgarnas delaktighet kan och ska leda till.
- Genom projekt där allmänheten får delta praktiskt, i en bygd, socken eller bostadsområde med dokumentation, studiecirkel, lokala inventeringsprojekt i närmiljön etc. Ett bra exempel där den lokala kunskapen utnyttjas är projektet "Skog och historia".
- Att utnyttja media på ett genomtänkt vis. Här gäller det att ha goda förbindelser. Att producera populärt material som kan publiceras. Att se till att media deltar i olika arrangemang, att informationen om verksamheter går ut. Att nå ut med den "vardagliga" historien är en svår men likväl viktig uppgift.

2.2 Förvaltarkontakt kulturlandskapet

Mål

Att det finns en samsyn vad gäller kulturlandskapets värden mellan markägare, skogs- och lantbrukare, kulturarvsinstitutionerna å ena sidan och samhället i övrigt å andra sidan.

Hur/vilka åtgärder krävs för att nå målen :

- Kunskapsutbyte i olika former. Samarbets- och samverkansprojekt med intresseorganisationer som t ex LRF mfl. Genom föredrag, kurser och rådgivning kan berörda få en helhetssyn på samband och värden i kulturlandskapet.
- Informera om de kulturhistoriska värdena i fastigheter och boendemiljöer och hur man själv kan söka kunskap och ta tillvara värdena.

2.3 Hembygdsrörelsen

Mål

Att relationen sker mellan hembygdsrörelsen och kulturarvsinstitutionerna bygger på ett ömsesidigt kunskapsutbyte,

Hur/vilka åtgärder krävs för att nå målen:

- Genom ett *kulturarvsnätverk*, en åtgärd som syftar till att intensifiera och vitalisera informationen kring kulturarvsfrågor mellan institutioner, kommuner och enskilda hembygdsföreningar. Nätverket behandlar aktuella företeelser, händelser och projekt. Nyhetsbrev som berättar om vad som har hänt och skall hända i kulturarvsfrågor.
- Att lokala hembygdsföreningar får stöd genom konkret delaktighet av personer från kulturarvsinstitutionerna.
- Att ge hembygdsföreningarna stöd till delaktighet i samhällsplaneringen, framför allt att bli kommunala remissinstanser.

2.4 Kommuner

Kommunerna svarar i stora delar för samhällsbygget. Den fysiska miljön planeras och formas enligt Miljöbalkens och Plan- och bygglagens bestämmelser och hänsynsregler. Kulturarvet har en enastående och avgörande betydelse i detta samhällsbygge, i skapandet av det goda samhället.

Mål

- Att få kommunala politiker och tjänstemän att se kulturarvet som en resurs i samhällsplaneringen.
- Att kommunikationen och samarbetet i kulturarvsfrågor ständigt hålls aktuell i en samverkan mellan medborgare, politiker, kommunala tjänstemän och kulturarvsinstitutionerna.

Hur/vilka åtgärder krävs för att nå målen?

- *Kulturarvskollegium.* Representanter från kulturarvsinstitutionerna och kommunerna (tjänstemän och politiker) träffas en gång per halvår för att diskutera gemensamma frågor och teman som rör kulturarvsarbetet. Kollegiet ambulerar och får därmed olika värdar varje gång, vilka kan ta upp olika och angelägna frågeställningar.
- *Kulturarvsnätverk.* En åtgärd som syftar till att intensifiera och vitalisera informationen kring kulturarvsfrågor. E-postlista som informationskanal, ett nyhetsbrev/kvartal. Här ingår kulturarvsinstitutioner, kommuner och hembygdsrörelsen
- *Samordning/upptaktsmöte.* Vad har hänt under året? Vad skall hända? Strategier och målsättningar. En samling med institutioner och aktörer inom kulturarvsfältet.
- Information och fortbildning av kommunala politiker och tjänstemän

2.5 Skolsektorn

Mål

- Att få till stånd en dialog mellan skola och kulturarvssektorn, vilken kan leda till att en ny pedagogisk metod förankras hos lärare och pedagoger samt i de kommunala skolplanerna.
- Att genom en progressiv pedagogik ge elever och lärare stöd och hjälp i hur kulturmiljöer och den egna närmiljön kan användas i ett undersökande arbetssätt.
- Att ge elever och lärare redskap att själva förvärva kunskaper om kulturmiljöer och kulturhistoria.

Hur/vilka åtgärder krävs för att nå målen?

- *Lärarsupport.* Lärarna erbjuds fortbildning i kulturhistoriska ämnen med fokus på den egna närmiljön. Lärarnas egen kompetens garanterar den pedagogiska tillämpningen, men de behöver faktastöd och expertkunskap för den kulturhistoriska delen av elevundervisningen.
- Ett väl genomarbetat förberedelse- och inspirationsmaterial om kulturhistoria och kulturmiljöer som lärarna introduceras i hur det kan användas i ett undersökande arbetssätt för att aktivera eleverna.
- Att utveckla och fördjupa arbetssätten med uppsökande verksamhet, med t ex *kulturarvsbuss*. Innehållet i bussen skall anpassas efter aktuellt projekt och erbjuda möjlighet till fördjupade studier av elevernas och skolans närmiljö.
- *Samverkansparter.* För en kontinuerlig dialog och erfarenhetsutbyte skapas en lärarreferensgrupp. Övriga samverkansparter kan vara representanter från det lokala näringslivet, lokala museer och kommunala förvaltningar.

3. Organisation

Vision

Tydlighet i ansvar och roller.

Mål

- Att kulturarvssektorns uppdrag, mål och verksamhet är tydliga för sektorn själv, allmänhet och andra aktörer. Att olika nivåer, roller och strukturer i kulturarvsarbetet är givna.
- Att aktörerna inom kulturarvssektorn *samverkar* på ett klokt sätt, med tydliga roller och med ömsesidig respekt för de skilda uppdragen.
- Att sektorn är tillgänglig och öppen för allmänheten. Att all verksamhet genomsyras av en tillmötesgående och förmedlande attityd gentemot allmänheten.
- Att sektorn inser det väsentliga i att arbeta med *helhetssynen*. Ett sådant förhållningssätt ger en större genomslagskraft för kulturarvet.

Hur/vilka åtgärder krävs för att nå målen?

- Interna *seminarier* om verksamhetens mål och medel. Att hålla diskussionen levande är viktigt.
- Göra syfte och mål för verksamheten så tydliga som möjligt, även för huvudmän och styrelser.
- Varje medarbetare måste uppmärksammas på hur just dennes arbetsuppgifter verkar för helheten och vilken pusselbit det är för kulturarvsarbetet. Varje nyanställd får material om organisationen, dess mål, uppdrag och verksamhet.
- *Kulturarvskollegium*. Möten mellan kulturarvsinstitutioner ger grunden för samsyn och gott samarbete.

Redogörelse för arbete med fas 2, Kulturarvets betydelse i samhället

Agenda kulturarv i Sörmland bedrevs under större delen av år 2002 utan särskild projektledare. Arbetet planerades enligt ansökan och vissa insatser genomfördes respektive förbereddes. I början av år 2002 hölls ett antal förberedande möten inför de två större interna seminarier som sedan hölls för medarbetarna vid de projektansvariga institutionerna m.fl. under våren. Det visade sig vara svårt för någon av medarbetarna att vid sidan av sitt ordinarie arbete mäta med det tanke- och planeringsarbete som Agenda kulturarv kräver. Sedan oktober 2002 drivs därför Agenda kulturarv i Sörmland med en särskild projektledare/samordnare för arbetet. Samordnaren är placerad på Sörmlands museum och förankrar inriktningen på arbetet med en styrgrupp bestående av cheferna för de tre institutioner som står bakom Agenda kulturarv i Sörmland.

Denna redovisning har gjorts med hänsyn till den centrala projektgruppens uppgift att urskilja någon form av prioriterade områden för det framtida kulturarvsarbetet. Samtidigt har vi valt att fokusera på det som vi ansett vara viktigast nämligen erfarenheterna av Agendaarbetet, vad som synliggjorts genom diskussioner och grupparbeten samt inte minst svårigheterna att diskutera vissa frågor. Redovisningen kommer att presentera ett antal områden i form av *angelägna frågor för det framtida kulturarvsarbetet*, som baseras på resultat och erfarenheter av ett antal insatser i det sörmländska Agendaarbetet men även på andra användbara erfarenheter och reflektioner som framkommit i det dagliga kulturarvsarbetet.

Till grund för urvalet av angelägna frågor ligger bland annat SWOT-analysen som gjordes med stöd av den centrala projektgruppen i april 2001, medverkan vid Landstinget Sörmlands årliga Länsungdomsting (LUT), de två större interna Agendaseminarier som hölls i början av år 2003, där de tre övergripande frågeställningarna ur Inspiration och Diskussion utgjorde grunden, och en enkät om vad vi kan göra för att kulturarvsfrågorna ska bli angelägnare som följde på dessa samt planeringen av delprojektet Kommunala förvaltningar i samverkan. Utöver dessa insatser har även erfarenheterna av den adoptionsverksamhet som museet bedriver i samarbete med länets skolor liksom det s k museiuppdraget, en återkommande

ideologisk analys av museets verksamhet, och de diskussioner som med anledning av Agenda kulturarv förs i korridorer, under fikapauser och vid veckomöten, bidragit till urvalet.

Angelägna frågor för det framtida kulturarvsarbetet

- *Kulturarvssektorn som demokratisk kunskapsinstitution*

Utifrån diskussionerna i Agenda om det samhälleliga perspektivet är uppfattningen relativt entydigt den att kulturarvssektorn ska vara en kunskapsinstitution som präglas av kvalitet och öppenhet. Den ska se till att kunskap samlas in som svarar mot alla medborgares intressen. Alla ska ha rätt till allas historia oavsett ekonomiska och andra förutsättningar. Kulturarvssektorn ska med den kunskap som insamlas ge sammanhang och ta ansvar för även det som inte är tjustigt, attraktivt eller synligt. Förutom mångfald ska sektorn stå för långsiktighet, att kunskaperna kan föras vidare till nästkommande generationer, och för kontinuitet. I kulturarvssektorns samhällsansvar ligger också att kunskaperna ska vara tillgängliga för alla samt att informera och sprida kunskaperna (folkbildning). I kunskapsinsamlingen och kunskapsspridningen finns även en motiverad uppgift att vara en konstruktiv motkraft till användningar av historia och kulturarv som görs med egennyttiga syften, att motverka förledande historieskrivning och propaganda. Samhällsansvaret omfattar även uppgiften att skydda, bevara och välja ut särskilt viktiga delar av kulturarvet.

Vilken kunskap vi ska samla in avgör det arbete/-n vi väljer att fokusera på utifrån det uppdrag vi formulerar för verksamheten.

- *Tala om att vi finns och vad vi gör*

Under Agenda har det mer oklara ”vi måste bli bättre på att nå ut” konkretiserats till att vi måste synas mer, visa omvärlden att vi och våra frågor finns. Detta lyfts bland annat som en möjlighet för verksamheten i SWOT-analysen och i grupparbetena vid de interna seminarierna. Särskilt media och TV nämns här som angelägna områden att utnyttja bättre. Att visa vad vi gör är nödvändigt framförallt för att mycket av oförståelsen för våra frågor vi möter hos andra i vårt arbete antas bero på att dessa inte känner till vad vi faktiskt gör och

har för uppdrag. Detta gäller såväl andra aktörer, exempelvis i kommunal verksamhet, som allmänheten. Deltagandet vid Landstingets länsungdomsting visade till exempel att ungdomar inte känner till den del av museets verksamhet som rör arkeologi, byggnadsvård och arkivhållning och likaså att kulturmiljö och kulturarv är obekanta begrepp. Att återkoppla till samhället med resultat och information om verksamheten anser också många medarbetare att det hör till samhällsuppdraget.

Konkreta insatser för att visa att vår verksamhet finns och vad vi gör skulle utgöra ett effektivt incitament till att själva klargöra bilden av verksamheten och vårt uppdrag i förhållande till varandra och till andra.

- *Utökat samarbete inom kulturarvsorganisationen*

Samarbete sektorerna i kulturarvsarbetet emellan (verksamhetens olika delar) rymmer stora möjligheter och bör utvecklas mera i kulturarvssektorn som helhet. Medarbetarna i Sörmland har goda erfarenheter av det samarbete över sektorsgränserna man har utvecklat och ser gärna att samarbetet fördjupas ytterligare. Agendaprocessen har givit större kännedom om verksamhetens olika delar, som ibland har väsensskilda arbetssätt, erfarenheter och syn på kulturarvsarbetet. Dessa olikheter antas kunna stärka och korsbefrukta varandra om möjlighet och former skapas för samarbete. Eftersom samarbetet över sektorsgränserna uppfattas som positivt önskar man därför veta mer om övriga sektorer uppdrag och arbete. En metodövning som var huvudpunkten vid ett av de interna seminarierna visade också att när man arbetade med ett gemensamt ämne som mål (i detta fall att kunna minnas efterkrigstidens samhälle) var det en bredd kompetenser, arbetssätt och redskap som man ville utnyttja i arbetet. Metodövningen gav en inblick i sektorernas olika arbete och synsätt men framförallt synliggjordes potentialen i att använda hela vår gemensamma uppsättning av verktyg i kulturarvsarbetet.

För att utveckla samarbetet mellan sektorerna i kulturarvssektorn som helhet har gemensamma projekt och större kännedom om varandras verksamheter och perspektiv förslag som förts fram i Agendaarbetet.

- *Kulturarvsarbetet och omvärlden*

I kulturarvssektorn har dialog med omvärlden fått en mycket vid betydelse, från att lyssna in vad omvärlden tycker om kulturarv och kulturarvsarbetet till att på olika sätt involvera andra grupper i det konkreta arbetet med kulturarvet. De flesta verkar överens om att det finns ett behov av utvecklad dialog med omvärlden, både för att inbjuda till större inblick i kulturarvsarbetet och för att utveckla arbetet med nya perspektiv.

Dialogarbete i många län har under Agenda givit exempel på omvärldens förhållande till kulturarvet. Hur vi ska förhålla oss till den enskilde medborgarens personliga uppfattning är svårare. Att det enskilda minnet, eller den enskildes kulturarv, inte kan nonchaleras verkar dock många vara överens om. Viktiga motiv för det enskilda minnets betydelse för vår verksamhet som har lyfts i Agenda är att flera enskilda minnen tillsammans kan utgöra ett kollektivt minne, att det kan ge oss uppslag till var vi ska söka efter det som är angeläget för många, att det kort sagt är en ingång till "allas historia". Det är också en bra ingång till dialog, ett sätt att mötas, och att ge allmänheten tillgång till den kunskap vi som samhällsinstitutioner bygger upp.

När det idag blivit allt viktigare vad saker och miljöer kan berätta som motiv för betydelse och bevarande, känner allt fler att vi behöver andra arbetssätt och kunskaper i arbetet. Sådan kunskap är dels annan ämnesmässig bredd hos oss själva, dels kunskap som bara framkommer i dialogen med människor. I mötet med andra kan förståelse för kulturhistoriska perspektiv uppstå liksom kunskaper som vi har på känn behövs i ett utvecklat kulturarvsarbete. En viktig utmaning i det fortsatta utvecklingsarbetet är dels att skaffa oss kunskap om och utveckla metoder för hur vi ska föra en dialog, dels att de kunskaper som dialogen med människor ger integreras i och får praktisk tillämpning i arbetet med kulturarvet.

När det gäller att konkret involvera omvärlden i kulturarvsarbetet, finns en utbredd känsla av att ett brett deltagande skulle stödja vårt arbete. Vi skulle bland annat få lokal kunskapsuppbyggnad till stånd och dessutom en spegling av oss själva och vårt arbete. Ett stort intresse från breda grupper skulle också utgöra en effektiv påtryckning politiskt.

Mycket viktigt är att vi som professionella har klart för oss och är tydliga med när och hur allmänheten ska involveras i arbetet. Många har framhållit vikten av att vi i dialogen med omvärlden inte avhänder oss ansvaret utan själva har en tydligt syfte med och riktning i

arbetet. Detta kan också uttryckas som att vi i mötet med omvärlden måste bli tydligare i vår professionella roll och utveckla den genom att veta vad vi vill i olika sammanhang och vara tydliga med vad vårt uppdrag innebär och innehåller.

- *Samarbete med andra aktörer*

Utökat samarbete med andra aktörer är en vanlig önskan då ett förbättrat kulturarvsarbete diskuteras. Med andra aktörer avses för det mesta andra samhällsplanerande organisationer och aktörer inklusive andra sektorer inom länsstyrelsen. Med ett ökat samarbete vill man få in ett kulturhistoriskt perspektiv i olika frågor eller områden. Närmare motiv till ett ökat samarbete med andra aktörer är oklara, men i grunden tycks ligga ett antagande att det generellt skulle stärka kulturarvsverksamheten i dess uppdrag. Denna generella vilja att öka samarbetet med olika aktörer och deltagandet i olika processer kan tolkas som grundad i en outtalad ambition att genom samarbete eller deltagande i processer få ett bevarande tillgodosett i större utsträckning (se nedan). Konsekvensen blir bland annat en tendens till att vi vill vara med i de flesta sammanhang, ofta med oklart uppdrag och därmed tyngd. Risken finns att vi med oklart definierade mål och uppdrag blir en oförstådd och obekväm part i sammanhang där vi tränger oss på istället för att vara inbjudna.

Behovet av motiv och strategier för olika samarbeten och deltagande i olika processer är tydligt. Ett första steg i att utveckla samarbetet med andra aktörer är bättre kännedom om dem och deras verksamhet, på samma sätt som de behöver veta mer om oss och vår verksamhet (se ovan sid.2).

- *Agera efter sammanhang – att stärka professionaliteten*

Kulturarvsarbetet innebär idag att vi arbetar med många frågor i mycket skilda sammanhang. Vår roll och därmed vårt agerande har dock ofta oklara grunder. Med olika argument och motiv tycks ett generellt bevarandeuppdrag (delvis omedvetet) ligga till grund för vårt agerande i de flesta sammanhang. För att få en självklarare position i samhället måste vi som arbetar med kulturarv som offentligt uppdrag fundera över och ta ställning till vad vi ska ha för roll i de sammanhang vi arbetar.

Konsekvenserna av att agera med otydliga grunder för vår roll blir att vi blir svagare i vår argumentation och känner oss maktlösa i vissa sammanhang. Också av de aktörer vi möter i arbetet riskerar vi att upplevas än som lätta att köra över och än som för hårda (restriktiva). Förutom den negativa roll som många av oss då tycker att vi får blir följden att vårt professionella förtroendekapital minskar. Dessutom blir konsekvensen av en oklar uppfattning om vår roll att arbetet blir oändligt i omfattning eftersom vi har svårt att se gränser för uppdraget.

Det finns en uttalad önskan om att kunna vara tydligare eller hårdare i vissa sammanhang, exempelvis när det gäller skydd av vissa kulturmiljöer. Hit hör att ha resurser nog att kunna sköta uppföljningsansvar m.m. på ett fullgott sätt (länsstyrelsen). Av resursskäl och för att vara trovärdiga måste vi också våga släppa ibland, att inte alltid ha samma ambition i strävan att bevara kulturarvet. Också för att denna åtskillnad ska bli möjlig måste vi veta vilken roll vi ska ha i olika sammanhang.

Att kulturarvssektorn har olika roller som har olika grunduppdrag och kräver olika strategier har ägnats särskilda diskussioner liksom en metodövning (se ovan sid. 3) i det sörmländska Agendaarbetet. Frågan om kulturarvssektorns grunduppdrag och roller är angelägen att diskutera i sektorn som helhet och med konkreta exempel som utgångspunkt. Svårigheterna med att i kulturarvsarbetet fortsatt ha en och samma roll i alla sammanhang har till exempel blivit uppenbara i arbetet med industrisamhällets kulturarv och med efterkrigstidens bostadsmiljöer där en allmän strävan att bevara varken är ekonomiskt möjlig eller önskvärd bland annat med hänsyn till de boende.

Genom att klara ut vad vi har för grunduppdrag och vilka olika roller vi ska ha i olika sammanhang kan mål och riktning i arbetet bli tydliga och vi kan veta när vi ska vara hårda respektive ska släppa. Det hjälper oss att avgränsa uppdraget och därmed prioritera i arbetet. Vi kan också lättare se hur vi kan bli bättre i våra respektive roller, exempelvis i fråga om förstärkningar när det gäller lagstiftning och uppföljning och om vilka arbetssätt och redskap som vi behöver när vi har andra roller. Att ha klart för oss vilka roller vi ska ha, ”att agera efter sammanhang”, är av stor betydelse för hur vi lyckas utveckla och stärka vår professionalitet.

- *Teori blir praktik*

Som tidigare påpekats har teori och praktik i sektorn kommit att leva parallella och skilda liv – ett retoriskt liv med sin idévärld och sina verksamheter och ett praktikliv med sina idéer och verksamheter. Ambitionen från det sörmländska arbetet inom Agenda närma dessa två kvarstår och gäller i grunden kulturarvsverksamheten i landet som helhet. Även i andra län har man genom Agendaarbetet tydligare sett svårigheten att koppla teori och praktik till varandra och därigenom få önskvärda diskussioner, reflektioner och eventuella förändringar till stånd.

Att teori blir praktik innebär att vi måste våga förändra arbetssätt och inriktning på arbetet i enlighet med vad vi identifierar som önskvärt eller nödvändigt utifrån en ideologisk diskussion. För att kunna utveckla det gemensamma kulturarvsarbetet långsiktigt behöver vi utveckla former för denna koppling mellan teori och praktik, i ett första steg som diskussion där kopplingen blir tydlig i fråga om konsekvenser av nya perspektiv i kulturarvsarbetet. Med denna koppling skulle vi också kunna få praktiken att samspela med forskningen på ett bättre sätt. Den nödvändiga diskussionen som ett första steg på vägen kräver att det vi definierar som vårt samhällsuppdrag, roller och grunduppdrag ställs mot konkreta arbetsuppgifter och sedan konsekvensanalyseras.

- ***Kulturarvsarbetets och kulturmiljövårdens ”grundfrågor”***

För att de ideologiska diskussionerna om vårt samhällsuppdrag, vår roll i olika sammanhang och vårt grunduppdrag (se nedan) ska kunna sätta spår i praktiken måste diskussionerna kontinuerligt relateras till kulturarvsarbetets två grundfrågor, vad vi ska bevara (varför) och hur (i form av fysiska spår eller nedtecknade minnen).

Vår egen syn på samhällsuppdraget har diskuterats i Agenda och givit att vi som professionella kulturarvsarbetare har att säkra kontinuitet och bredd samt kvalitet i den historiska kunskapsuppbyggnaden. Vi ska stå för långsiktighet, objektivitet och mångfald (allas rätt till sin historia) och ge skeenden och tidsuttryck sammanhang. Vi har därmed i uppgift att arbeta med alla delar av kulturarvet, det som är lätt att försvara och det som representerar svårare minnen. Enbart med detta som ledning är det svårt att få en riktning i arbetet. För att kunna ta ställning till vår roll och hur vi ska agera i olika sammanhang måste vi därutöver diskutera kulturarvssektorns grunduppdrag. När inte längre nationalstaten är det

enda och överskuggande syftet eller grunduppdraget, behövs en ny grund för vårt arbete. Kanske har vi idag ett flertal grunduppdrag, som ger att vi har olika roller i olika sammanhang?

Oavsett hur vi väljer att definiera grunduppdrag och roller bör de komma att styra den praktiska verkligheten. Förändringar när det gäller de ideologiska grunderna borde alltså rimligtvis göra avtryck i verksamheten, vilket inte sker om teori och praktik får leva skilda liv. De nya perspektiv i arbetet som behövs i ett utvecklat kulturarvsarbete, där människan och berättelserna (historien/historier) tydligare står i centrum, kommer att förutsätta förändringar av den praktiska verkligheten. För att förändringar ska bli möjliga måste de ideologiska frågorna om uppdrag och roller kontinuerligt relateras till kulturarvsarbetets praktik, bland annat till den särskilda uppgiften att värdera och göra urval, dvs. de två grundfrågorna vad vi ska bevara och hur.

Nyköping 2003-04-04

För Agenda kulturarv Sörmland

Maja Flygt

Projektledare/samordnare

Agenda kulturarv i Östergötland – Återrapportering

Detta dokument ska fungera som återrapportering från arbetet med Agenda kulturarv i Östergötland. Dokumentet återspeglar de tankar och idéer som framkommit vid samtliga aktiviteter sedan projektets start. Inledningsvis beskrivs övergripande uppfattningar och slutsatser som framkommit under arbetets gång. Därefter beskrivs tankarna bakom Kulturarv Östergötland och samarbetet med Agenda kulturarv. Under Agenda arbetet kan man generellt säga att Agendan svarat för den organisatoriska, politiska delen medan Kulturarv svarat för den operativa, praktiska verksamheten.

Den övergripande frågan inom detta arbete måste vara: Varför gör vi detta över huvud taget? Det är vår fulla övertygelse att grundläggande historisk bildning är nödvändig för att förstå sin omvärld. Kunskapen om sitt ursprung skapar en trygghet och är grunden för att förstå och respektera andra människor och kulturer. Denna kunskap motverkar rotlöshet. Kännedom om historiska skeenden och företeelser utgör underlag för att förstå andra historiska skeenden och att kunna dra paralleller till sin samtid. Kunskap om historien är en förutsättning för att mindre önskvärda händelser inte återupprepar sig. Vi vet att det vi jobbar med efterfrågas. Historieintresset och intresset för sitt kulturarv är stort. Detta märks på hembygdsträffar, byggnadsvårdskurser, släktforskning, föreläsningar, medeltidsmarknader m m. Problemet är att institutionerna inte kan svara upp mot vad som efterfrågas.

Som en röd tråd genom hela arbetet med Agenda kulturarv har varit kommunernas roll i kulturarvsarbetet. Kommunerna är centrala i människors vardag och det är dit man vänder sig med sina frågor. Detta framgår med all tydlighet i Agendas opinionsundersökning. Kan man få kommunerna som en naturlig och självklar del i kulturarvsarbetet kommer man närmre människorna och då får man en ökad förståelse och ett ökat intresse och engagemang för dessa frågor. Detta är även en demokratisk fråga.

Hur uppnår vi detta? Vill man att kommunerna ska ta ett ansvar måste man ge dem möjlighet att göra detta. Att aktivt jobba för och skapa förutsättningar för att tillsätta kommunantikvarier/kulturarvsstrateger/kulturarvskonsulenter el dyl är ett prioriterat mål. Denna person kan bevaka dessa frågor i planering, bereda inför beslut, arbeta med rådgivning gentemot allmänheten. För att ha en bas för det kommunala kulturarvsarbetet ser vi det också som mycket viktigt att kommunerna utarbetar en kulturarvsplan. Denna ska både kunna ligga till grund för planarbete, men även ge direktiv vid kulturmiljövård. Arbetet med framtagande av sådana bör ske i samarbete med länsmuseum och länsstyrelse. Under Agenda arbetet har det även diskuterats att ge kommunerna möjlighet att tillämpa KML, med länsstyrelsen som kontroll myndighet. Detta skulle dock inte vara ett krav, men större kommuner skulle mycket väl kunna ta detta ansvar.

Vidare anser vi det viktigt att arbeta med lokalhistoria och kulturarv/kulturmiljövård i skolorna. Detta behöver inte nödvändigtvis vara en egen punkt på schemat, utan kan med fördel inlemmas i den övriga undervisningen. Arbete enligt principen ”adoptera ett fornminne” är en bra och väl fungerande modell. Vidare bör länsmuseumerna arbeta mer aktivt i skolorna. Det är också en tanke att länsstyrelserna informerar om sin verksamhet och sina uppgifter i skolan. Att tillgängliggöra lokalarkiv är också viktigt för öka intresset för kulturarvsfrågorna.

Beträffande vår egen ”sektor” har det framgått att rollfördelningen och organisationsformerna är mycket oklara. Att tydliggöra dessa roller och ansvarsområden är ett mycket prioriterat mål. Trenden är att kulturarvsfrågorna, liksom inom kommunerna ”svävar” utan att veta riktigt var de hör hemma. Länsstyrelsens lantbruksenhet sköter kulturstödet till lantbruket. Skogsvårdsstyrelsen inventerar forn- och kulturlämningar o s v. Behövs det separata kulturmiljöenheter? Det har framgått vid vårt arbete att samlade miljöenheter skulle kunna vara en väg att gå. Uppdelningen mellan kultur och natur känns förlegad och en ny organisationsform skulle kunna vitalisera och effektivisera arbetet och verkligen flytta upp kulturarvsfrågorna på agendan.

Beträffande Riksantikvarieämbetets roll så har det framförts en del synpunkter. Liksom på regional nivå kan man ifrågasätta detta kulturmiljöverks existensberättigande som en egen institution. Tanken på ett nytt Miljöverk med Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet som beståndsdelar har diskuterats ingående och vunnit gillande. Detta verk ska bistå regionerna med expertkunskap, central registerhållning, allmänna råd m m. Att skilja all uppdragsverksamhet från ett sådant verk är en självklarhet, då detta strider mot verkets uppdrag.

Clas Ternström
Projektledare Agenda kulturarv Östergötland

Bilaga

Berättelsen om vårt nätverk

Det speciella samarbete vi har i Östergötland kan sägas ha sin första grund i en mycket löslig informations- och mötesserie som Centrum för lokalhistoria vid Linköpings universitet anordnade i början av 1990-talet. Här fanns museer, arkiv och bibliotek med. Syftet var att skapa goda kontakter för att underlätta arbetet med forskning, universitetsuppsatser men också att skapa olika gemensamma projekt.

I samband med att Centrum för lokalhistoria fick ett större anslag från Linköpings kommun för att digitalisera bilder påbörjades ett nära samarbete med Länsmuseum, där för övrigt en stor del av bilderna finns. Vi beslutade att investera en del av de medel vi hade för att få igång ett bredare nätverk än vad vi hade haft tidigare. Den grundläggande poängen var att samverkan var till gagn för alla inblandade.

Parallellt med detta pågick arbetet med den Östgötska kulturutredningen som avsåg att utifrån ett regionalt perspektiv peka på vad som borde ske inom det kulturella området i länet. I denna fanns såväl landstinget som enskilda kommuner representerade. Informella kontakter uppstod mellan utredarna i kulturutredningen och arbetsgruppen för Kulturarv Östergötland (främst universitet och museum vid den här tiden). Kulturutredningen uttalade sig sedan för ett gemensamt nätverk av vår typ och en Internetportal.

Det första konkreta steget togs sedan när en koordinator anställdes och en Internetportal började skapas. Detta skedde med små ekonomiska resurser där de inblandade organisationerna bidrog efter förmåga.

En organisation växte fram, vilken idag ser ut enligt följande:

Ledningsgrupp – Här satt från början Länsmuseum och Universitetet (Centrum för lokalhistoria) och Landstinget. Efterhand har denna grupp byggts på med representanter från Länsstyrelsen och länets kommuner. Ledningsgruppen träffas normalt en eller ett par gånger per termin. Här tas strategiska beslut, inriktning och prioriterade områden bestäms.

Referensgrupp – En bredare förankringsgrupp på ett tjugotal personer som möts en gång per termin. Denna grupp har varit relativt stabil genom åren. Här representeras det nätverk som byggts upp kring Kulturarv Östergötland. Arkiv, större museer, hembygdsföreningar, RAÄ UV-Öst, några större projekt etc finns med och kan komma med synpunkter på verksamheten. Gruppen fungerar som ett bollplank och en möjlighet att förankra det arbete vi gör inom nätverket.

Kulturavvsgruppen (Projektgrupp) – De som operativt arbetar med Kulturav Östergötland. Här stäms arbetet av med jämna mellanrum (3-4 ggr/termin). Möjlighet finns att se över kortsiktiga lösningar, samordningar som kan göras, vad som fungerar – inte fungerar o s v.

Dessutom anordnar Kulturav olika seminarier där det viktigaste är den s k Projektdagen som också arrangeras en gång per termin. Detta görs i samverkan med någon lokal aktör t ex Linköpings stadsbibliotek eller Norrköpings stadsmuseum. Dessa dagar brukar vara mycket uppskattade evenemang med 80-90 deltagare från hela det breda nätverk som nu finns kring Kulturav Östergötland.

När Agenda Kulturav skapades fick vi ett tillskott till den struktur som redan fanns. Viktigt var att det inte uppstod något nytt parallellt. Agenda har inriktat sig på de institutionella frågorna och den gamla projektorganisationen har kunnat prioritera de nätverksbyggande uppgifterna.

Strategier för framtiden - prioriterade uppgifter

1) Levandegöra

Ett av de områden vi ännu gjort förhållandevis lite inom. Genom att ansluta projektet "Skådeplats Östergötland" till Kulturav Östergötland och genom samarbete med Länsmuseum och dess pedagogiska avdelning liksom resterna av ITis och ett kommunalt projekt finns inom vårt område en god grund att stå på. Här finns också gott samarbete med projektgruppen i Kalmar. Vårt mål är att det levandegjorda ska sättas in i ett större begripligt sammanhang och inte bara bli någon sorts förlustelser utan historisk kontext.

2) Tillgängliggöra

Arbetet fortgår med full kraft att bygga ut antalet lättanvända databaser. En särskild tjänst har inrättats på länsmuseum för att samordna såväl museets samlingar, som nu börjar vara datoriserade, som annat material inom Kulturav Östergötland. Allt detta sker med museets s k Faktahylla som bas. Ute i länet arbetar vi parallellt, tillsammans med Länsbiblioteket, för att utveckla forskarmiljöer även i kommunbiblioteken. Hittills finns tre sådana forskarmiljöer (Kisa, Ödeshög och Boxholm). Ett fjärde är på gång i Österbymo, Ydre.

3) Bygga ut nätverket

En kedja är inte starkare ... Arbetet med att bygga ut nätverket, både i dataform på Internet och i verklig form genom personkontakter, fortgår och kan inte nog framhållas. Detta syns tydligast i resultaten av internetportalen Kulturav Östergötland (www.tema.liu.se/kultarv), som fungerar som något av ett nav i det övriga arbetet. När vi har ett starkt fäste på kommunnivå avser vi att bygga vidare nedåt i strukturen på socken och stadsdelsnivåer. Styrkan i kulturavet är att det ofta engagerar människor lokalt.

4) Utveckla kontakterna med skolan

En särskild skolportal har skapats både med plats för information och data som vi har och möjlighet för skolvärlden att här publicera sig. Interaktiviteten är viktig härvidlag. Ett starkt samarbete med enskilda lärare spridda i hela vårt område är nu den mest prioriterade frågan.

5) Det institutionella perspektivet

Genom Agenda Kulturavvs engagemang håller vi nu på att besöka samtliga östgötakommuner. Syftet med besöken är att skapa samarbete men också att långsiktigt verka för att kommunerna tar större kulturhistoriskt ansvar. Under den här rubriken finns också den översyn som borde ske av de olika institutionernas arbetsuppgifter. Vem ska göra vad (länsstyrelse, länsmuseum, kommun etc) och hur

kan stordriftsfördelar skapas? Vi börjar bli mogna för att diskutera detta genom alla de erfarenheter som finns inom nätverket. Vi föreslår att en mindre utredning genomförs för att visa hur ”spelplanen” ser ut.

6) Berättelsen om Östergötland

Inom ramen för vårt projekt har vi påbörjat arbetet med att skapa en sammanhängande form för allt östgötskt kulturarv. Detta ska få formen av en historiebok, som åtminstone i sin grundform, ska placeras på Internet. En prototyp har skapats för 1700-talet. Utifrån denna ska fortsättningen skapas när medel för detta finns tillgängliga.

Hans Nilsson
Kulturarv Östergötland

Peter Karlsson
Östsam

Dan Malmsten
Kulturarv Östergötland

Jönköpings län

Prioriterade områden

Inledning

Agenda Kulturarv i Jönköpings län för fram ett antal ”prioriterade områden” inför sammanställningen av dels den nationella programförklaring som ska formuleras inom ramen för projektet, dels den regionala programförklaring som planeras inom länsprojektet.

De prioriterade områden som kommer att lyftas fram är att betrakta som förslag. De är allmänt formulerade, för att inte föregripa det arbete, som just nu pågår i länet bland både professionella och ideella krafter, och som går ut på att åstadkomma en inventering av tänkbara prioriterade områden.

Tanken är också att presentera några uppslag på idéer, som kan visa sig möjliga att utveckla, om bara en ”rätt” konstellation av aktörer finner varandra och enas om att åstadkomma nya projekt/verksamheter utifrån respektive idé.

Detta innebär att samtliga här föreslagna prioriterade områden förutsätter en aktiv samverkan mellan olika professionella och ideella instanser. Därför kommer varje område för sig att beskrivas övergripande och kortfattat, med den baktanken att eventuella intressanta förslag och utvecklingsmöjligheter ska kunna formas och formuleras av de aktörer som väljer att vara aktiva och medverka i de processer som förhoppningsvis sätter i gång som resultat av Agenda Kulturarv.

Målsättning och syfte

Agenda Kulturarv i Jönköpings län har som övergripande syfte

- Att genom delaktighet och ökat engagemang nå en ökad förståelse för och hänsyn till vårt kulturarv,
- Att skapa förutsättningar för ett samtal som utgår från medborgaren.

Detta innebär att fokus ligger på folklighet och att öka medvetandet om kulturarvet och dess betydelse hos de breda folklagren. Avsikten är dessutom att uppnå synliga och bestående resultat vilket kräver lyhörddhet hos de instanser som driver projektet; i Jönköpings län är drivkrafterna Länsstyrelsen, Länsmuseum och Kommunförbundet.

I det perspektivet kan Agenda Kulturarv betraktas som en utmaning. Målet är att skapa nya arenor för otiditionella kontakter och det kräver av de traditionella ”kulturarvsaktörerna” att öppna upp portarna. Nya samverkanspartners och grupper ska känna sig välkomna. Det gäller att öppna ögonen för nya och otiditionella grepp i kulturarvsarbetet.

Ett viktigt led i detta är att betrakta kulturen och kulturarvet som en effektiv resurs i samhällets strävan mot ökad attraktivitet, livskvalitet och regional utveckling. Dessa tre nyckelbegrepp, som omfattas av de traditionella Tillväxtavtalen och de nyare Regionala utvecklingsprogrammen, gör att kulturarvet torde bli ännu viktigare i länens och regionernas hela utvecklingsarbete.

Framtida strategi

De prioriterade områden som här kommer att lyftas fram är avsedda att tillsammans utgöra en ram för det övergripande framtida arbetet inom kulturarvssektorn, i ett tydligt syfte att synliggöra och medvetandegöra. De prioriterade områdena här kommer således inte att handla om enskilda verksamheter eller projekt, utan snarare om olika sätt och metoder att lyfta fram kulturarvsfrågorna i

allmänhet och därmed kunna påvisa deras aktualitet och nödvändighet för institutioners, kommuners och individers vardag och livskvalitet. De här prioriterade områdena kan således sägas utgöra en plattform för en framtida strategi, och de kommer naturligtvis att – i den mån det lyckas förverkliga dem – utvecklas och förändras under processens gång. Målet är att föra fram kulturarvet, inte bara som ett kulturarv att ”bevara – vårda – visa”, utan också och kanske ännu hellre som en kulturrekurs i ett naturligt och harmoniskt sammanhang med vårt sätt att leva och existera.

I det följande kommer totalt sju prioriterade områden att lyftas fram som särskilt viktiga för det kommande arbetet inom kulturarvet. Underrubrikerna är hämtade från Agenda Kulturarvs Rapporteringsmall för Prioriterade Områden, för den Nationella Programförklaring, som Agenda Kulturarv ska presentera i slutet av 2003. Resonemanget är dock så långt det är möjligt, anpassat till regions/länsnivå.

Tanken är att de sju prioriterade områdena flätas in i varandra och ingår i en synergisk symbios så långt det är möjligt. En medborgardialog förutsätts kunna pågå inom skolans domäner, där målet är att lyfta fram kulturarvet i ett identitetssammanhang i elevens inlärningsprocess. Inlärningsprocessen bör kunna ingå i det sammanhang som en kommunal kulturarvsagenda lyfter fram som prioriterat inom kommunen. Och så vidare.

Prioriterade områden

1. Medborgardialog

Hur ser det ut i dag?

Jönköpings län är en region, som har en erkänt lägre utbildnings- och kulturstatus än de flesta övriga regioner i Sverige. Medvetenheten om kulturarvets betydelse är relativt låg och även om de flesta nog betraktar kulturarvet som viktigt, så sätts inte kulturarvet i sammanhang med livskvaliteten i övrigt.

Mål.

Ett av målen med Agenda Kulturarv på nationell nivå är att grupper och sammanslutningar, som traditionellt inte sysslar med kulturarvet, ska beredas plats i den dialog, som är tänkt att föregå den nationella programförklaringen. Denna målsättning gäller naturligtvis också för arbetet i Jönköpings län. I Handlingsplanen för Agenda Kulturarv i Jönköpings län formuleras målsättningen på följande vis:

- *Att skapa förutsättningar för ett samtal som utgår ifrån medborgaren.*

Denna målsättning utgör en utgångspunkt för arbetet med Agenda Kulturarv i länet.

Vilka åtgärder krävs för att uppnå målet?

Att söka och nå kontakt med medborgargrupper av alla möjliga slag och involvera dem i arbetet med kulturarvet. Exempel: Studieförbund, politiska partier, fackföreningar, skolor, frikyrkoförsamlingar, nykterhetsrörelsen, handikapprörelsen, hyresgästföreningar, grupper med invandrarbakgrund, ungdomsgrupper, idrottsrörelsen och företag.

Dessa grupper ombeds att i s.k. dialoggrupper föra ett samtal kring kulturarvet utifrån ett antal inspirationsfrågor, och rapportera sina konklusioner till ledningsgruppen för projektet. Gruppernas synpunkter kommer att ligga till grund för länets kulturarvsprogram.

A. Ett samhällligt perspektiv

Historia och kulturarv spelar en stor roll för alla medborgare i termer av identitet och språk, etik och moral och sist, men inte minst, verklighetsuppfattning. Medborgarnas kompetens grundläggs i deras uppfattning om kulturarvet, vare sig den är medveten eller ej.

Medborgarnas roll blir att synliggöra kulturarvet, både för sig själva och inom sin grupp genom samtal, dialog och meningsutbyten. Verkyget är gruppen.

B. Ett politiskt perspektiv

En medborgare, som blir medveten om sitt kulturarv blir med säkerhet också en bättre medborgare, med tanke på demokrati och delaktighet i samhällsprocessen. Samhället – i det här fallet representerat

av Agenda Kulturarv – måste besitta kompetens att initiera dialogen och lyssna. Samarbetspartners är alla de folkrörelser, föreningar och företag som inom sina domäner initierar dialoggrupper.

C. Ett professionellt perspektiv

Det är en utmaning för professionella kulturarvsaktörer att stödja medborgardialogen och följa upp den – visa att medborgarnas engagemang faktiskt leder till att kulturarvet blir synligt i större grad än tidigare och att det faktiskt ”händer något” tack vare att medborgarna strävar efter att medvetandegöra kulturarvet på både individ- och kollektivnivå.

2. Kommunala kulturarvsagendor

Hur ser det ut i dag?

Den omvärldsanalys, som sommaren 2002 gjordes i Jönköpings län visade tecken på brister i kommunernas uppfattning om kulturarvet. Det gäller både de traditionella kulturarvsfrågorna (byggnadsvård o.dyl.) och de mera otraditionella (kulturarvet i skolan, kulturmiljöplanering mm). När nu Agenda Kulturarv har som syfte att bredda och fördjupa innehållet i kulturarvsbegreppet och betona ett större regionalt utvecklingsperspektiv, uppstår ett behov av att också kommunerna utvecklar strategier kring vad man avser med kulturarvet i det lokala perspektivet, på både professionell och ideell nivå. Kommunerna bör sträva efter att harmonisera sin lokala verksamhet med den övergripande regionala och nationella verksamheten kring kulturarvet och det tänkande som ligger bakom.

Mål.

Att kommunerna skapar ett för den kommunala verksamheten övergripande styrdokument – en Kommunal Kulturarvsagenda – som förmedlar sammanhang, strategier och policy för det pågående och framtida kulturarvsarbetet i avsikt att uppnå synergieffekter som stärker kulturen och kulturarvet som progressiva drivkrafter i samhällsutvecklingen.

Vilka åtgärder krävs för att uppnå målet?

Agenda Kulturarv i Jönköpings län har redan påbörjat den dialog med representanter för kommunerna som inledningsvis är tänkt att väcka tanken och insikten om vikten av en konsekvent och konkret strategi på kulturarvsområdet på kommunal nivå.

Med avstamp i en konferens för länets samtliga kommuner kommer problematiken att belysas och ventileras. Därefter kommer kommunerna förhoppningsvis att påbörja egna processer som leder till att det inför Kulturarvsåret 2005 i länets kommuner finns en Kulturarvsagenda, där kulturarvsfrågorna sätts i en struktur och ett sammanhang där respektive kommuns unicitet är utgångspunkten.

A. Ett samhälleligt perspektiv

En kommunal kulturarvsagenda handlar främst om att skapa sammanhang och konsekvens i arbetet med kulturarvet på lokal nivå. Utifrån en övergripande känsla av meningsfullhet i kulturarvsarbetet kan man uppnå mätbara och synliga synergieffekter, som kan

- 1))stärka känslan av att kommunens olika verksamheter och förvaltningar drar åt samma håll med hänseende till invånarnas livskvalitet och livsmiljö,
- 2) stödja kommuninvånarnas känsla för sin hembygd (identitet och livskvalitet),
- 3) höja kvaliteten i skolans arbete genom att hembygdkunskapen sätts i ett för eleverna konkret sammanhang med det omgivande samhället,
- 4) höja kvaliteten i kommunens arbete genom ökad medvetenhet om kulturarvets funktion på individ- och kollektivnivå och sammanhanget däremellan,
- 5) skapa förutsättningar för näringslivssatsningar, bl.a. inom kulturarvsturism.

B. Ett politiskt perspektiv

Det politiska perspektivet sammanfaller naturligtvis med samhällsperspektivet. Tilläggas kan, att utifrån en välformulerad och tydlig kulturarvsagenda, där övergripande frågor kring livskvalitet och kommunens vilja att verka för attraktivitet och synergi inom de egna verksamhetsformerna, kan troligtvis de kommunala förvaltningarna göra avsevärda ekonomiska vinster.

Detta kan belysas med kulturarvets egenskap som främjande av sammanhang i livssituationen; det går att argumentera för att en medvetenhet om kulturarvet även främjar arbetsmiljön inom de kommunala verksamheterna.

C. Ett professionellt perspektiv

I arbetet med att ta fram en kommunal Kulturarvsagenda, där kommunens strategi kring kulturarvet som en kulturresurs förklaras och sätts i ett övergripande sammanhang, utgör både kommunens och regionens professionella kompetens en avgörande resurs. Den professionella kompetensen, bestående av museifolk med gedigen utbildning och erfarenhet inom kulturarvssektorn, liksom länsstyrelsens tjänstemän, med myndighetens nationella och regionala perspektiv, är en förutsättning för att kommunernas vilja kan formuleras i ett styrdokument som har ett implicit samband med kulturarvsarbetet i övrigt.

De nationella strategierna – som också skall formuleras inom projektet Agenda Kulturarv – formulerar de övergripande förhållningssätten som kommer att präglade det framtida arbetet inom kulturarvssektorn.

En kommunal Kulturarvsagenda bör utgå ifrån det som kommunala och professionella krafter tillsammans kan analysera som kommunens unicitet. Därifrån kan ett antal strategier och visioner utvecklas som främjar kulturarvstänkandet inom kommunens alla verksamheter och som på ett naturligt sätt för samman kulturarv och miljömål. Målsättningen måste vara att främja ett hållbart kulturarvsarbete, där varje kommuninvånare känner begripbarhet, meningsfullhet och påverkansbarhet.

3 Kulturarvet som bestående verksamhet i skolan

Hur ser det ut i dag?

Skolan har en uppgift enligt skollag och läroplan att förmedla kulturarvet till eleverna. Det finns dock stora variationer i hur skolan vårdar och utför detta viktiga uppdrag. Överlag får kulturarvsfrågor inget eget utrymme i undervisningen och detta kompenseras ofta med ett teaterbesök eller utflykt till något besöksmål i hembygden, vilket oftast sker utan koppling till lokal läroplan eller det pedagogiska arbetet i övrigt.

Ett beundransvärt undantag utgör den verksamhet som utvecklats i Nässjö kommun, och som går under namnet "Kul-turer". Samtliga 6-8 åringar i kommunen får under lärares ledning åka till noga utvalda besöksmål med varierande innehåll, som alla har en tydlig anknytning till Nässjö historia och speglar kommunens unicitet. Ett läromedel har utvecklats för att skolans pedagoger kan förbereda besöken och följa upp dem efteråt. Efter en treårig projektperiod har Nässjö kommun nu beslutat att permanenta verksamheten. "Kul-turer" har av Agenda Kulturarv i Jönköpings län fått status som Agenda Kulturarvs-projekt.

Agenda Kulturarv i Jönköpings län vill uppmuntra länets övriga kommuner att åstadkomma liknande projekt. Liknande koncept kan skapas på lokal nivå av enskilda skolor och/eller för andra elevgrupper, de kan kuggas in i pågående temaarbeten eller skolans övriga arbete, som verksamhetsform kan konceptet anpassas till kulturturistisk verksamhet inom kommunen och möjligheten finns även att bredda konceptet med regional utveckling i åtanke.

Agenda Kulturarv i Jönköpings län samverkar med utvecklingsprojektet "Det Kreativa Rummet", som drivs av Gislaveds kommuns skolförvaltning. Avsikten är att uppmuntra länets övriga kommuner att initiera liknande utvecklingsprojekt i egen regi.

Mål

Att kulturarv och lokal historia ingår i lokala läroplaner i samtliga skolor i Jönköpings län, i samverkan med omgivande samhälle och utifrån ett didaktiskt perspektiv som har sin grund i elevens historia och ursprung.

Att närmiljöns kulturmiljö har en självklar plats som objekt och läromedel i skolans arbete, för att förstärka identitet och känsla av sammanhang i tid och rum.

Att utveckla lokala läromedel som har utgångspunkt i det lokala kulturarvet och den lokala kulturmiljön, satt i sammanhang med regional, nationell och global utveckling.

Att väcka tanken på att utveckla bildningsverksamheter kring historia och närmiljö utifrån ett kreativt lärandeperspektiv.

Vilka åtgärder krävs för att uppnå målet?

En större och aktivare samverkan mellan skolor och hembygdsrörelse är en förutsättning för att det ska lyckas att skapa bestående verksamheter inom skolan, som syftar till att främja lärande kring och kunskap om hembygd och historia.

Kring denna samverkan torde sedan ytterligare samverkanspartners kunna ansluta sig till både verksamhet och enskilda projekt, som kan bedrivas inom verksamhetens ram; nämnas kan länets kulturinstitutioner, lokala och/eller regionala företag och övriga föreningar och organisationer på lokal basis, som kan utgöra värdefulla resurser i skolverksamhet kring hembygd och historia.

Det är viktigt att verka för att kulturarv och historia blir en bestående verksamhetsdel, varför det från början bör vara planerat för skapande av särskilda läromedel i verksamheten. Dessa läromedel kan självfallet ha en tydlig lokal anknytning, samtidigt som regionala, nationella och globala perspektiv bör ges utrymme och sammanhang.

Skolan som institution har numera fokus på lärandeprocessen som en aktiv och interaktiv studieprocess på individbasis. Lärarrollen har utvecklats till att i större grad vara rollen som pedagogisk handledare.

Detta ställer naturligtvis stora krav på att skolan lyckas med att förankra omgivande samhälle och dess historiska sammanhang i undervisningen i övrigt, varför utrymme måste ges åt utvecklingsarbete, där pedagoger, övrig personal och skolledning känner att kulturarvet på ett naturligt sätt kan kuggas in i skolans verksamhet.

Kulturarvet som en övergripande verksamhetsdel i skolans arbete bör även ha sin givna plats i kommunernas Kulturarvsagendor.

Agenda Kulturarv i Jönköpings län har bildat en särskild skolgrupp bestående av skolfolk och representanter från föräldrarörelsen. Skolgruppen arbetar med dessa frågor och ska inspirera till dialog. Den ska också bidra med att främja en syn på kulturarvet som resurs i skolans pedagogiska arbete.

A. Ett samhälleligt perspektiv

Skolan är tvivelsutan samhällets viktigaste institution när det gäller att fostra kommande generationer, både socialt och kunskapsmässigt. Starka rötter i hembygd och historia främjar den känsla av identitet och livskvalitet som kan ge individen styrka att verka för god regional utveckling, både socialt och yrkesmässigt, vilket i sin tur ger goda förutsättningar för lokalsamhällets utveckling.

De nya pedagogiska strategier, som skolorna som bäst håller på att tillägna sig, handlar också om individens behov av egna studie- och lärandestrategier och betonar vikten av individuell integritet i demokratins tjänst.

B. Ett politiskt perspektiv

Kommunerna spelar en nyckelroll för det prioriterade området i egenskap av huvudman för skolan. Men här krävs även att andra aktörer, som av tradition kanske inte sysslar med utbildning inom skolan, träder in och möjliggör en utveckling i positiv riktning.

Medborgarna – det fria föreningslivet – hembygdsrörelse, idrottsrörelse, för att nu nämna bara två – liksom företag och regionala och nationella myndigheter och institut måste till för att trygga både kvalitet och kontinuitet i skolans identitetsskapande arbete – vare sig det gäller individ- eller samhällsidentiteten.

Detta område är av sådan dignitet, att det bör självfallet ingå som stor del i en kommunal Kulturarvsagenda.

C. Ett professionellt perspektiv

Det kommer säkerligen att bli en stor utmaning för professionella krafter – tjänstemän på statlig till kommunal nivå, yrkesfolk inom kulturarvssektorn och inom de konstnärliga grenarna samt forskning och lärarutbildning – att ingå i det lag, som ska främja och stärka skolan i sin uppgift att utveckla nya pedagogiska strategier i praxis i framtidens tjänst.

Det är dock viktigt att förutsätta, att dessa grupper deltar aktivt i denna process, både för att påskynda den och för att den ska få en bestående kvalitet. Dessa grupper bör också från kommunalt håll och från skolans sida beredas plats i det pedagogiska arbetet.

De erfarenheter som därvid kommer skolan till godo är av stort värde för att skolan ska bli den arena av sammanhang och meningsfullhet som är av vitalt intresse för den pedagogiska processen.

4. Regional kulturarvsagenda

Agenda Kulturarv har som målsättning på nationell nivå att det tas fram en programförklaring för kulturarvsarbetet i hela landet. Projektets andra fas består av ett omfattande idéarbete kring detta epokgörande projekt som en nationell programförklaring innebär.

Det bör därför anses som minst lika viktigt, att det inom projektet skapas regionala programförklaringar för kulturarvet – regionala Kulturarvsagendor för varje region/län, som kan utgöra planerings- och styrdokument för kulturarvsarbetet på regional/länsnivå.

Det är även av största vikt att kulturarvet erkänns som en vital drivkraft för all tillväxt genom att kulturarvet synliggör de värderingar och attityder som i ett medvetet och målinriktat processarbete kan innebära goda och effektiva förutsättningar för den regionala tillväxten.

En Regional Kulturarvsagenda, liksom även Kommunala Kulturarvsagendor, förutsätter ett nytänkande i det att kultur och kulturarv inte enbart betraktas som instrumentella verktyg vid sidan om samhällsutvecklingen i övrigt. De är snarare att betrakta som en för individer och grupper övergripande drivkraft, som förstärker pågående utvecklingsprocesser.

Hur ser det ut i dag?

Varje region/län har styrdokument och/eller plandokument inom kulturminnesvården, alt. kulturmiljövården. Dessa dokument omfattar traditionell kulturminnes- och kulturmiljövård och bygger på befintlig lagstiftning och mångårig tradition.

Dessförutan har de flesta län och regioner särskilda dokument som innehåller strategier och styrning kring den regionala tillväxten, med stark fokus på företagstillväxt och direkt ekonomisk tillväxt och ibland formulerad i avtalsform (regionala tillväxtavtal). Dessa kommer så småningom att ersättas av Regionala Utvecklingsprogram (RUP), som är tänkta att ha bredare fokus och innehålla tydligare inslag av attraktivitet och livskvalitet.

Den situation som råder i dag har den svagheten, att sambandet mellan kulturminnes- och kulturmiljövården å ena sidan, och regionala tillväxtavtal å den andra, inte uppfattas som självklart. Gränsen där emellan är för hårt dragen. Därmed får varken kulturarvstänkandet eller den regionala tillväxten förutsättning att bli varandras näring och förutsättning och viktiga synergieffekter går förlorade.

Mål

Att kulturarvet i högre grad än hittills av myndigheter och kulturinstitutioner synliggörs som en positiv resurs i samhället.

Att kulturarvet tillmäts vikten som kulturresurs i arbetet med regional utveckling, attraktivitet och livskvalitet, där syftet är att främja en regions eller kommuns konkurrenskraft.

Att kulturarvet beskrivs och formuleras som integrerad och implementerad del i befintliga tillväxtavtal och utvecklingsplaner.

Vilka åtgärder krävs för att uppnå målet?

Tydligare och starkare samverkan mellan de olika avdelningar inom Länsstyrelser, Landsting, Kommunförbund och fristående kulturinstitutioner som arbetar fram tillväxtavtal/utvecklingsprogram.

Vid framtagande av tillväxtavtal/regionala utvecklingsprogram bör större hänsyn tas till de ideella krafter som vill och kan verka för regional utveckling. Deras möjligheter bör utsättas för en professionell bedömning och formella åtgärder bör vidtas för att om möjligt kugga dessa instanser in i projekt, tänkta att främja den regionala utvecklingen på olika sätt. Det är även viktigt att arbeta utifrån en strategi där en regional kulturarvsagenda harmoniserar med de kommunala kulturarvsagendorna.

Detta kräver ett visst nytänkande av samtliga inblandade parter, eftersom det här eftersträvas synergieffekter, som bryter mot den sekularisering som av lång tradition råder mellan sfärerna kultur och ekonomi.

A. Ett samhälleligt perspektiv

Samhället är en komplex ekonomisk struktur, präglad och styrd av de värderingar, som människan finner vara goda och riktiga i varje tid. Dessa värderingar är, medvetet eller ej, sprungna ur tidigare generationers värderingar kring och attityder till de nyckelbegrepp människan betraktar som viktiga i varje tid – familj, individ, företagande, tillväxt, solidaritet, rättvisa, jämlikhet. Detta innebär att det ifråga om värderingar och attityder finns ett historiskt perspektiv och kontinuitet från en generation till annan. Detta inger naturligtvis en känsla av stabilitet, men kan också – om drivkrafter ansvariga för samhällsutvecklingen negligerar detta historiska perspektiv – sätta hinder i vägen för den önskade utvecklingen mot ökad livskvalitet och tillväxt. Särskilt kännbart riskerar det att bli i en samhällsutveckling präglad av stora och grundläggande förändringar i näringslivs- och informationsstrukturen.

En hållbar ekonomisk utveckling som strategiskt lyckas harmonisera med samhällets värderingar, mentalitet och bildning har större förutsättningar att bidra till stabil tillväxt och medborgarnas livskvalitet än den utveckling som inte tar fasta på samhällets andliga strukturer.

Det står i varje samhälles intresse – på nationell, regional och kommunal nivå – att söka efter maximal harmoni mellan ekonomisk och mental utveckling för att uppnå bästa tänkbara synergieffekter.

B. Ett politiskt perspektiv

I och med att det här avses strukturer som ändras över lång tid krävs att man i termer av politiska strategier tänker mera långsiktig än vad exempelvis ekonomiska strukturer vanligen förutsätter. Det får bli en utmaning för det politiska etablissemangen på samhällets alla nivåer att försöka hitta vägar till att åstadkomma reella möjligheter för ekonomiska och mentala strukturer att löpa parallellt och i harmoni med varandra.

Fördelarna med en nyordning som här avses torde dock vara uppenbara; kulturarvsfrågorna kommer att genomsyra det strategiska tänkandet utöver traditionella gränser, det blir med säkerhet enklare att fatta politiska beslut utifrån en helhetssyn, där nyckelbegrepp som demokrati, livskvalitet, attraktivitet och medborgardeltagande kommer att finnas i främsta rummet.

C. Ett professionellt perspektiv

Regionens professionella kulturarvsarbetare kommer att se sitt verksamhetsområde utökas, åtminstone i ideologiskt avseende. Det är att betrakta som en fördel, eftersom kulturarbete och kulturarvsarbete inte som tidigare kommer att framstå som isolerade öar i samhället. Det ställer naturligtvis krav på ett nytänkande och nytt sätt att se och verka inom sitt gebit.

Men det är nog totalt sett att betrakta som en vinst för kulturarvssektorn att få den centrala status inom samhällsutvecklingen, som en regional kulturarvsagenda skulle ge. Om inte annat, så skulle kulturarvs- och kulturarbetets status höjas. Det skulle även innebära för kultur- och kulturarvssektorns yrkesverksamma ett avsevärt större nätverk.

5. Nya och otraditionella grupper in i kulturarvsarbetet

Hur ser det ut i dag?

Den omvärldsanalys, som gjordes sommaren 2002 för Agenda Kulturarv i Jönköpings län visade, att kulturarvsarbetet bedrivs till stor del av en färdigdefinierad sektor och en relativt stark och homogen grupp ideella krafter – främst hembygdsrörelsen. Dessa krafter verkar ha ett slags outtalat monopol på kulturarvet och övriga aktörer gör sig icke besvär – vilket de inte heller gör!

Det innebär dock inte att exempelvis invandrare, informella ungdomsgrupper och många, många fler, inte sysslar med kulturarvsarbete. Det kallas bara inte så och banden till de traditionella kulturarvsaktörerna förblir osynliga och svåra att greppa.

Konsekvensen blir onekligen den, att flera stora och viktiga grupper i dagens samhälle upplever ett utanförskap, i och med att deras särskilda kulturarv, i form av seder, traditioner, språk, etc., inte erkänns som jämlikt det s.k. ”officiella”, dominerande kulturarvet. Att på sin höjd erkännas som ”exotisk” är att förbli marginaliserad och leder till ett bestående utanförskap.

Om frågan vore så enkel, att det gick att dra en skiljelinje mellan formella och informella grupperingar, eller ”gammalsvenskar” och ”nysvenskar”, vore det kanske inte så svårt att verka för förbättringar och inlemma dessa grupper in i det traditionella kulturarvsarbetet. Men frågan är avsevärt mera komplicerad än så.

Det finns andra samhällsgrupper och instanser, som står utanför kulturarvsarbetet och som därmed vare sig har vana eller tradition att se eller förutsätta att det finns ett eget kulturarv som visar sig i deras respektive verksamheter och aktiviteter. Dessa grupper/instanser är bl.a. religiösa församlingar, politiska partier, olika folkrörelser inom idrott och hälsa, företag och kommunala förvaltningar.

Denna brist på känsla sammanhang vad gäller kulturarvet – i en tid då kulturarv och individuell integritet och identitet blir allt större nyckelbegrepp – är troligen en av orsakerna till de stora ohälsotal, som samhället nu brottas med inom bl.a. vissa kommunala verksamheter.

Mål

Att synliggöra varenda kulturarv och ”subkulturarv” i samhället utifrån dess gemensamma utgångspunkter, oavsett aktör, genom att bredda innehållet i kulturarvsbegreppet och genom att uppmuntra aktörer till samverkan och samarbete i syfte att uppnå synergieffekter i kulturarvsarbetet och därmed större synlighet.

Att varje medborgare upplever en självklar och naturligt känsla av sammanhang i sin livssituation.

Vilka åtgärder krävs för att uppnå målet?

Formella och traditionella kulturarvsaktörer måste ägna större kraft än hittills att främja dialogen med nya och otraditionella grupper kring kulturarvet och kulturarvsbruket. Deras tänkbara roll och uppgift måste synliggöras utifrån respekt för deras inneboende resurser och möjligheter.

Invandrargrupper, handikappgrupper och informella ungdomsgrupper, liksom olika sorters nätverk kan nämnas som exempel på grupper som det känns angeläget att nå, men här kan även nämnas

många av de grupper som har stark tradition i samhället, men som inte kopplas med automatik till kulturarvsbegreppet, såsom idrottsrörelsen, hyresgäströrelsen, m.fl.

Sist, men inte minst, bör frågan om synliggörandet av kulturarvet inom näringsliv och kommunala verksamheter nog prövas och utvärderas i syfte att minska ohälsotalen.

A. Ett samhälleligt perspektiv

Integrations- och identitetsfrågor är av yttersta vikt för dagens samhälle. Det gäller demokrati, medborgarnas känsla av delaktighet och sist, men inte minst, livskvalitet och attraktivitet. Om alla medborgare, oavsett ursprung, social tillhörighet och yrkeskategori, känner sig hemma i samhället, ökar den livskvalitet som är förutsättning för lokal och regional attraktivitet.

Det är lätt att förutse, att en sådan vision förverkligad leder med viss självklarhet till förbättringar utifrån både ett ekonomiskt och socialt perspektiv; bl.a. torde det bli en effekt av ett målmedvetet kulturarvsarbete inom exempelvis kommunala verksamheter att ohälsotalen kommer att minska.

B. Ett politiskt perspektiv

Om nya och otraditionella grupper får en självklar roll och utrymme gällande det egna kulturarvet i samhällets totala kulturarvsbild, så kommer det att innebära avsevärda förändringar till det bättre – både rörande ekonomi och sociala och kulturella verksamheter. Känslan av en tillhörighet både här och nu skulle med säkerhet öka, och utgöra en stor förändring till det bättre i termer av livskvalitet, medborgarkänsla, demokrati och välbefinnande. En sådan förändring kommer med stor sannolikhet att bidra till en förbättrad politisk verklighet, inte minst inom de kommunala verksamheterna.

C. Ett professionellt perspektiv

Det är av vikt att professionella kulturarvsarbetare blir i ännu högre grad mottagliga för utifrån kommande influenser och yttringar. Att lyssna till vad ”vanliga människor” har att förmedla om det egna kulturarvet och upplevelsen av nya kulturarv är viktigt för att uppnå ökad förståelse för varandra och för samhällets demokratiska kvalitet. Detta innebär inte att de professionella ger det minsta avkall på sin kunnskap; ej heller kommer det att åsidosättas i en sund dialog mellan professionella och ideella krafter. Men det kan innebära förskjutning i fokus på fler än ett sätt, och innebär med säkerhet en utmaning för just de professionella kulturarvsarbetarna, att alltid veta vad de sysslar med – och varför.

6. Kulturarvsturism

Hur ser det ut i dag?

I Sverige har vi en lång tradition av den turism som kan benämnas ”allemansrättsturism”. Den resande får tillgång till en mängd information om besöksmål o.dyl., och får sedan på egen hand besöka de kulturturistiska resmål som eventuellt intresserar. Detta innebär dock inte att det finns någon garanti för en kvalitativ kulturarvsupplevelse för den resande. Tvärtom talas det ofta om att besöksmålen saknar den grundläggande kvaliteten som kan ge besökaren den bestående upplevelsen av kultur och historia – som faktiskt är anledningen till att platsen är utmärkt och uppmärksammat!

Mål

Att främja god kulturavsturism.

Att främja de egna medborgarnas känsla och respekt för det egna kulturavret.

Att verka för att exponera det lokala och regionala kulturavret på ett sådant sätt att det leder till förståelse för och respekt för kulturavret.

Att verka för att guideutbildning med tonvikt på gestaltande berättande (kulturavsguider) startas i Jönköpings län på olika utbildningsnivåer.

Att verka för en inventering av befintliga besöksmål i länet i syfte att utöka engagemang i och verksamheter kring dessa.

Vilka åtgärder krävs för att uppnå målet?

Först och främst krävs en ökad samverkan mellan de aktörer som sysslar med turism på övergripande nivå (samrådsorgan) ända ut till genomförandenivå (enskilda arrangörer). Dessa bör verka för att öka den turistgren som utgörs av organiserade, guidade ledade grupper, där man kan kontrollera nyttjandet av befintliga och nya kulturavsturistiska resmål.

Olika parter – turismaktörer, kommuner, kulturavsarbetare – måste också enas om en övergripande strategi kring kulturavsturismen och skapa riktlinjer kring hur kulturavsbudet inom turismsektorn kan utvecklas i enlighet med miljömålen och egna mål kring hållbar utveckling på området.

A .Ett samhälleligt perspektiv

Kulturavsturism kan ses i ljuset av olika typer av resande, som har olika betydelser för människor. På lokal nivå kan man lätt föreställa sig att kulturavret kan exponeras för lokal befolkning med effekt på känsla av identitet; regionalt och nationellt resande, liksom det internationella kan genom medveten kulturavsexponering och kulturavsbudet ge goda upplevelser och bidra till den lokala ekonomiska utvecklingen och sysselsättningen.

B. Ett politiskt perspektiv

De positiva effekter som omnämns i det samhälleliga perspektivet är ingalunda självklara, utan måste utgå ifrån en medveten ideologi om kulturavret och en målstyrd strategi rörande utvecklingen av kulturavret som föremål för exponering i olika sammanhang. Det är viktigt att den utveckling som här förutsätts styrs och leds utifrån ett övergripande perspektiv på kulturavsbudet och kuggas in i samhällets totala struktur på ett sätt som harmoniserar med god utveckling, som leder till den önskade utvecklingen mot allas medborgares ökade känsla, förståelse och respekt för både egna och andras kulturav.

C. Ett professionellt perspektiv

Det är av stor vikt att de professionella kulturavsarbetarna intar en vaksam ståndpunkt inför en tänkt utveckling av kulturavsturismen. Kulturavsbudet leder onekligen till att frågan aktualiseras, hur mycket vissa fysiska kulturav tål i termer av exponering och tillgänglighet. Kulturavsbudet måste således styras av en strategi som bygger på långsiktighet och hållbar utveckling.

I all exponering av kulturavret finns också ett pedagogiskt/didaktiskt perspektiv som det även faller på de professionellas lott att beakta och värna om, samtidigt som det ska sättas i samband med övriga målsättningar inom Agenda Kulturav. Det finns således implicit i det pedagogiska perspektivet ett

större, övergripande perspektiv som handlar om kulturarvsbygge med medborgaren och demokratin i fokus. Kulturarvet måste brukas på ett sådant sätt att det blir tillgängligt, begripligt och användbart för medborgaren i dennes vardag och hela livssituation.

7. Kulturarvet och miljömålen

Text till detta avsnitt skrivs i samverkan med Länsstyrelsens miljövårdsenhet.

Hur ser det ut i dag?

Text senare

Mål

Text senare

Vilka åtgärder krävs för att uppnå målet?

Text senare

D. Ett samhällligt perspektiv

Text senare

E. Ett politiskt perspektiv

Text senare

F. Ett professionellt perspektiv

Text senare

8.Slutord

Text senare.

Kronobergs län

Analysmaterial inför Maj-mötet 2003.

Utan tvekan berör vårt historiska arv varje medborgare, många gånger utan att man reflekterar över detta. Materiella och immateriella lämningar har format synen på vår omvärld och vikten av att kunna relatera dessa minnen till reella artefakter är i många fall avgörande för en individs möjlighet att förstå sin omgivning och känna en förankring i samhället. Att precisera vad kulturarvet betyder för skilda människogrupper är givetvis svårt men att som invandrare komma till ett nytt land innebär otvivelaktigt en smärre kulturchock. Försöken att förstå sin närmiljö, traditioner och seder innebär en omställning som i många fall drastiskt bryter med de etablerade kulturmönster som man tidigare erhållit. Att i detta fall utnyttja kulturarvet som verktyg och kunna visa på de orsakssamband som föranleder ett visst beteende eller sedvänja understryker vikten av att väl fungerade institutioner kritiskt belyser och interpreterar vårt kulturarv. Tidigare exempel visar med all tydlighet att det föreligger en avsevärd risk i samband med uppvisandet av den nationella historien. Fakta kan förvridas, undanhållas eller förfalskas för att passa ett specifikt syfte och i dessa fall används kulturarvet mer som ett vapen mot det icke legitima, historieförfalskning undergräver förtroende och förstärker fördomar. Den gemensamma historiebilden inbjuder till skilda tolkningsmöjligheter men i det öppna samhället har forskaren eller amatörhistoriken en radikalt förbättrad position att skapa ett mer sanningsenligt faktaunderlag. I teokratier, diktaturer och andra samhällsformer där individens rörelse- och åsiktsfrihet är inskränkt kan makthavarna manipulera och anpassa sin historia för att bl.a. legitimera politiska handlingar.

I ett land som Sverige är risken för detta förfarande avsevärt begränsad. Ändå uppstod en debatt i samband med det riksomfattande historieåret 1993 eftersom den historiebild som lyftes fram betonade en monumentalistisk, patriotiserande och nationalistisk bild av Sverige där enväldiga kungar och ärorika fältslag utgjorde starka inslag. Detta är också historia, troligtvis med hög validitet, men kontexten förloras och fokuseringen blir snedvriden. Valdes inriktning med tanke på förmodat intresse bland allmänheten eller skedde en medveten styrning för att underblåsa en ökat nationell stolthet? Dessa hypoteser är i sin grund allvarliga då ett fåtal personer dikterar en utvald inriktning på den syn som presenteras för besökaren. Att fräntas möjligheten att inhämta en bred tolkningsmall utgör klara incitament för framtida felsteg. Ett grundläggande synsätt ifråga om bruket av historia är att det vi vet om vårt förflutna skall ligga till grund för ökad förståelse av vår omgivning, undvika tidigare misstag, utveckla och förbättra individens livsrum. Om slutsatser dras utifrån en kunskapsbank som saknar ett brett och källkritiskt sammanställt innehåll uteblir den nyanserade och kontextuella bild som måste eftersträvas när historia skall presenteras och tolkas. Yttre påverkan från personer eller institutioner vars syfte är att manipulera landets medborgare är i många nationer ett möjligt hotscenario. Att professionellt arbeta med historia innebär alltså ett stort ansvar.

Politiskt perspektiv

Att en offentlig sektor ansvarar för skyddet av vårt kulturarv samt understödjer forskning och undervisning av historieämnet kan utifrån tidigare redovisade hypoteser innebära vissa risker. Alternativet är att de kulturvårdande instanserna decentraliseras och blir självstyrande. I detta fall ökar emellertid risken markant att det blir en ökad inbördes konkurrens om status och historisk hävd mellan skilda regioner där onyanserade fakta presenteras. Om inte en centralt styrd myndighet står som ekonomisk garant måste museer och andra historiska inrättningar i många fall förlita sig på sponsring. Frågan är vad ett sådant beroende leder till? Att hamna i en ekonomisk beroendeställning medför alltid en uppenbar risk för styrning, sponsorn vill ha något i gengäld. Detta styrningsförfarande kan innebära att ett företag, organisation eller enskild individ vill få just sina värderingar eller historiska synsätt implicit tillgodosedda.

En offentlig sektor kan överblicka de nationella arbetsformerna och bedöma kompetenskrav.

Fråga 3: Identifiering av vår professionella roll

Vi skall erbjuda allmänheten en bild av vårt förflutna som bygger på grundlig och objektiv forskning. För att skapa förtroende måste företrädarna för vårt gebit ha kompetens och inte stå under ett ekonomiskt beroende från kommersiella organisationer. En verksamhet som inte bygger på intryck från rådande samhällssituation blir lätt missanpassad och irrelevant för utomstående. Därför går det inte att förvänta sig engagemang och en livskraftig debatt med övriga samhälle om vår verksamhet karaktäriseras av intern själavård. Dagens mångkulturella, globala och kommunikativa omvärld erbjuder fantastiska möjligheter att upptäcka och delta i skilda evenemang. Om vi skall lyckas med att föra fram våra idéer och väcka intresse måste vår verksamhet integreras i samråd med andra samhällsinstanser. En kontinuerlig uppdatering av vår omvärldskunskap, ana tendenser och förutse behov är viktiga inslag i all verksamhets- planering. Till viss del kan dessa metoder likna de som en underrättelsetjänst bedriver, välbearbetade omvärldsanalyser vars resultat kan implementeras till konkreta förändringar. Ett aktivt och öppet förhållningssätt gentemot samhällets önskemål och behov borgar för en förankrad verksamhet där vårt budskap lättare kan få genomslagskraft.

Uttrycket ”vi har inga pengar och inte tid” har tyvärr blivit ett ständigt återkommande dilemma inom vår bransch men om kompetensen ska vara i paritet med vår uttalade vision och konsultativa roll måste tid avsättas för kompetensutveckling. Risken är annars uppenbar att vi förlorar i förtroende och hamnar i underläge vid antikvariska arbeten och museala diskurser. Kunskap är delvis föränderlig och då vår yrkesroll betonar förmedling av kunskap måste vi vara uppdaterade på nya rön och förhållanden. Samarbete med övriga instanser som specifikt arbetar med kulturarvsfrågor är avgörande om vi skall stå enade och vara en drivande och samlad kraft i samhällsdebatten. Den allmänna insikten om de resurser som finns att tillgå på nationell och regional nivå ifråga om antikvariska och museala frågeställningar bör förbättras genom ökad information. Målet är att det breda folklagret skall behandla kulturarvet som en naturlig del av samhället där skydds- och bevarandeinsatser blir en självklarhet. Samtidigt som vi strävar efter en sådan utveckling måste vi också vara självkritiska gentemot den policy som berör våra museiföremål. Otaliga exempel visar hur museerna inte har resurser att vårda sina egna föremål, detta är inte acceptabelt om vi ska stå som en förebild. Museisamlingar bygger på ett urvalsförfarande vilket innebär att de bevarade föremålen gets ett högt kulturhistoriskt värde, om inte dess bevarande kan säkerställas har den museala institutionen som begrepp förlorat ett av sina huvudsyften. Den utåtriktade verksamheten är oerhört viktig, samtidigt ger den en viss statuskänsla som det interna arbetet inte ger. Risken att just föremålsvården hamnar långt ner i prioritetslistan är därför uppenbar, begränsade ekonomiska resurser tillsammans med minimalt medialt intresse ligger till grund för denna konsekvens.

Fråga 4: Konkreta åtgärdsförslag

Prioriterat område: Tvärvetenskapligt förhållningssätt gentemot skilda samhällsaktörer.

Mål: Dagens komplexa samhällsbild förutsätter att en mängd informations- och inspirationskällor utnyttjas i vår verksamhet för att kunna erbjuda en så välbalanserad och nyanserad bild som möjligt. Detta kräver ett aktivt och öppet sinne där nya influenser och samarbetspartners kan bidra till ökat engagemang. Att kunna tillvarata kompetens hos skilda aktörer och implementera dessa i en flexibel och mångfacetterad arbetsform är en framtida inriktning som bör resultera i ett levande kulturarvsarbete.

Hur ser det ut i dag?: Dagens arbetsformer har en tendens att hålla sig inom vissa traditionella ramar. Detta bygger naturligtvis på en trygghet och en känsla av ömsesidigt förtroende. Möjligheten att engagera nya målgrupper blir dock begränsat då man, delvis omedvetet, arbetar med en likartad inriktning som lätt bildar ett förutsägbart mönster.

Prioriterat område: Integration

Mål: Integration i bemärkelsen att inlemma individer med invandrarbakgrund i arbetet med att utveckla kulturarvspolitiken är ett viktigt mål för hela samhället. Att kunna förstå sin omgivnings traditioner och seder borgar för en ökad livskvalité samtidigt som man kan sätta sitt eget ursprung i en kontext. Lagstiftning och metoder som uppfattas som ”tvång” är ofta direkt hämmande för engagemang och intresse men samtidigt kan en sådan process gradvis skapa insikt om möjligheter och behov. För att få gehör bör fokuseringen till att börja med ligga på skolorna, när eleverna får arbeta

med dessa frågor kan sedan föräldrar på ett mer naturligt sätt inlemmas. Landets hembygdsföreningar skulle genom sin lokala förankring och goda kunskaper om platspecifika förhållanden och historia kunna spela en avgörande roll i detta arbete. Samtidigt bör begreppet *integration* brukas restriktivt och istället utnyttjas ordet *delaktighet* i större utsträckning, integration förutsätter att någon står utanför medan termen delaktighet mer lyfter fram en etablerad medborgare.

Hur ser det ut idag?: Visst förekommer det projekt där integrationsfrågan står i fokus men det krävs ett nationellt helhetsgrepp om målbilden skall uppfyllas. Integrationsfrågor har varit och är fortfarande ett hett diskussionsämne och därför måste även de institutioner som behandlar kulturarvsfrågor agera samlat medan man ännu ligger i fas. Grundförutsättningen är ett brett kontaktnät där förtroendeskapande idéer kan utvecklas och implementeras.

Prioriterat område: Kompetensutveckling

Mål: Att vidareutveckla sig inom sitt gebit är en förutsättning om kunskapsbasen skall ligga i paritet med det arbete man är ålagd att utföra. Tyvärr uppfattas detta många gånger som ett oväntat privilegium då ekonomin inte medger ett kontinuerligt deltagande i seminarier och evenemang. Förutom ren kunskapsinhämtning etableras kontakter som kan utnyttjas i samband med skilda problemställningar. Målet är en personal som är trygg i sin verksamhet genom att den är regelbundet utbildad och därmed ajour med aktuella metoder och samhällsinfluenser.

Hur ser det ut idag?: Kan främst relatera till det egna länet. Möjligheterna till kompetensutveckling är förhållandevis goda men verksamheten är pressad både tidsmässigt och ekonomiskt vilket innebär att många tillfällen till utbildning måste skjutas på framtiden. Detta är naturligtvis oundvikligt, alla utbildningstillfällen kan inte utnyttjas, men en plan för vilket kursbehov som behövs bör planeras in individuellt. Följden blir en kompetent personal som känner inspiration och mening med sitt arbete.

Prioriterat område: Intern utvärdering/utvecklingssamtal

Mål: För att kunna bedriva en verksamhet där komplicerade frågeställningar ofta karakteriserar vardagen måste berörda personer inom aktuella avdelningar ges möjlighet att utvärdera sina insatser för att i framtiden kunna effektivisera och förbättra sina metoder. Därmed undviks många fällor som kan uppkomma då en gemensam erfarenhetsbank byggs upp. Samtidigt som utvärderingen skall ligga till grund för ett professionellt förhållningssätt gentemot sina arbetsuppgifter bör även enskilda utvecklingssamtal hållas som bygger på förtroendeskapade diskussioner. En öppen samtalslänk mellan chefer och kollegor borgar för en god arbetssocial situation där oklarheter kan redas ut på ett tidigt stadium. Förfarandet skulle kunna liknas vid skolans "kvartsamtal" där skilda problem tas upp och behandlas.

Hur ser det ut idag?: Möjligheten att bedriva enskilda samtal har utifrån mina och många andras erfarenheter varit begränsade.

Prioriterat område: Arkiv/samlingar

Mål: En god arkivföring och en genomarbetad vårdplan för samlingarna är en förutsättning om vi skall kunna erbjuda besökare möjlighet till forskning och förståelse för kulturarvets lämningar. Den senaste tiden har flera uppmärksammade fall tagits upp av pressen där vården av föremål blivit så eftersatt att dess direkta fortbestånd har hotats. Detta skapar en förtroendekris då allmänheten kan tveka att utnyttja museala resurser i samband med överlämnade eller vård av föremål. Arkiven måste tillgängliggöras för forskning och inte bara fungera som interna informationsbaser.

Hur ser det ut idag?: Just föremålsvården drabbas ofta hårt i samband med nedskärningar och eftersom verksamheten är förhållandevis anonym blir konsekvensen utåt sett inte så uppenbar. Men färre personal skall vårda allt större ansamlingar av föremål och arkivalier samtidigt som man skall upprätthålla en viss grad av tillgänglighet. Den till kulturarvet knutna utställningsverksamheten baseras i huvudsak på just föremål ur samlingar och om dessa inte kan utnyttjas p.g.a. eftersatt underhåll förloras kärnan och känslan i det pedagogiska arbetet. Rekonstruktioner och kopior ger inte samma laddade intryck bland besökarna. Museal policy måste ha vård och tillgänglighet som ett högt prioriterat område annars fallerar ett av de grundläggande fundamenten i den kulturmiljövårdande verksamheten.

Kalmar län
Återrapportering 31 mars 2003

Material sammanställt av: Coco Dederling och Liselotte Jumme

<u>1. Inledning</u>	49
<u>2. Tre perspektiv</u>	51
<u>2.1 Ett samhällligt perspektiv – vilken roll eller vilka roller spelar historia och kulturarv i samhället för olika människor?</u>	51
<u>2.2 Ett politiskt perspektiv – vad är det som motiverar att den offentliga sektorn ska ägna sig åt kulturarv och historia.</u>	53
<u>2.3a Ett professionellt perspektiv – Vad bör vår roll vara när vi arbetar åt samhället och medborgarna? Vad är vår uppgift?</u>	55
<u>2.3b Visioner för framtiden? Vilket önskat tillstånd vill vi uppnå?</u>	58
<u>3. Prioriterade områden</u>	59
<u>3.1 Samarbete och samordning, nätverk och forum</u>	59
<u>3.2 "Det lokala perspektivet" – tillvarata lokalt engagemang, ideellt arbete och kunskap, satsa på lokal förankring och delaktighet</u>	63
<u>3.3 Utbildning, kunskapsförmedling, information</u>	67
<u>3.4 Kulturmiljövårdens organisation</u>	73
<u>3.5 Resurser – finansiering – politisk förståelse</u>	77
<u>3.6 Bruka och bevara</u>	79
<u>3.7 Lokal/regional utveckling, profilering, strategiska frågor</u>	84
<u>3.8 Kulturarvet - en plats för alla</u>	88
<u>4. Sammanfattning</u>	92
<u>Bilaga 1 - Nya och nygamla grepp</u>	95
<u>Bilaga 2 – Några synpunkter och kommentarer från läns museet och länsstyrelsens kulturmiljöfunktion</u>	98

1. Inledning

Välkommen till Agenda kulturarv i Kalmar län!

Följande sammanställning bygger på material som insamlats under det dryga år som projektet pågått. I Kalmar län har bl a anordnats seminarier, såväl internt som med externa aktörer, t ex ett upptaktsseminarium med ca 180 deltagare, organiserats och genomförts seminariedagar i fyra arbetsgrupper samt utförts nuläges- omvärldsanalys med personalen på länsmuseet och på länsstyrelsens kulturmiljöfunktion.

I arbetsgrupperna har ett 80-tal personer ställt upp under tre heldagar för att diskutera kulturarvet och dess framtid. Grupperna har varit sammansatta av människor från olika delar av samhället, men med ett gemensamt intresse för kulturarvsfrågor. Här har anställda på länsmuseet och länsstyrelsen, politiker, kommunala kulturaktörer, människor engagerade i hembygdsrörelsen, i byutvecklingsgrupper, i samhällsföreningar, intresseföreningar, anställda vid mindre museer och kulturattraktioner, lantbrukare, natur-/miljövårdare o s v froterats med varandra. Många positiva möten har blivit resultatet och människor har uttryckt glädje över de kontakter de knutit och de nya intryck de fått. Varje arbetsgrupp har diskuterat de fråge-ställningar som presenterats från Agenda kulturarv centralt, men i övrigt haft ett speciellt tema som utgångspunkt;

- Kulturarv i fokus: lokal/regional utveckling, strategiska frågor, profilfrågor
- Bruka eller bevara. Folkupplysning eller lagskydd?
- Nya grepp
- Allas kulturarv kallas!

Förutom "Nya grepp" har övriga teman visat sig fungera som egna prioriterade områden i rapporten som följer. Temaområdet "Nya grepp" menar vi ingår i samtliga prioriterade områden då utvecklande av nya arbetssätt genomsyrar arbetet med Agenda kulturarv. Resultaten från denna arbetsgrupps möten har därför dels integrerats bland övriga, dels presenterats som en idébank i Bilaga 1.

Man skulle kunna tycka att frågeställningar och teman för diskussioner, pålagda från centralt respektive regionalt håll, varit alltför styrande. För oss som sammanställt materialet är det snarare frapperande hur fritt diskussionerna förts och hur tydligt samma röda trådar återkommer, oavsett arbetsgruppens tema eller seminariets utgångspunkt – ett faktum som borde ge rapporten en viss tyngd. Det handlar om vikten av att lyfta fram kulturarvet på den politiska agendan, att synas och höras i samhällsdebatt, att samarbeta och bilda nya nätverk - gärna tvärssektoriella, att satsa på information och förmedling av kunskap, att börja med barnen och i skolan och på det lokala planet och hålla ett underifrånperspektiv. Det handlar om kulturturism, kulturmiljövårdens organisation, kommunernas roll och sektorns resursbrist. En ledstjärna i vårt arbete både under året i stort och under sammanställningsarbetet har varit att så många röster som möjligt ska bli hörda. Detta har resulterat i ett digert material, en smältdegel av tankar, synpunkter, önskemål och krav. Materialet rymmer också en mängd praktiska och konkreta idéer som är värda att utvecklas.

Det står klart för oss nu att vissa frågor varit svårare att angripa än andra. Främst handlar det om visioner för det framtida kulturarvsarbetet, som inte diskuterats tillräckligt. Därför måste de visioner som uttrycks under kap 1.3b endast uppfattas som en inledning till ett fortsatt bearbetande av frågeställningen.

Vi har valt att använda oss av kulturarvssektorn, kulturarvsarbetare o s v som ett uttryck för alla som arbetar med kulturarvsfrågor, i avlönad form eller som ideellt arbete. Ibland skiljer vi på aktörerna genom att säga professionella respektive ideella kulturarvsarbetare. Utan tvekan kan sägas att det råder samstämmighet kring kulturarvets stora betydelse. Många har också uttryckt glädje över att man inom Agenda kulturarv så tydligt inkluderat även det immateriella kulturarvet i diskussionen. Just vikten av att bevara och medvetandegöra den delen av kulturarvet har gått som röd tråd genom alla diskussioner. Men hur ska man i allmänhet definiera begreppet kulturarv? I början av arbetet fanns en viss ambition att försöka komma överens om en konkret innebörd och ett enkelt sätt att beskriva det; "det är ju ett så stort och "flummigt" begrepp". Är verkligen allt som är äldre än igår kulturarv? Måste inte åtminstone antikvarierna våga sätta ett datum på kulturarvet; när blir det ett arv? Några har nog närt den förhoppningen, men erfarenheterna av diskussionerna visar att det är svårt att nå konsensus i den frågan, till och med bland antikvarierna. Kulturarv låter sig helt enkelt inte definieras på det viset: alla har sin personliga bild av vad kulturarv är, vad man vill lägga i begreppet. I en av arbetsgrupperna

tog man dock fram en definition som skulle kunna brukas: ”Med kulturarv avses det som kulturhistoriskt ansvariga myndigheter, institutioner och den intresserade allmänheten, organiserad i kulturhistoriskt orienterade ideella föreningar, engagerar sig för.” Det är nog viktigt att behålla bredden i definitionen, men vad sektorn däremot kan göra, för att bli mer tydliga utåt, är att just tala om vilka bitar av kulturarvet som man arbetar aktivt med på t ex läns museerna, länsstyrelserna, riksantikvarieämbetet, eller i kommunen och hembygdsrörelsen – och vilka delar man inte jobbar särskilt mycket med. På så vis tydliggör vi också respektive organisations, institutions etc. roller eller delar i kulturarvsarbetet – och inser att mycket av kulturarvsarbetet utförs någon annanstans!

En svårighet som vi mött i sammanställningsarbetet är återkommande ospecificerade *vi*, *vi* ska ägna oss åt detta..., *vi* måste utveckla det här... o s v. Men vem är då *vi*? Eftersom stora delar av de förda diskussionerna förts i sammanhang där det funnits representanter från många håll kan man nog tolka ”*vi:et*” som ett uttryck för hela kulturarvssektorn, *vi* som arbetar med kulturarv, både avlönade och ideella. Väldigt lite i materialet pekar dock ut specifika aktörer för speciella uppgifter. Den här oklara ansvars-/rollfördelningen, ”vem ska göra vad”, är också något *vi* måste engagera oss mer i i framtiden. Detta var en av anledningarna till att *vi* under denna sammanställnings remisstid kallade till ett mötestillfälle för läns museet och kulturmiljöfunktionen på länsstyrelsen. *Vi* ville lyfta upp våra medarbetares reaktioner på det insamlade materialet och speciellt diskutera *vår roll och våra visioner* (inom *lst* och *lm*). En sammanställning av detta mötestillfälle och inkomna synpunkter finns i Bilaga 2.

2. Tre perspektiv

2.1 Ett samhällsligt perspektiv – vilken roll eller vilka roller spelar historia och kulturarv i samhället för olika människor?

Vår frågeställning var något mer utförlig och tog sitt avstamp i frågan: "Är kulturarvet viktigt? Varför i så fall? Förutom rubricerande fråga fortsatte vår frågeställning: "Hur ser den samhällsliga historieanvändningen ut, hur använder och brukar olika människor historia och kulturarv?" Detta ledde också till att våra diskussioner handlat både om bruket av historia och kulturarv och om själva vikten av kulturarvet. Detta kan vara väsentligt att klargöra för att förstå följande resonemang och dess ursprung.

❖ Kulturarv och historia som identitetsbyggare/ för förståelse av sig själv och omvärlden

Kulturarvet handlar om människan och allt som omger henne. Det kan vara byggnader, landskap, föremål, berättelser, minnen, uttryck, kunskap om hur man klarar sig utan elektricitet, hur man klipper får, eller känner igen malm med god järnhalt. Vi är alla delaktiga i och därmed bärare av kulturarvet. Kulturarvet utgör den historiska grunden till det samhälle som vi idag lever i. Utan kunskap om historien blir samhället omkring oss svårt att förstå. Genom kunskapen kan människan bygga upp trygghet och identitet, man vet var man kommer ifrån och lite om vart man är på väg. Genom att studera historien lär man sig mycket om sig själv.

I en värld som förändras i ett snabbt tempo kan det vara extra viktigt att kunna hålla fast vid något med långa rötter. Man ser sambanden i tid i landskapet, hur utvecklingen gått framåt och man har en förståelse kring varför det blivit som det blivit. Detta ger perspektiv på tillvaron. Man får redskap att jämföra livsfrågor från olika tidsepoker och se hur andra har hanterat situationen, och kanske känna en trygghet i att många svåra frågor varit aktuella även långt tillbaka i tiden. Genom att själv känna trygghet i sin identitet och kunna dra historiska paralleller kan det också vara lättare att möta människor från andra kulturer. Det blir mer naturligt att vara öppen för nya intryck och ha en förståelse och respekt för det som är annorlunda.

Invandrare skapar ofta en egen kultur, som är en blandning av deras egen och det nya landets. Om infödda svenskar känner trygghet och delaktighet i sitt kulturarv är det kanske lättare att dela med sig av det, men också att kunna relatera till andras kulturella rötter. Det lokala kulturarvet kan också lättare än det nationella bli en gemensam angelägenhet för såväl infödda, inflyttade som invandrade personer. Det finns många exempel på människor som identifierar sig med kulturarvet på en plats där man inte vuxit upp. Ofta deltar inflyttade personer mycket flitigt i hembygdsföreningar och intresserar sig för bygdens historia, arbetar ideellt och drar i gång nya projekt. Det är lätt att bli hemmablind, att inte se de värden som finns i ens närmiljö. Ökad kunskap kan göra att infödda "nyupptäcker" och blir medvetna om värden i sitt landskap. Här fyller hembygdsföreningar, samhällsföreningar och olika intresseföreningar en viktig roll på det lokala planet.

Det är kunskap som gör företeelser och föremål värdefulla och bevarandevärda. Att förmedla kulturarv är således en av de viktigaste uppgifterna för kulturarvssektorn. Men det är viktigt att använda sig av bra metoder i dialogen. Ett eget deltagande i aktiviteter och kanske drama som handlar ålderdomlig teknik och förfluten tid kan vara bra vägar för många människor att komma i kontakt med sitt kulturarv. Det kan också vara extra intressant att börja i den egna hembygden, där man har sina rötter och där spåren av det förflutna är lättare att relatera till. Därför är det många som menar att arbetet med att stärka kulturarvsintresset måste börja på den lokala nivån. I en allt mer globaliserad värld blir också den lokala identiteten en viktigare faktor. Idag är det många som inte bor nära sina släktingar och tidigare generationer och man flyttar också ofta flera gånger under sitt liv. Detta gör att kulturarvet inte längre förmedlas på ett naturligt sätt mellan generationer. Därför får t ex hembygdsvärdar och museer en viktigare uppgift i dag och i framtiden.

Det är hos barnen och ungdomarna man måste grundlägga intresset. Många ungdomar är redan i dag engagerade i rollspelsgrupper och historiska sällskap där man skapar sig en omedelbar kontakt med det förflutna, en kontakt som kan fylla ett behov av verklighetsflykt, men som också ger möjlighet till distans till samtiden. Lärare har idag ett ansvar, reglerat av läroplanen, att undervisa om den lokala historien, det lokala kulturarvet. Ansvaret förvaltas olika väl, men brukas/kan brukas för att ge barnen en grundläggande förståelse för sig själva och den omgivande världen, samt för vikten att ta vara på det som generationerna före lämnat efter sig. Dessutom ger kunskap om historien möjlighet att undvika redan begångna misstag. Kunskapen kan också göra samhället mindre sårbart då gammal kunskap om t ex teknik och hantverk traderas mellan generationer - hur klarade man sig exempelvis utan elektricitet?

Genom att man får en förståelse för den värld man lever i och hur den har skapats får man också redskap att kritiskt ifrågasätta den. Detta är en grundläggande demokratisk fråga. Kulturarvet har också stor politisk betydelse och kan sätta sin prägel på den politik som förs i länder, regioner och kommuner. Kunskap om dess betydelse kan underlätta för förståelse av relationer mellan exempelvis stater eller regioner.

❖ Kulturarv och historia för estetik, hälsa och lust

Kulturarvet är spännande och intressant. Det väddar till mänsklig nyfikenhet och manar till upptäcktsfärder, oavsett om det sker i tidsresans form, i landskapet, i släktrådet, i en byggnads vinklar och vrår eller i mormors skrivbordslåda. När frågan ställs om kulturarvets betydelse hänvisar många människor till känslor som har med livskvalitet att göra, ”att själen måste ha sitt”. Bruket av kulturarv kan ha betydelse för rekreation och rehabilitering i en värld med ett allt högre tempo och fler krav. Många människor med psykiska problem eller handikapp har fått hjälp genom exempelvis konstterapi. Enligt en socialmedicinsk avhandling av Benson Konlaan har kulturen stor betydelse för människors hälsa. ”*Man ökar sin livslängd med nästan 60 % om man konsumerar mycket kultur. Längst lever man om man går på museer. Därefter kommer konserter, bio och konstutställningar.*” (Aftonbladet 2002-01-10) Denne forskare står inte oemotsagd men man kan ändå konstatera att kultur liksom natur fått en allt större betydelse för människors hälsa.

Det som hör till kulturarvet upplevs också ofta som estetiskt tilltalande. Ofta sker brukandet av kulturarvet på ett omedvetet plan, men det betyder inte att det är betydelselöst. Även om man inte kallar det för ”kulturarv” skulle nog de flesta människor hålla med om att det är viktigt att man inte river samhällets gamla kyrka, slutar med den traditionella höstmarknaden eller upphör med det årliga gemensamma krogkakekokandet.

Som turister brukar vi alla besöksmålets kulturarv. Det blir en viktig del av resans upplevelse och behållning. Genom att beskåda och leva sig in i platsens kulturarv blir man delvis invigd i en gemenskap som annars är förbehållen invånarna. Här brukas historia och kulturarv för upplevelsens och lärandets skull.

❖ Kulturarv och historia som drivkraft för utveckling

Genom att bruka kulturarvet som en resurs kan det få en samhällsutvecklande roll. Detta gäller kanske speciellt för landsbygden. Många väljer att flytta till Kalmar län just på grund av ”mjuka värden”, kultur - natur, livskvalitet. Satsningar på kulturarvet och förmedlande av det måste ses som en långsiktig investering snarare än en kostnad. Kulturarvet kan hjälpa till med människans positiva associationer såsom välmående, hälsa och trivsel. Investeringar får ur näringslivs- och samhällssynpunkt ses som ett förebyggande arbete. Förbättrad hälsa leder till färre sjukskrivningar vilket sparar pengar. Nya invånare i en bygd genererar också pengar. Människor flyttar hellre till platser där kulturarvet synliggjorts och marknadsförts, och företag etablerar sig lättare på sådana ställen. (Umeås kultursatsning är ett exempel på detta, där effekten syns i en hög inflyttning, Dalahästen har blivit en symbol för kvalitet. I Bråbygden, Kalmar län, har man sökt utveckla en bygd genom att använda en bestående rest av historien för att få en utveckling till stånd). Människor stannar också hellre på sådana platser. Kulturarvet blir en kraft både inåt och utåt. Ofta finns stora möjligheter att även satsa på kulturturism, vilket kan generera betydande ekonomiska vinster.

Idag har näringslivet också börjat bruka kulturarvet som en resurs. Ett företag i en bransch med lång tradition i trakten kan få en kvalitetsstämpel bara på grund av kopplingen till den forna basnäringen. Många företag lyfter också fram sina långa ånor för att inge förtroende och stabilitet. Men det kan också vara en viktig åtgärd för företagets ledning och personal att hänvisa till sin historia för att känna trygghet och solidaritet. I Kalmar län har exempelvis IT Flygts i Emmaboda inrättat ett industrimuseum där man förmedlar företagets historia i befintlig bevarad kulturmiljö.

❖ **Kulturarv och historia – både gott och ont**

Som ovan synes kan kulturarvet brukas på olika sätt och ha olika betydelse för människor. Ofta lyfter man fram enbart det goda, ljusa kulturarvet. Men även mörkare delar av historien kan vara viktiga att visa och tala om. Perioder av svält och arbetslöshet, stora industrinedläggningar osv kan lyftas fram som exempel på genomridna stormar som kan ge kraft åt en bygd och dess människor idag. Svåra händelser som krig och mord kan lyftas fram som diskussionsunderlag för att kunna tala om och analysera samtida problem.

Men kulturarvet kan också aktivt användas i mörkare syften, ett missbruk, där olika grupper tar till sig historiska symboler och händelser och använder dem för att bilda en gemenskap, exempelvis mot invandrare. De skapar ett eget kulturarv, oftast utan historisk bakgrund. Genom en större kunskap hos allmänheten kan sådana ansatser motverkas i sin linda. Eftersom vi alla är med och skapar det kulturarv som omger oss skall det också användas i demokratiska former.

Kulturarv handlar om allt det som omger människan – det handlar om livet, lusten och lärandet i centrum kan kulturarvet och historien bidra till en god livskvalitet.

Sammanfattningsvis kan man alltså säga att den samhällseliga användningen av historia och kulturarv kan rymmas under orden :

LIV, LUST, LÄRANDE och LIVSKVALITET

2.2 Ett politiskt perspektiv – vad är det som motiverar att den offentliga sektorn ska ägna sig åt kulturarv och historia.

Att den offentliga sektorn är den som har det största ansvaret för kulturarvsfrågor och historia är en gammal tradition i vårt land. Detta faktum verkar ligga som en integrerad del i synsätten som framkommit. För de flesta är det naturligt att det som handlar om alla människors historia och kulturella rötter också ska vara lika tillgängligt för alla - en slags ”kulturhistorisk allemansrätt”. Kanske är det därför svaren på denna fråga varit ganska korta och opreciserade – man är inte van att ifrågasätta detta förhållande.

Flera argument hör samman med föregående avsnitt.

- Kulturarvet berör alla människor och måste brukas i demokratisk anda för att inte missbrukas. Det är ett samhällsansvar.
- Kulturarv handlar om mångfald och tillgänglighet för alla.
- Det handlar om vårt gemensamma förflutna, men också om vår gemensamma framtid.
- Kulturarvet är en resurs som måste brukas, vårdas, bevaras och kommuniceras.

❖ **Allas kulturarv**

Kulturarvet liksom historien skapades av människorna i det förgångna och skapas och förändras av oss alla idag. Ett motiv till att den offentliga sektorn ska ägna sig åt kulturarv och historia är just det att kulturarvet handlar om alla människors rötter. Men kulturarvet handlar inte bara om det gemensamma förflutna utan också om den gemensamma framtiden. Genom att använda sig av den lärdom man kan dra ur det förflutna kan samhällets problem idag bli lättare att bemöta. Med hjälp av fokus på kulturarv kan man skapa större förståelse mellan olika kulturer och traditioner, vilket kan

bidra till ökad integration. Möten mellan olika kulturer blir lättare om man vet vem man själv är, och var man har sina rötter och sin identitet. Tors hammare, svenska flaggan och nyckelharpan är exempel på symboler som tagits över av andra grupper än de ursprungliga. Det är viktigt att lära ut vad symbolerna ursprungligen stått för. Detta för att motverka rasism, främja integration och skapa förståelse för ett mångkulturellt samhälle. Därför är det extra viktigt att det förs en debatt i det offentliga rummet och att kunskapen och informationsförmedlingen sköts av offentliga snarare än privata aktörer. Privata företag kan aldrig ha det samhällsansvar som den offentliga sektorn är tvingad att ha. Samhället måste kunna erbjuda alla en plats i historien!

❖ **Mångfaldens kulturarv**

Med kulturarvet som ett ansvar för den offentliga sektorn finns stora möjligheter att lyfta fram olika perspektiv på historien, att visa på alla de olika kulturarv som finns. Dessutom finns större krav på en värdegrund som inte är baserad på kronor och ören, utan på ett gemensamt ansvar för historien och förmedlingen av den. En fara med ett privatiserat kulturarv skulle kunna vara ett mer elitistiskt tänkande där de med mycket pengar fick tillgång till större delar av kulturarvet. Om marknadens efterfrågan styrde helt och håller kanske också många perspektiv och områden av historien skulle försvinna ut i glömskans land. Vem skulle intressera sig för industriminnen, miljonprogrammets bebyggelse, det svåra och "fula"? Vem skulle ha ansvaret för en bred kunskapsuppbyggnad, ett brett bevarandeperspektiv och förmedling av allas kulturarv till alla människor, om det inte vore en offentlig angelägenhet?

❖ **Långsiktigt tänkande och "objektivitet"**

Möjligheten till och kompetensen för ett riktigt långsiktigt tänkande kunde komma i farozonen om kulturarvsfrågor inte var en offentlig angelägenhet. Det är ju detta som är historiens och inte minst arkeologins stora styrka. Det gemene man inte tycker är speciellt värdefullt idag kan anses betydelsefullt om några år. Samhällets syn på kulturarv förändras ständigt. Det är de professionella kulturarvsarbetarnas uppgift att försöka ha en objektiv syn på kulturarvet, "vaska fram kvaliteter" där man inte trodde att de fanns, förklara sammanhang och skapa intresse och engagemang. Man kan inte bevara allt och då krävs ett professionellt och rättvist urval med ett långsiktigt perspektiv.

❖ **Ett brukat och bevarat kulturarv**

Idag är det många som vill använda sig av kulturarvet. Allt fler ser det som en resurs, vilket är en positiv utveckling då kulturarvet *är* en viktig tillgång både för människor och för samhället. I kommunerna talar man gärna om "mjuka värden" och trivsel med gammaldags miljöer, både för att locka nya invånare och turister. Inom näringslivet börjar man också betona betydelsen av kontinuitet, historia och det genuina. Många olika aktörer uttrycker vikten av att ta till vara det gamla, det som generationer före oss har lämnat i vår vård, men svårare är det att få någon att faktiskt ta ansvar för skötsel, underhåll och skydd. Detta är en anledning till att den offentliga sektorn ska ha den rollen. Alla vill bruka kulturarvet, men om inte den offentliga sektorn tog ansvaret för skyddet skulle det snart vara *för*brukat. Man kan dra parallellen till naturvården där vi anser det naturligt att myndigheter ansvarar för att arterna skyddas och naturmiljön bevaras i möjligaste mån. Vem skulle annars ansvara för det och ha den erforderliga överblicken? Precis som arter snabbt och obemärkt skulle kunna försvinna skulle kunskapen om människans historia kunna gå samma öde till mötes. I ett samhälle som vårt, där förändringarna går allt snabbare, där nya kulturer produceras i snabb takt och där förstörelsen av vårt kulturarv också skyndas på av exempelvis miljöförstöring gäller det att ansvaret verkligen *tas* för bevarande.

2.3a Ett professionellt perspektiv – Vad bör vår roll vara när vi arbetar åt samhället och medborgarna? Vad är vår uppgift?

Ovanstående fråga har diskuterats i flera sammanhang. Följande citat illustrerar på ett bra sätt tankar kring vår roll i samhället. Citatet kommer från ett intern seminarium på Kalmar läns museum men skulle kunna appliceras på hela kultursektorn, d v s alla som arbetar med kulturarv, avlönade eller ideella krafter.

”Länsmuseet ska stärka länsinvånarnas identitet och förankring i hembygden genom att bevara, vårda och bruka det gemensamma kulturarvet och göra det levande och tillgängligt. Vidare verka med källkritik, medel och ”styrramar” (kunskapsuppbyggare) till barn och vuxna i det breda informationsflödet i samhället. Vår roll är att skapa debatt, förvalta länets minne. Men institutionerna måste förändras i och med att samhället förändras. Man kan skapa debatter och diskussioner genom exempelvis artiklar. Vi måste visa oss mer i samhällsdebatten. Men vi måste också lyssna in mer vad allmänhet och andra som arbetar med kulturarv i länet vill att vi ska ha för roll. Fråga andra. Vi är kunskapsförvaltare. Vi måste visa upp alla grupperas kulturarv, det ansvaret har vi. En kunskapsresurs, som jobbar både på djupet och på bredden. Lägga oss i kommunernas arbete, vara med där politiska beslut fattas”.

Sammanfattningsvis skulle man kunna säga att vår roll när vi arbetar åt samhället och medborgarna bör vara:

- **Forskare** - insamla ny kunskap (materiell och immateriell), ifrågasätta gammal kunskap.
- **Förvaltare** - förvaltare av ett kollektivt minne, upprätthålla ett bevarandeperspektiv. Ta vara på det materiella och det immateriella kulturarvet.
- **Förmedlare** - förmedlare av kunskap och av kontakter, lyssna av medborgarnas behov.
- **Faktor i samhällsutveckling** - aktiv part i samhällsdebatt, drivande för att lyfta fram kulturarvsfrågornas vikt och potential för såväl individ som samhälle.

Funktionerna uppfylls delvis redan, men med varierande framgång. Tydligt i de diskussioner som förts i vårt län är att det finns en stor portion självkritik och en ambition att ”växa i den kostym som passar dagens och framtidens mode”. En gemensam målsättning är att lyfta upp kulturarvsfrågorna på den politiska agendan, att bli ett område som alltid tas i beaktande. Målsättningen förutsätter att många fler människor blir intresserade och medvetna om kulturarvets betydelse och potential. För att nå dit krävs att vi är lyhörda för samhällsförändringar och lyssnar till medborgarnas behov av vår bransch. Vi måste förändras när samhället gör det. Men det innebär inte att vi ska följa samhällets senaste trender. Vår styrka är det långsiktiga perspektivet och kunskapen, och detta måste förvaltas.

❖ **Forskare och förvaltare**

Det finns ett stort behov av utvecklade samarbetsformer mellan kulturinstitutioner/ myndigheter och högskolor/universitet. För en fastare förankring i samhällsdebatten krävs också att man håller sig a jour med ny forskning. Att samla in, dokumentera och forska på olika perspektiv på kulturarvet är en mycket viktig uppgift för professionella kulturarvsarbetare. Man måste se till att allas historia och kulturarv förvaltas och finns representerat i det insamlade och bevarade kulturarvet. Detta gäller såväl när man kulturminnesmärker hus som när man väljer ut nya föremål till samlingar eller planerar utställningar. Det är de professionella kulturarvsarbetarnas uppgift att försöka ha en övergripande och objektiv syn på kulturarvet, förklara sammanhang och skapa intresse och engagemang. Man kan inte bevara allt och då krävs ett ”objektivt” och rättvist urval med ett långsiktigt perspektiv. Detta är en viktig, men svår uppgift. Ofta glömmar man bort det kulturarv som ligger närmast tillbaka i tiden, t ex tätorternas historia, miljonprogram och 70-talsvillor. Ibland betraktas den moderna historien som något fult och negativt. Ska vi verkligen skydda gamla EPA-hus och eternitväggar? Något som också ofta hamnar i skymundan är det mörka och svåra i kulturarvet. Här har de professionella kulturarvsarbetarna en viktig uppgift, att våga lyfta fram och ta i de negativa sidorna av historien.

❖ **Förmedlare – att föra en dialog**

I framtiden kommer alltmer av kulturarvsarbetarnas arbetstid användas till olika typer av kunskapsförmedling. Så är det redan i dag för många grupper, exempelvis arkeologer som ofta upplever att de spenderar lika mycket tid som pedagoger och informatörer. Problemet är att man egentligen inte har någon utbildning och inte alltid intresse för att syssla med förmedling. För den framtida utbildningen till arbete inom kulturarvssektorn krävs även pedagogisk utbildning, eller speciella kulturpedagoger som enbart sysslar det detta. På Kalmar högskola har man givit kurser i ämnet Kulturmiljöpedagogik vid flera tillfällen, detta i samarbete med Kalmar läns museum.

Att rollen som kunskapsförmedlare är viktig betonas starkt i alla sammanhang, men här krävs också förnyelse i metod och tankesätt. Att utgå från ett tydligt medborgarperspektiv, med förankring både lokalt och regionalt, är väsentligt. Det gäller att lyssna på medborgarnas önskemål, hålla an aktiv dialog, utan att göra avkall på rollen som kunskapsresurs och förvaltare av kulturarv. I mötet med allmänheten kanske man måste använda nya sätt att informera, nya kanaler och nya metoder. Dagens unga människor är präglade av samtidens snabba tempo och interaktiva och upplevelsebaserade inläring.

Det lokala engagemanget är av vital betydelse för bevarandet av kulturarvet. Därför måste en viktig roll för de professionella kulturarvsarbetarna vara att stödja och uppmuntra de lokala initiativen och att förmedla kontakter mellan olika aktörer som kan ha nytta av varandra. Dessutom vore det bra om man kunde minska avstånden mellan de professionella kulturarvsarbetarna och allmänheten genom att exempelvis länsmuseum hade anställda som periodvis arbetade på mindre museer ute i länet. Man måste ta vara på barnens nyfikenhet, de äldres kunskaper, inflyttarnas intresse och eldsjälarnas engagemang. Det är lokalt man finner rötter, tillhörighet, stolthet och trygghet. För att komma till målet (ett ökat intresse för kulturarvsfrågor) måste vi ha människor med oss. Delaktighet och samverkan är alltså parollen, liksom ett underifrånsperspektiv.

❖ Faktor i samhällsutveckling

Men rollen som förmedlare handlar också om att nå ut och synas i det stora samhälleliga informationsflödet, detta för att kunna bli en faktor i samhällsutvecklingen. Ett framgångsrikt förnyelsearbete kräver att man lär sig peka på nyttan med kulturen. Vad motiverar satsningar på kulturen? Vad är vi bra på? Varför ska man satsa skattepengar på vår verksamhet? Man skulle kunna bidra med att ta fram statistik, visa på kontinuitet, göra jämförande studier, föra fram konsekvensbeskrivningar av politiska beslut o s v.. Men vi måste också synas i debattsammanhang i aktuella samhällsfrågor, skriva artiklar, medverka i diskussioner - visa vad vår kunskap kan bidra med, hur vårt synsätt kan sätta företeelser i perspektiv och skapa helhetsbilder. Men det är också viktigt att hålla fast vid kunskapen och våga poängtera andra värden än de som kan räknas i kronor och ören.

För utvecklade samarbetsformer och kontaktnät krävs tvärsektoriellt tänkande. Antikvarierna bör arbeta mer politiskt, försöka påverka mer uppifrån och styra bevarandet mer strategiskt. Kulturarvsarbetarna behöver exempelvis i högre grad engagera sig i det lokala/regionala näringslivet och driva kommersiella tankegångar som kan tilltala såväl näringsliv som politiker. Det framtida arbetet kräver nämligen stöd och insikt från politiskt håll. Målet är att få politiker och andra att se kulturarvet som en resurs. Här kan man göra mycket genom att föra ut kunskap om kulturarvet till politiker, byggnadsnämnder, inom olika utbildningsprogram o s v. Utökad samarbete med turistbranschen menar många skulle leda till fördelar. Målsättningen skulle vara att arbeta för att få in kompetens om kulturarvet inom alla sektorer som behöver den, LRF, bygdeutvecklingsrörelsen, Vägverket o s v. Förbättrade kontakter med media är vidare en förutsättning för att nå fram till målet att synas mer i samhällsdebatten.

❖ Forum och samordning

Vikten av att skapa fungerande kontaktnät, kanaler för informationsutbyte inom sektorn är en återkommande fråga. Denna problematik tas upp såväl för relationerna mellan länsstyrelse och länsmuseum som mellan hembygdsföreningar och länsmuseum/länsstyrelse liksom mellan övriga aktörer. Behovet av att skapa gemensamma målsättningar lyfts också fram. Enigheten är stor om att denna process måste börja på det lokala planet, där förankringen finns.

Återkommande är förslaget på att skapa någon form av regionalt forum för kulturarvsfrågor, en plats för möten, och kunskaps-/informationsutbyte. ”Vi arbetar ju mot samma mål, men vi måste öka dialogen och mötas för att inspireras, utbyta erfarenheter och för att bli en grupp att räkna med i samhället”.

Enligt ett annat återkommande förslag menar man att det borde tillsättas en eller flera samordnartjänster för kulturarvsfrågor i varje län eller kommun. En person som hade som uppgift att förmedla kontakter, arbeta för kulturarvets inblandning i samhällsutvecklingen, skriva artiklar, bedriva utbildning o s v. ”Den ”nya” kulturarvsarbetaren, eller kulturarvsutvecklaren, är den som sitter i lyhört ”korsdrag” mellan medborgare, kultursektor och näringsliv. Han eller hon sitter som en spindel i nätet och stöttar andra, men initierar och driver även egna projekt genom att arbeta utifrån medborgarnivå i samarbete med övriga samhällsprocesser.”

I dag skulle tyvärr många av ovanstående ambitioner stupa på resursbrist, tidsbrist och i vissa fall brist på utbildning. I alla diskussioner om förnyelse är det viktigt att inte tappar bort rötterna och det traditionella kulturarvsarbetet. Man måste också fortsätta arbetet mer aktivt för att samordna, systematisera och uppmuntra det utspridda etnologiska dokumentationsarbetet som sker i bygderna, att organisera arkiv och skapa tillgänglighet med hjälp av modern teknik. Vården och bruket av kulturarvet kräver aktiv kunskap i traditionella hantverk och arbetsmetoder. Man måste vårda såväl det materiella som det immateriella kulturarvet och vår kunskapsgrund, för det är ändå den som utgör vår styrka.

Utdrag från gruppredovisningar Agenda kulturarv Kalmar län som svar på frågan: Behövs professionella kulturarvsarbetare i dagens samhälle? Vad ska de i så fall ha för arbetsuppgifter och hur ska de arbeta?

- Utgångspunkten för allt professionellt kulturarvsarbete måste vara att tillmötesgå vanliga människors behov och önskningar (gr 2). Grundläggande krav på myndigheter och institutioner: Lyssna på folket! Underifrån-perspektivet i kulturarvsarbetet. Fungera som gemensamt kunskapscentrum, för råd och vägledning såväl teoretiskt som praktiskt i frågor rörande vård och bruk av kulturarvet (gr 1)
- ”Sprida kunskap och engagemang”. ”Förmedla, informera etc, och det viktigaste är att de har en pedagogisk förmåga”. Proffsen behövs för sin kunskaps skull. Men för de inte ut sin kunskap behövs de inte! Befintligt material och kunskap måste göras mer tillgängligt så att *alla* kan ta del av det. Även verka för ändrade attityder, t ex att kulturarv innebär kostnader istället investeringar
- Stärka eldsjälarna, att uppmuntra, inspirera och stödja ideella krafter och lokala initiativ. Kulturarvsarbetaren ska också fungera som överbyggare mellan t ex föreningar, myndigheter m m.
- Det behövs en annan typ av professionella kulturarvarbetare än de som finns på länsstyrelsen och länsmuseum. De ska vara närvarande, närmare folket, ”gärna vara anställda av länsmuseumet men sitta på t ex Skäftekärr (lokalt museum)”. Den ”nye” kulturarbetaren är den som kan vara med på rektorskonferensen! Eller som sätter ihop utbildningsprogram för politiker, och tar de med på exkursioner.
- Arbeta för politiskt stöd och insikt. Antikvarierna bör arbeta mer politiskt, försöka påverka mer uppfifrån och styra bevarandet mer strategiskt. Konsekvensanalyser av politiska beslut. ”Kanske måste antikvarierna träda in i en politisk diskussion om livsmedelsimport och styrning av den inhemska jordbrukspolitiken för att det överhuvudtaget ska finnas kvar ett odlingslandskap i hävd”
- Samhället måste kunna erbjuda alla en plats i historien! Alla behöver ett kulturarv att identifiera sig med. Att lyfta fram olika perspektiv på historien är en mycket viktig uppgift för professionella kulturarbetare och detta måste vi bli bättre på.

2.3b Visioner för framtiden? Vilket önskat tillstånd vill vi uppnå?

Visioner är svårt... Den erfarenheten har vi gjort. I alla arbetsgrupper och på flera seminarier har frågan om visioner varit föremål för gruppdiskussioner. Men formuleringarna har varit få och ofta mer av målsättningskaraktär. Nedan finns tre visioner för framtiden, formulerade med ledning av det inkomna materialet, men inte färdigformulerade. Detta är något vi måste fortsätta diskutera.

För medborgarna: Alla människor kan relatera till begreppet kulturarv. Det finns i deras föreställningsvärld och berikar deras liv. Därmed känner man både delaktighet i och ansvar för kulturarvet. Medvetenheten om densamma stärker individernas trygghet och leder till öppenhet och förståelse i mötet med andra människor.

För kulturarvssektorn: Sektorn har en bibehållen och utvecklad specialistroll i ämnet. Vi arbetar utåtriktad och med nya samverkansformer och metoder och med mer tid för dialog, lyssnande och kunskapsspridning. Men tryggheten har vi kvar i den traditionella basverksamheten, med samlande, dokumentation, bevarande och det långa tidsperspektivet som fokus. Vår kunskap efterfrågas och värderas lika högt som andra discipliners kunskap.

För samhället: Kulturarvet anses vara en resurs som är viktig både för enskilda individer och för samhället i stort. Kulturarvstankar finns integrerat som en naturlig del i all samhällsplanering. Från såväl statligt/kommunalt som från näringslivets håll anser man att sektorn är värdefull och får kosta pengar.

3. Prioriterade områden

3.1 Samarbete och samordning, nätverk och forum

Mål: Att utveckla former och forum för samarbete och samordning. Målet implicerar uppbyggande av nätverk, varaktiga forum och nya kontaktytor (partnerskap).

Samverkan, samarbete, samspel och samordning....

Generellt sett har samverkan och samarbete mellan olika aktörer, intressen, institutioner och organisationer ökat på senare år, inte minst genom EU-inträdet och alla nya samverkansprojekt. Myndigheter och andra institutioner får också allt oftare särskilda direktiv angående samverkan, bland annat för effektivare förvaltning och samordning av resurser.

Ett övergripande tema i länets diskussioner har varit behovet av att utveckla samlarbetsformer på olika nivåer och med olika parter. Oavsett vad i kulturarvsarbetet som diskuterats, myndighetsutövning, informations- och kunskapspridande eller kulturarv som samhällsutvecklande faktor så återkommer denna röda tråd. Det handlar både om att utveckla befintliga och traditionella samlarbetsformer, men också att finna nya kontaktnät och partnerskap för tvärsaktoriella möten.

Temat har med klarhet utkristalliserat sig genom Agenda kulturarv arbetet, men också under 2002 års RUPEN - seminarier där behovet av nätverksbyggande och forum för hela kulturområdet i länet framfördes.

...för utbyte av Kunskap, Kompetens och Kontakter genom Delaktighet, Dialog och Diskussion

Åtgärdena handlar om att bygga upp kunskapsnätverk där kompetensutbyten kan göras, mellan olika aktörer (professionella, forskare, ideella etc) och nivåer (lokalt – kommunalt – regionalt - centralt). Men också om att skapa varaktiga forum och mötesplatser där man kan hitta och förmedla kontakter och samlarbetspartners i olika sammanhang, få råd och hjälp eller bara få veta vad som är på gång på kulturarvsområdet. Vikten av att utveckla nya vägar för samlarbete och nya kanaler för informations- och kunskapsflöde är ständigt återkommande, liksom att våga satsa på nya samlarbetspartners. Genom nätverk för grupper och sektorer som normalt inte brukar träffas kan nya perspektiv och bättre förståelse erhållas aktörer emellan. Ett exempel på detta är att organisera "tvärmöten" där till exempel forskare får träffa bönder, eller där kulturfolk får träffa näringslivsrepresentanter. Agenda kulturarvs breda ansats, med många olika aktörer inbjudna till diskussioner, är en god början

Redan idag finns många goda exempel på etablerade samlarbetsformer mellan exempelvis skolor och hembygdsföreningar, mellan turismnäringen och hembygdsföreningar o s v.

Ett lyckat exempel på nätverksbygge i Kalmar län är Sjöfararkusten där flera aktörer gått samman kring ett gemensamt mål och skapat ett tematiskt nätverk där såväl den nationella (Sjöhistoriska museet), som den regionala och lokala nivån finns med. Se vidare faktaruta nedan. Att utveckla samlarbetsformer och nätverk som lyckas fånga in såväl gräsrotsperspektivet som ett riksperspektiv är betydelsefullt. De olika nivåerna är beroende av varandra och kan befrukta varandra. Utökat samlarbete över åldersgränserna är också angeläget och här måste man hitta nya forum och angreppssätt. Skolan nämns ofta som en viktig utgångspunkt för utvecklat samlarbete.

Att satsa på samlarbete/samordning är också viktigt för:

- att få fler aktörer som arbetar mot gemensamma mål och för att bryta barriärer mellan olika aktörer samtidigt som man tydliggör rollfördelning.
- erfarenhetsutbyten, vilka kan motverka stagnation och öka effektivitet och slagkraft.
- att många olika grupper - aktörers kunskaper och erfarenheter ska tas tillvara, vilket bidrar till känsla av delaktighet och uppmuntrar kreativitet.
- möjlighet till ekonomiska fördelar då det kan vara lättare att få finansiering till breda samlarbetsprojekt.

Särskilt prioriterade nätverk - samarbeten

❖ Allmänt inom kulturarvssektorn

Samverkan mellan lm-lst-kn:er-föreningar m fl har generellt ökat, inte minst i och med ”projektformens” genomslag och EU-medlen. Men detta är inte tillräckligt, utan vi behöver skapa bättre system och rutiner för samarbete, dialog och utbyte av erfarenheter och information, såväl centralt som regionalt och lokalt. Att enas kring gemensamma mål och bli tydligare i rollfördelning och syften är ett viktigt steg för att i förlängningen kunna anta en mer betydelsefull roll i samhället. Det är viktigt att undvika inbördeskrig och istället anfalla med gemensam front, inte minst när det gäller att ”lobba” för att få pengar. Ett exempel på fruktbara nätverk med samordningsvinster är när mindre lokala museer går samman, gör reklam för varandra, gör gemensamma vandringsutställningar o s v.

Angående relationerna mellan **RAÄ-lst-lm-kn:er** (se vidare kap 3.5).

❖ Ideella – avlönade sektorn

För att utveckla arbetet med kulturarv är ett växelbruk mellan proffs och amatörer mycket betydelsefullt. Öka samspelet mellan lokal kunskap/engagemang – vetenskap/de professionella! Exempelvis inventeringar kan/bör med fördel och framgång genomföras som samarbetsprojekt mellan både ideella, invånare och experter.

❖ Mellan olika sektorer - tvärssektoriellt arbete

Att utveckla och stärka tvärssektoriella angrepps- och arbetssätt är betydelsefullt. Idag finns stora brister i samverkan mellan olika sektorer på såväl nationell (departement, centrala verk etc) som regional och lokal nivå. Arbetet med de nya miljö kvalitetsmålen är *en* utgångspunkt för en bättre och tätare samverkan när det gäller miljöfrågorna. Det finns ett stort behov av mer samstämmiga myndigheter för att bevarandearbetet ska vara trovärdigt för utomstående, se vidare kap 3.7, där bland annat förslag om ett samverkansorgan i form av ett *landskapsetiskt råd* förs fram.

❖ Kulturarvssektorn - Politiker och media samt näringsliv, turism m fl

Eftersom kulturarvssektorns verksamhet styrs av politiska beslut är just politiker en viktig målgrupp att försöka möta och föra en levande dialog med. Synlighet i media är idag delvis ett betyg på betydelse i samhället, viktigt gör kontakten med media viktig. Därför bör såväl media som politiker involveras i befintliga och nya samverkansprojekt (se vidare kap 3.3).

För att bättre tillvarata kulturarvet i arbetet för lokal och regional utveckling och tillväxt, vilket är ett återkommande tema, behöver näringsliv, turismsektorn, kultur- och kulturarvssektorn (både ideella och professionella) arbeta mer tillsammans. Kommunerna och, i Kalmar län, regionförbundet är förstås självskrivna parter.

❖ Kulturarvssektorn (eg. hela samhället) - Universitet, högskolor och studieförbund

Idag finns det en klyfta mellan universiteten och de yrkesverksamma, men också mellan forskningen och allmänheten. Samarbetet mellan forskarsamhället, den avlönade kulturmiljövärden och den ideella behöver utvecklas. I just Kalmar län finns bra samverkansmöjligheter med Högskolan i Kalmar på många områden – arkeologi, pedagogik, media och IT för att nämna några exempel. För samverkan avseende ekologiska frågor inom kulturlandskapet finns Ekologiska forskningsstationen i Ölands Skogsby. Att etablera fler breda samarbetsprojekt tillsammans med studieförbunden har också förts fram i flera sammanhang. Studieförbundens lokala förankring och perspektiv är extra viktigt för kulturarvssektorn. Även inventerings- och dokumentationsarbeten skulle kunna dra fördelar av att genomföras som breda samverkansprojekt. Dessa skulle kunna bestå av kulturarvssektorn, högskola, studieförbund, men även kommuner, föreningar o s v.

❖ **Kulturinstitutioner emellan och allmänt kulturarvsektor och kultursektor**

Utökad samverkan mellan olika institutioner såsom arkiv, bibliotek, museisamlingar och miljön (natur- och kulturmiljösektorn) skulle leda till fördelar för både de som arbetar inom området som allmänheten. Att utveckla kulturarvsektorns samarbeten med *övriga kultursektorn* (film, teater, konst och dyl.) kan vitalisera och öka kreativiteten i kulturarvsarbetet. Hembygdsrörelsen skulle t ex kunna utveckla samarbetet med konstnärer och hantverkare för att anordna exempelvis konstrundor, hantverksdagar o dyl.

❖ **Inom föreningslivet**

Även inom föreningslivet och i gräsrotsorganisationerna framhålls betydelsen av utökad samverkan, och inte minst samordning t ex för att kunna hålla kurser, kompetensutveckling eller arrangera seminarier och andra aktiviteter.

Verktyg – åtgärder – metoder:

Förutom ovan nämnda åtgärder återkommer åtgärdsförslag enligt nedan som röda trådar i diskussionerna för att utveckla samverkan etc.

❖ **Skapa livskraftiga forum och mötesplatser**

Delaktighet, lokal förankring och samverkan återkommer som en paroll för ett framgångsrikt kulturarvsarbete. På den lokala/regionala nivån finns en återkommande ambition att arbeta med någon form av regionalt forum eller kunskapscenter, att skapa naturliga mötesplatser för kulturarvsfrågor. Det finns behov av att lättillgängligt kunna få råd och vägledning såväl teoretiskt som praktiskt i frågor rörande vård och bruk av kulturarvet. Mötesplatser för tvärssektoriell dialog, diskussion och samarbete efterfrågas, där man lätt kan knyta kontakter, få information om pågående projekt och tips om hur man får tag på den information man behöver. Detta är ett utvecklingsområde med stor potential, men där man behöver fundera på hur man binder samman det lokala, regionala och riksplanet. I Kalmar län har Kalmar läns museum och Vimmerby kommun nyligen beviljats pengar för att genomföra en pilotstudie för att undersöka frågan om ett kunskapsforum där man bl a ska digitalisera olika arkiv. Det är viktigt att man kartlägger mer i detalj vilka nätverk som behövs, och för vilka ändamål, om de ska bli riktigt betydelsefulla. Kalmar län finns också redan ett regionalt utvecklingscentrum i kulturmiljöpedagogik som är under utveckling. Detta fungerar bl a som en resurs för skolor och andra aktörer, planerar och utför fortbildning, verkar i frågor som rör regional tillväxt o s v (se vidare kap 3.3).

❖ **Hemsida och portaler – IT:s möjligheter**

Intimt förknippat med ovanstående är behovet av en gemensam portal/hemsida där man kan söka information och på ett enkelt sätt få svar på frågor om pågående projekt, möjliga bidrag att söka o s v.. Här vore en översiktsskarta med olika markerade kultur- och kulturarvsaktiviteter och miljöer lämpligt. Möjligheterna med IT måste tillvaratas på ett bättre sätt i samverkans- och nätverksarbetet, inte minst för ökad tillgänglighet. Men det är viktigt att utreda hur man på bästa sätt binder samman det lokala, regionala och riksplanet och hur redan befintliga databaser, portaler och IT-satsningar tas tillvara.

❖ **Spindlar i nät, kulturarvssamordnare, ”kulturlotsar” - resurspersoner**

Behovet av resurspersoner för att arbeta med samverkansformer återkommer ständigt i diskussionerna. Någon ny länsorganisation behövs dock inte för att arbeta med just samverkansfrågor, menar vissa. Istället bör resurser satsas på de organisationer som finns. Man efterlyser en person/personer som kan fungera som samordnare och inspiratörer, vägledare och stödpersoner, som kan sprida kontakter över hela länet. Om det fanns kommunantikvarier i varje kommun skulle de kunna verka som sådana. Det tvärssektoriella tänkandet återkommer och man menar att dessa personer måste stödja samverkan mellan olika aktörer, även sådana som inte traditionellt sett inte arbetat tillsammans (se vidare kap 2:3 a).

❖ **Söka upp forum och nätverk där kulturarvssektorn normalt inte brukar verka**

För kulturmiljövården är det viktigt att söka upp sammanhang och nätverk där man traditionellt inte deltagit. Det kan handla om forum som behandlar samhällsutveckling, hälsa, utbildning etc. Detta är ett sätt att delta i samhällsdebatten och föra ut budskapet om kulturarvets betydelse och potential. Att slipas mot nya aktörer kan ge upphov till nya och kreativa partnerskap och utvecklingsområden för sektorn.

Ansvar och roller

Ansvar för uppfyllandet av målet åvilar naturligtvis flera aktörer i samhället, och inte bara de organisationer som driver Agenda kulturarv. Konsekvensen för RAÄ, läns museerna och länsstyrelserna måste bli att man alltid strävar efter att fundera i samverkansbanor i verksamheten – vilka ska vi kontakta så att både vi och de tjänar på det? Hur skulle man kunna bygga upp ett nätverk kring dessa frågor för att underlätta och tillgängliggöra? Man måste också mer aktivt göra ”reklam” för sin egen medverkan i nätverk, forum och samarbeten där man traditionellt inte har en plats. Fler initiativ behövs från alla aktörer inom kulturarvssektorn, men det är också viktigt att andra aktörer söker upp och släpper in kulturarvssektorn.

Övrigt

Tillsammans har RAÄ, läns museet och länsstyrelsen ett omfattande kontaktnät. Läger man därtill kommunernas och hembygdsrörelsens nätverk blir det ännu större. Detta är förstås en styrka som ska användas i sammanhanget. För att den avlönade kulturarvssektorn ska kunna arbeta aktivt med temaområdet behöver man utveckla bra rutiner men också utverka tid. Samverkan och samarbeten ger många vinster och fördelar men man ska vara med medveten om att det också är tidskrävande, och ofta inte löper friktionsfritt. När människor med olika språkbruk, skolning och perspektiv möts kan det uppstå kulturkrockar, inte minst när olika sektorer eller nivåer (det lokala, regionala, centrala) möts.

Sjöfararkusten

På initiativ av Oskarshamns kulturförvaltning träffades 1998 representanter för sjöfartsmuseerna i Kalmar län. Föreningarna enades om att inleda ett samarbete. En utredning av regionförbundet i Kalmar län och samtliga kustkommuner tillsattes och resultatet blev en plan för fortsatt samverkan. Målet är att upplevelseområdet Sjöfararkusten/Öland skall vara etablerat senast 2008. Sjöhistoriska museet i Stockholm, Marinmuseum i Karlskrona och Kalmar läns museum stöder aktivt projektet. Våren 1999 bildades länsföreningen Sjöfartsmuseer i samverkan. En utgångspunkt i arbetet är den historiska traditionen där man knyter an till den sk ”Kung Valdemars segelled” som nämns i ett dokument från 1200-talet. Leden gick från Blekinge, längs Kalmar läns 20 mil långa kust, till Tallin via Åland och Finland. Kustkulturen har alltid varit ett viktigt inslag i länets identitet. Fiske, skeppsbyggeri, sjöfart, handel och hantverk har under alla tider haft stor betydelse. Genom projektet Sjöfararkusten vårdas detta viktiga kulturarv i dag av ett tiotal föreningsägda museer.

Källa: www.sjofararkusten.h.se

3.2 "Det lokala perspektivet" – tillvarata lokalt engagemang, ideellt arbete och kunskap, satsa på lokal förankring och delaktighet

Mål: Att det lokala perspektivet blir mer framträdande i kulturarvsarbetet. Det innebär bland annat att

- **den lokala kunskapen och engagemanget tillvaratas och synliggörs**
- **det lokala perspektivet är framträdande i utbildning och dialog**
- **faktorer som lokal förankring och delaktighet utgör ledstjärnor för att nå större medborgarengagemang för kulturarv och samhällsutveckling**

Vårt andra temaområde handlar om tillämpningen av ett lokalt perspektiv i kulturarvsarbetet. Oavsett vilken fråga som diskuterats i Agenda kulturarv-sammanhang återkommer detta tema. Det handlar om lokal förankring, att tillvarata lokal kunskap, att intresse och engagemang måste födas nerifrån. Det lokala perspektivet kan indelas i tre prioriterade områden och skall i detta sammanhang i sig betraktas som *verktyg* i det framtida kulturarvsarbetet.

➤ **Tillvarata lokal kunskap och lokalt engagemang**

I länet/landet finns ett stort och rikt föreningsliv och många eldsjälar. Deras insats för kulturarvet är ovärderlig. En viktig framtidsfråga för myndigheter och förvaltningar inom kulturmiljövården är att understödja och uppmuntra ideella krafter, att synliggöra dem och ge dem det erkännande de förtjänar, inte minst då det finns signaler om ett vikande ideellt engagemang i de yngre generationerna.

Den lokala kunskapen utgör grunden för och byggstenarna i såväl de regionala som nationella kunskapsbankerna och är därmed väsentlig i uppbyggnaden av dessa. Därför är det viktigt att antikvarierna i högre utsträckning än idag tillvaratar all den lokala kunskap som förvaltas av bygdens eldsjälar, enskilda eller i föreningar. Behoven och önskemålen av ett utökat samarbete mellan proffs och amatörer återkommer i förda diskussioner. Det handlar om samspelet mellan lokal kunskap/engagemang – vetenskap/de professionella. Inventeringar kan/bör med fördel genomföras som samsarbetsprojekt mellan experter och lokalsamhälle-invånare. Det är viktigt att lokala aktörer får ta del av den nya kunskap etc som produceras på regional och nationell nivå, dels av kulturmiljövården, dels av forskarsamhället. Det handlar om ett växelbruk, med återkoppling mellan olika nivåer, det lokala, regionala och nationella. (Det ovan sagda bör särskilt beaktas i det framtida miljömålsarbetet (de 15 miljökvalitetsmålen), som initialt kommer att fokusera på inventeringar, datafångst etc.)

Många lokala föreningar och organisationer sitter inne med djupa kunskaper, men de behöver ett kunskapsparaply. Exempelvis läns museet skulle kunna fungera som en överbryggande kunskapsbank och –förmedlare.

Konkreta tips och önskemål:

- Det finns ett behov av att inventera den lokala kunskapen för att få en överblick och för att undvika dubbelarbete.
- Kartlägg föreningsliv och engagemang, Undersök förutsättningar, problem och önskemål. Detta för bättre kunna tillmötesgå de ideella krafterna.
- Arbeta för ökade möjligheter till ekonomiska bidrag till exempelvis föreningsverksamhet från RAÄ, läns museer, länsstyrelse, kommuner, regionförbund etc. Det är också viktigt att ideella aktörer ges möjlighet till reseersättningar, inkomstbortfall och dylikt för att kunna medverka i sammanhang som Agenda kulturarv.

- Det är viktigt hur de som söker kontakt och råd bemöts av de yrkesverksamma. Inom kulturmiljövården behövs resurser och rutiner för att bättre "fånga upp" och tillvaratar det befintliga engagemanget och intresset.
- Engagemanget och entusiasmen i föreningslivet och i andra sammanhang är en viktig resurs som inte får tas för given, utan måste uppmuntras, värnas och stimuleras. Detta kan exempelvis ske genom att kommunrepresentanter, regionala aktörer, politiker och antikvarier oftare bevisar jubileum, arrangemang etc. som ordnas av föreningarna, dels för att visa intresse och uppskattning men också för att förstå innebörden, nyttan och glädjen av föreningarnas arbete
- Proffshjälp efterfrågas för rådgivning vad gäller finansieringsmöjligheter, att hitta rätt i den djungel som råder vad beträffar EU-pengar, fonder, etc. Kulturmiljövården ska förstås även bistå med expertkunskaper på sina respektive sakområden och i övrigt med råd och hjälp. Behov av resurspersoner som arbetar med samordning inom föreningslivet betonas av hembygdsförbundet.

Den centrala och regionala kulturmiljövården har en betydelsefull roll och ett stort ansvar, men många framhåller just kommunerna och politikernas betydelse för uppmuntran och erkännande av det omfattande ideella arbetet som genomförs.

➤ **Tillvarata det lokala perspektivet i utbildning och dialog**

En återkommande viktig målsättning är att stärka kulturarvsfrågorna inom skolan. Samstämmighet råder i stort om att detta bör ske med det lokala som utgångspunkt, det som ligger närmast både geografiskt och känslomässigt. Den lokala historien är grunden i samhället för både barn och vuxna. Kunskap och insikt om ens kulturella rötter ger trygghet och redskap att möta andra kulturer. De direkta, konkreta kontakterna är mycket viktiga för att få perspektiv och förstå sammanhanget "då" - "nu", både lokalt och i förlängningen nationellt. Att börja på det lokala planet är en bra utgångspunkt. Då är det också speciellt viktigt att antikvarierna tillvaratar lokal kunskap som förvaltas av bygdens eldsjälur, enskilda eller i föreningar. Ett par goda exempel där man arbetar med det lokala kulturarvet som utgångspunkt, tillsammans med målgruppen i deras närmiljö, utgör länsmuseets ATH-verksamhet (se faktaruta kap 3.3) och länsstyrelsens bykurser inom Levande landskap.

Konkreta åtgärdsförslag är att arbeta med kulturhistorisk undervisning via skolan, att tillvarata pensionärernas kunskap lokalt för förmedling till de yngre, att arbeta med att föra ut lokalhistoria till t ex företagsledare och att anordna bykurser, byvandringar och natur- och kulturvandringar i såväl land som stad. Se vidare kap 3.3, samt Bilaga 1.

Att tillvarata och uppmuntra det lokala engagemanget i kulturarvsfrågor är viktigt eftersom staten endast kan stå för en bråkdel av allt bevarande. Länsstyrelsen, länsmuseet och andra institutioner borde mer än idag fungera som inspirationskälla och stöd för lokala initiativ. Speciellt viktigt är att prioritera information och kunskapsförmedling till barn och ungdom. Den kunskap som finns skulle också göras mer lättillgängligt för gemene man t ex genom att skapa ett länsbaserat forum på webben där fakta blir tillgängligt för alla. Även vid satsningar på utbildningar, kursutbud m m är det lokala perspektivet angeläget. Man kan t ex satsa på specialutbildningar lokalt (t ex i gamla hantverk) så att traditionell kunskap kan leva vidare i bygden. Studieförbunden, som också har en starkt lokal förankring, är viktiga i sammanhanget

➤ Lokal förankring och delaktighet som ledstjärnor för större medborgarengagemang

I många redovisningar återkommer betydelsen av lokal förankring och kunskap, bland annat för att motverka "kulturarvets institutionalisering". "Vi måste öka insikten om att kulturarvet inte är något som har varit och är något för andra, utan för alla, vare sig man vill eller ej". Det är viktigt för att man ska känna sig delaktig, någon uttrycker behovet som "Kulturarv för oss". Här får skolorna och de lokala föreningarna en viktig funktion. Ett framgångsrikt kulturarvsarbete i allmänhet och arbete med lokal och regional utveckling i synnerhet bygger på lokal förankring. Ideer, intresse och engagemang måste komma från brukaren, födas nerifrån och ej uppifrån. Underifrånperspektiv medvetandegör och ger växtkraft. Gräsrotsperspektivet erbjuder stora möjligheter, t ex att engagera invånarna i kommunernas översiktsplanarbete. Men även för att *tydliggöra* de värden man ska värna om, måste man börja på det lokala planet eftersom det är där förankringen finns. Här har hembygdsrörelsen en viktig funktion. Enligt ett konkret förslag utarbetat i arbetsgruppen "Nya grepp" förordas byvandringar ledda av experter från hembygdsföreningen eller annan aktör. Vandringarna skulle kunna hållas som en söndagspromenad genom byns/ ortens närområde där det berättas om kultur och natur, den gamla slätterängen och dess skötsel, redskap etc, järnåldersgravarna och forna bosättningar, den gamla vattenkvarnen, offerstenen o s v. Liknande arrangemang erbjuds redan på vissa håll, exempelvis i Bergkvara i södra Kalmar län. Dessa vandringar skulle kunna utvecklas kring varierande och specifika teman, t ex en industri eller ett hantverk. På detta sätt skulle man kunna starta upp en kunskapsöverföring och förhoppningsvis även skapa ett intresse för den egna hembygden och dess kulturobjekt och historia. Enligt ett annat konkret förslag skulle nyinflyttade kunna välkomnas med en broschyr om byn/socknen/trakten eller gatan/stadsdelen där de bor – allt för att grundlägga ett intresse.

I arbetet med lokal utveckling är det särskilt viktigt att lyfta fram den lokala historien och kulturarvet (se vidare kap 3.7). Flera goda exempel från olika delar av länet har först fram i diskussionerna. I framgångskonceptet ingår att alla måste få känna sig delaktiga. Det ska inte finnas några färdiga strukturer eller modeller att arbeta efter. Ett yttre hot behövs ofta för att väcka engagemanget. "Ingen är förmer än någon annan".

Verktyg

Det lokala perspektivet kan i sig ses som ett verktyg att tillämpa i framtagandet av ny kunskap, i spridande av information, i kommunikation, i pedagogiska satsningar, i förankringsarbete e tc.. Det handlar om att skapa en medvetenhet hos yrkeskåren om kraften och potentialen i perspektivet. Ett exempel på ett större förankringsarbete är det informations- och dialogprojekt som genomfördes på södra Öland då kommunen och länsstyrelsen planerade att ansöka om att göra området till världsarv, se faktaruta nedan.

Metodutveckling på området behövs sannolikt, men ska inte i första hand "värkas fram" av de professionella utan växa fram underifrån. Flera exempel på konkreta åtgärdsförslag lämnas i t ex i kap 3.7.

Roller-ansvar

Myndigheter, institutioner, kommuner etc behöver stärka och förbättra kontakterna med gräsrotsorganisationer och ideella krafter för att underlätta tillämpningen av de lokala perspektiven i sina respektive verksamheter. Alla som är intresserade av och arbetar med kulturarv tjänar på att arbeta utifrån ett lokalt perspektiv. RAÄ, länsmuseum och länsstyrelsen bör sträva efter att tillämpa perspektivet i sina respektive verksamheter

Södra Ölands odlingslandskap- förankringsarbetet inför världsarvsansökan

År 2000 upptogs Södra Ölands odlingslandskap på UNESCO:s lista över jordens natur- och kulturarv. Världsarvskommittén menade att området är exceptionellt intressant ur både historisk, arkeologisk, biologisk och etnologisk synvinkel. Arbetet med själva världsarvsansökan drevs av Länsstyrelsen i Kalmar län tillsammans med Mörbylånga kommun och LRF. Ledstjärnor under arbetet var delaktighet och samtal. Dialog fördes främst med lantbrukarna, som mest skulle komma att märka förändringen i sin vardag. Även föreningar och organisationer i området tillfrågades. Som ett samarbete mellan Etnologiska institutionen vid Lunds universitet, Kalmar läns museum och Länsstyrelsen i Kalmar län bedrev en grupp etnologistuderande fältarbete och intervjuer med allmänhet och särskilt berörda parter. Länsstyrelsen och kommunen menade att det var av vital betydelse att väga in medborgarnas åsikter och flera förändringar gjordes med anledning av framförd kritik. Bl a drog man om den ursprungligt föreslagna geografiska gränsen för världsarvet. Angreppssättet; vikten av samverkan och delaktighet i beslut som berör alla, kan ses som ett gott exempel för framtida förändringsarbeten. Intresse och stolthet över ens kulturarv kan inte tvingas fram utan måste födas ur kunskap och medverkan.

Källa: www.lst.h.se, Ölands odlingslandskap. Världsarvsansökan, mars 1999 Länsstyrelsen i Kalmar län.

3.3 Utbildning, kunskapsförmedling, information

Mål: Att öka kunskapen, intresset och förståelsen för kulturarv och kulturarvsfrågor

Tätt sammanlänkat med arbete för ökad samverkan och nätverksbyggen är kravet på bättre förmedling av kunskap och informationsspridning. Målet är att öka intresset för och kunskapen om kulturarv och kulturarvsfrågor eftersom det är en förutsättning för ett framtida vårdat, bevarat och brukat kulturarv. Den mångsidiga och samlade kompetens- och kunskapsresursen som finns inom kulturarvssektorn framhålls som en av kulturmiljövårdssektorns mest betydelsefulla styrkor. Samstämmighet råder kring att kunskapsförmedling och dialog är en av yrkeskårens absolut viktigaste uppgifter, något som motiverar att det är en offentlig verksamhet. Men viss förvirring råder idag kring vem/vilka som har ansvaret för att förmedla information och kunskap. Dessutom är kulturarvssektorn ofta dålig på att anpassa informationen till mottagaren och på att använda sig av rätt kanaler och metoder för att föra ut sitt budskap. Att nå ut till fler, och ”nya grupper” och att synas i det stora samhälleliga informationsflödet är en viktig utvecklingsfråga. *Tillgänglighet* och *delaktighet* är parollen för framtiden.

Hur kan man underblåsa det redan glödande intresset för kulturarvsfrågor. Hur kan man få nya grupper av människor intresserade? Hur sprider man bäst kunskap och information och hur får man fler människor att delta i kulturella begivenheter?

Verktyg – metoder- åtgärder

❖ Arbeta bredare, nå fler – Föra fram i nya forum, föra fram nyttan

Ständigt återkommande i diskussionerna är behovet inom kulturmiljövården att arbeta ”bredare”, se till att få ut information genom fler typer av forum som når fler människor, exempelvis radio och TV. Vi måste lyfta fram kulturarv inom alla möjliga delar av samhället och tydligt föra fram nyttan och nöjet med kunskapen och upplevelserna.

❖ Anpassa information efter målgrupp – Använda nya vägar - Marknadsföring

Dessutom måste man tänka på att anpassa informationen efter de människor man försöker nå. Idag finns många, för kulturarvssektorn obeprövade, att bruka - TV (t ex Packat och klart), tidningar som når många (t ex Buffé), och gemensamma hemsidor med länkar för olika intressegrupper. Ett konkret förslag innebar att man integrerar fakta om ”godbitar längs färdvägen” i bussbolagens tidtabeller, eller delar ut ”upptäck kulturmiljöerna längs med vägen” gratis till alla bilister vid bensinmackarna. Marknadsföringssidan måste utvecklas och det finns många nya och nygamla idéer (se vidare ex kap 3:3).

❖ Personliga möten – öga mot öga – i målgruppens egen miljö - en ”ovärderlig” investering

Personliga möten öga mot öga är en ”ovärderlig” investering. De pedagogiska insatserna bör i största möjliga utsträckning ske i målgruppens miljö. De goda erfarenheterna från Markernas Mångfald (nu Levande landskap) bör spridas till andra delar av kulturarvssektorn. Om man ser till just länsmuseets och länsstyrelsens verksamheter så får ”Alla tiders historier” tidsresor och länsstyrelsens bykurser särskilt mycket uppskattning. Både verksamheterna bedrivs i ett rent utbildande och intresseväckande syfte och bygger på delaktighet och dialog. Gemensamt är också att verksamheterna bedrivs hos mottagarna, ute i länet, i deras närmiljö, där det finns en mer eller mindre tydlig platsbundenhet. Man borde verka för att sprida konceptet även i mötet med andra målgrupper och inom andra grenar, t ex gentemot skogsnäringen och skogsfastighetsägare vad gäller skogens kulturhistoria och kulturmiljövården. Detta förutsätter dock att resurser och tid finns och avsätts för det. Utomhuspedagogik verkar överhuvudtaget vara ett framgångskoncept för både stora och små.

Överhuvudtaget återkommer många aktörer till att antikvarierna måste ut, på fältet: ”Det är där de ska vara!” Detta torde innebära att befintlig rådgivningsverksamhet inom kulturmiljövården inte får krympa utan tvärtom öka.

❖ **Statligt understödd ny kunskap (inventeringar, forskning etc) måste involvera krav på, och medel för, förmedling och kunskapspridande**

De som genomför inventeringar eller forskar måste i högre utsträckning än idag föra ut den nya kunskap som produceras, speciellt om man använder sig av offentliga medel för sin verksamhet. Krav borde finnas på att projektplaner alltid ska innehålla pengar avsatta för pedagogiskt program och förmedling av resultat. Dessa måste naturligtvis vara vetenskapliga, men redovisade på olika kunskapsnivåer, både riktade till forskarsamhället och till den breda allmänheten. Det är viktigt att utarbeta strategier för hur man kan nå ut med den nya kunskapen till så många som möjligt och speciellt lokala aktörer. Ett exempel på problematiken finns vid arkeologiska undersökningar som ofta är ekonomiskt pressade då exploatören står för finansieringen. I dag betalar exploatören i många fall i ”good-will-syfte” informationsmaterial och visningar av undersökningsområdet. Men är det egentligen deras uppgift? Förslag finns vidare på att det borde finnas någon form av obligatorisk kursverksamhet/informationstillfälle för dem som får bidrag till t ex byggnadsvård, fornvård eller landskapsvård.

❖ **Kulturhistoria och kulturarvsvetenskap i utbildningar på olika nivåer**

Om kulturarvet och särskilt lokalhistoria får en självklar plats i undervisning på olika nivåer och i olika utbildningar kan det få större genomslag. Därför borde man, som ett första steg, satsa på att utbilda lärarna i detta ämne särskilt i grund- och gymnasieskolan. Ett stort ansvar för kulturarvet vilar idag på aktörer som kanske inte är direkt medvetna om det eller saknar tillräcklig kunskap och kompetens. Idag saknas nämligen kulturhistoria och kulturarvsfrågor i en mängd utbildningar där de borde ha en given plats, till exempel i biolog-, arkitekt-, prästutbildning och i samhällsinriktade utbildningar såsom exempelvis samhällsplanering. I yrkeslivet förutsätts man arbeta tvärsektoriellt men grunden läggs knappast i utbildningarna. Det är nu viktigt att analysera vilka utbildningar och samhällssektorer som behöver kulturarvskunskap, och att sedan aktivt verka för att det införs. Även inom studieförbunden skulle den redan nu omfattande kursverksamheten kunna utvecklas med fler ämnen som rör såväl det materiella som det immateriella kulturarvet.

I Kalmar län har vi förmånen att sedan årsskiftet 2003 ha ett regionalt utvecklingscentrum i kulturmiljöpedagogik på Kalmar läns museum. Detta har bl a till uppgift att ordna utbildning för lärare på alla nivåer, inklusive studieförbunden och hembygdsfolk men även genom öppna möten. Målet är att höja statusen på kulturarvsfrågorna och integrera dem som en naturlig del i utbildning för såväl lärare och elever, men också öppna upp för övriga länsinvånare.

❖ **Rollspel, tidsresor, dramatisera mera – Se, röra, pröva – Personliga öden i centrum**

Om man kan få människor mer delaktiga t ex med hjälp av eget deltagande i rollspel eller ”prova på-verksamhet” eller genom dramatiserade visningar kan upplevelsen och behållningen bli mycket stor vid ett möte med kulturarvsarrangemang. Detta har vi stor erfarenhet av i Kalmar län t ex genom läns museets ATH-verksamhet (se faktabara nedan) och arbetet i järnåldersbyn i Skäftekärr. En god devis i sammanhanget är: ”berätta, visa och se”. Särskilt för att väcka barns och ungdomars intresse betonas detta att uppleva med många sinnen, att få se, röra, lukta, prova – vara aktiva. Överhuvudtaget betonas vikten av att skapa tillfällen för igenkänning och att förmedla genom personliga öden så folk kan identifiera sig. Även att få in olika former av spänningselement, feststämning eller tävlingsmoment i mötet med människor kan vara fruktbart. Kulturarvssektorn behöver generellt kompetensutvecklas i berättarteknik för att människor man möter ska känna att det är roligt, spännande och intressant.

❖ Information och kursverksamhet i myndighetsutövningen, förebyggande arbete

En bra dialog mellan myndigheter och enskilda är viktigt t ex vad gäller bevarandet av kulturhistoriskt värdefulla hus och därmed kopplade antikvariska hänsyn. Inom t ex skogsbruket behövs kurser för skogsmaskinförare så att de inte skadar fornlämningar. Kunskapsförmedling och dialog är viktiga ingredienser i myndighetsutövningen - att arbeta förebyggande. Man behöver också kunskap om vad man ska värna. I det sammanhanget är också påpekanden angående behov av mer och bättre inventeringar relevant, "så att man vet vad man har och ska värna om".

Ett viktigt syfte med att utveckla informationsspridning är att motverka den negativa bild som ofta omgärdar kulturmiljöfrågor, speciellt när människor har med myndigheter att göra. Detta är ett problem som man särskilt ofta möter på länsstyrelsen. Exempelvis upplevs lagskyddade fornlämningar ofta som hinder för utvecklingen, omgärdade av byråkratiskt krångel, långa handläggningstider och dyra utgifter. Markägare och exploatörer måste få bättre insikt i vad lagskyddet innebär och hur länsstyrelsen arbetar. Genom att föra en kontinuerlig dialog och sända ut information till markägare och andra berörda parter borde förhållandena kunna förbättras. Det förebyggande arbetet är betydelsefullt.

❖ IT, TV/radio, tidningar, publika grepp etc

"Vi arbetar och lever alla med kulturarvet, men vi måste öka dialogen och mötas för att inspireras och utbyta erfarenheter för att synas och bli en grupp att räkna med i samhället". Vidare måste vi anpassa informationskanalerna till dagens samhälle. För att öka intresset bland de unga är en bra metod att använda interaktiv teknik. Kunskapsunderlag och inventeringar behöver digitaliseras och läggas ut på nätet. Det finns behov av gemensamma databaser och historiska portaler som görs lätt tillgängliga via internet. Angående kulturarvsportal (se vidare 3.1). Internet erbjuder överhuvudtaget stora möjligheter för att nå ut med information och kunskap. Man skulle exempelvis kunna ge ut ett regionalt "kulturmiljöblad", en nättidning för att hålla människor a jour med det som händer. Enligt konkreta förslag förordas även utveckling av spel- och inlärningsprogram som förmedlar kunskap "lekande lätt", riktade mot både barn och vuxna.

För att höja kunskapen och väcka intresset hos allmänheten utgör även TV ett bra medium –jämför t ex tv-program som Antikrundan, K-märkt eller andra historiska program. Det behövs även program inriktade på barnen – kulturbärarna. Man skulle kunna producera återkommande tv-serier såsom Läsa landskap i (radio och tv och en bok). Särskilt radio och tv är utmärkta forum när det gäller att få ut tips om aktiviteter, inte minst för föreningslivet som sällan har råd att annonsera ut sina aktiviteter. Det finns många tidningar förutom de stora dagstidningarna, liksom stora mängder tidskrifter som når många människor. Där finns en bra möjlighet till förmedling och dialog. Opinionsundersökningar visar ju att det finns ett stort intresse hos allmänheten för kulturarvsfrågor vilket borde kunna göra media mer intresserade. Konkreta förslag skulle kunna vara medborgarnas egna "K-spaningar" i tidningar. I det regionala nyhetsprogrammet skulle man kunna kasta pil på en karta och göra kulturarvsreportage från platsen, alla platser har ju ett kulturarv. Man skulle kunna arbeta för tema-/debattprogram i radio. Det gäller bara att kunna sälja idéerna till media.

❖ Generationsskiften – ta tillvara de äldre som berättare för de yngre

Kulturarvet överbryggar klyftor då-nu. I en tid då generationerna umgås allt mindre är det särskilt viktigt att tillvarata de äldre som berättare för barn och unga. Den äldsta nu levande generationen har upplevt många förändringar som starkt påverkat vardagen, de kan lära ut hantverk och kunskap om livet utan kylskåp eller rinnande vatten. Barns föräldrar kan också bidra med berättelser från sin barndom. Det händer mycket på några generationer. Man skulle kunna anordna specialutbildningar lokalt, i t ex gamla hantverk, olika för olika platser. Då vidareförmedlas kunskapen till nya generationer och förhoppningsvis behålls den i bygden. (Exempel träslöjd i Gullabo) Kunskap om och samhörighet med sin boendemiljö kan bidra till att man får starka bindningar till trakten, vilket ibland kan vara avgörande för om man stannar kvar eller flyttar.

❖ Övrigt

En mängd andra förslag har framkommit på hur man på bästa sätt kan förmedla den kunskap som kulturarvsarbetarna besitter. Många förespråkar nya och delvis obeprovade vägar för att nå ut med information och bemöta grupper, vars bild av kulturarvet man vill förändra. Att ”hänga på” nya intressetrender skulle kunna vara en sådan metod. En annan att anordna bussresor för exempelvis politiker där specialister guidar genom kommunens kulturarv. Detta utfördes med mycket lyckat resultat i Vimmerby kommun under våren 2002. (För fler ”nya” idéer se Bilaga 1).

Särskilt prioriterade målgrupper

Några målgrupper framstår som särskilt viktiga och strategiska att informera och föra en dialog med i framtiden. Barn och ungdomar och politikerna, invandrare, fastighetsägare återkommer i många sammanhang.

❖ Barn – ungdom

Det tycks finnas en konsensus kring behovet av att satsa mer på barn och ungdom och deras kunskaper. ”*Från så enkla saker som varifrån ulden kommer eller hur ett lantbruk ser ut och bedrivs, till att ge en övergripande ökad kunskap om vårt historiska arv och dess värden*”. Det är viktigt att väcka intresset och engagemanget så tidigt som möjligt. Då finns det också större möjligheter att kulturarvets många positiva egenskaper kommer individen och samhället till godo. Barn av idag har ofta svaga rötter och behov av identitet och trygghet. Kunskap om kulturarvet kan motverka rotlöshet och barnen blir bättre rustade för livets resa. Att starta ”Kulturmulleskola” för att fånga upp de yngsta föreslås i flera sammanhang. Genom en levande dialog om det kulturella arvet kan man också stärka banden mellan generationerna. Flera grupper poängterade att grunden läggs i skolan, det är ”där man ska börja”. Kulturarvsarbetare bär ett ansvar att ”föra ut kulturarvet” i skola och förskola, att stärka kulturarvets roll i undervisning och skolarbete och för att engagera och specialutbilda lärare. Särskilt poängteras betydelsen av lokal historia och det lokala kulturarvet – detta bör betonas mer i läroplanen och lärare bör få utbildning i bygdens historia. Det är viktigt att barn och ungdom får se och röra kulturarvet, att det blir levande. Något som flera fört fram är att barn ofta fungerar som indragare till olika aktiviteter. Får man med barnen så kommer också automatiskt de vuxna; släkt, grannar etc. I mångt och mycket behöver kanske kulturarvsarbetet förnyas, d v s föras ned i åldrarna. Man behöver också skapa *ungdomsprojekt* som bygger på kulturarvet.

❖ Politiker

Behovet av att nå ut till politikerna framförs ofta av såväl den avlönade som ideella kulturarvssektorn. Genom att bjuda in politikerna och deras familjer till utställningar, aktiviteter eller möten/träffar kan vi sprida information och kunskap och förhoppningsvis få ett starkare stöd och mer uppskattning för kulturarvsarbetet. Enligt en politikerundersökning genomförd av Agenda kulturarv centralt efterfrågar också politiker mer dialog med de som arbetar inom kulturarvssektorn. Man vill gärna ha information presenterad på ett lättillgängligt sätt för att kunna läsa på och få mer kunskap inför beslut.

❖ Invandrare

Invandrare är också en grupp som är viktig att engagera i arbetet med att sprida intresse för kulturarvsfrågor. Se vidare kap 3.8.

❖ Mark- och fastighetsägare (inkl lantbrukare)

Att föra ut information och kunskap till mark- och fastighetsägare, inte minst lantbrukarna, är strategiskt viktigt för framtiden eftersom de förvaltar och vårdar så stora delar av det gemensamma kulturarvet. Flera konkreta åtgärdsförslag lämnas i bl a kap 3.6.

❖ Den breda allmänheten

Detta är sannolikt den svåraste målgruppen. Kanske måste man arbeta i kampanjform, men där krävs stora samordningsinsatser mellan nationell, regional och lokal nivå.

❖ Andra sektorer

Se vidare kap 3.4 som behandlar kulturmiljövårdens organisation.

Ansvar – roller - förutsättningar

Som framgår av spridningen av åtgärdsförslag – verktyg ovan så delas ansvaret av många olika aktörer. Det viktigaste motivet till varför kulturarv ska vara offentligt finansierad är just kunskapen, det kollektiva minnet och tillvaratagandet av detta för att föra en dialog med människor. Därför vilar förstås ett stort ansvar på just den avlönade kulturarvssektorn. Kulturmiljövården måste i framtiden prioritera detta arbete bättre – men det måste skapas förutsättningar härför, framför allt ekonomiska och tidsmässiga.

Från den nuläges- omvärldsanalys som genomförts på länsmuseum och länsstyrelsen har framkommit problematik som handlar om svårigheter att uppfylla sitt uppdrag och utveckla nya arbetssätt:

- I hög utsträckning saknas tid och resurser men också bra rutiner för att möta upp engagemang och efterfrågan på oss, t ex bemöta dem som ringer eller kommer på besök på bästa sätt, hinna åka ut och titta på och bedöma en företeelse eller byggnad etc., hjälpa någon tolka en historisk karta i arkivet, medverka på konferenser, i möten, projekt m m. Byggnadsvården på lm har de senaste åren blivit allt mer restriktiv med långväga fältbesök för rådgivning. I diskussionerna återkommer personalen ofta till följande: Vi arbetar för ett ökat genomslag men har inga/små marginaler att möta upp ett sådant, vilket är synnerligen allvarligt. Det får som följd att vi t ex tvekar att gå ut med riktade utskick om möjligheten att söka bidrag ("vi skulle drunkna i ansökningar..."). Situationen är delvis annorlunda för den uppdragsfinansierade verksamheten, där betalning för tjänsterna ges.
- Bristande resurser för insamling av ny kunskap och analys av befintlig kunskap, medför föråldrade kunskapsunderlag vilket får negativa effekter för kulturarvet och trovärdigheten utåt. Här avses framför allt behovet av underlag för planering, prioriteringar och beslut samt den besvärande bristen på inventeringar o dyl.
- Mest allvarligt är kanske att vi har alldeles för lite tid och resurser till kunskapsförmedling, informationsspridning, dialog o dyl, det vill säga att arbeta förebyggande och långsiktigt, att arbeta med förankring. Vi kan endast i en mycket begränsad omfattning arbeta förebyggande.

Kompetens

För att kunna förmedla och bistå samhälle och medborgare med aktuell kunskap behöver såväl ideella som avlönade aktörer kontinuerlig fortbildning och kompetensutveckling. Man måste även göra en analys av var avsaknad respektive luckor i vår kompetens och kunskap finns. Uppdatering beträffande aktuell forskning och pågående/aktuella utredningar krävs, både inom traditionella områden, historia, arkeologi, kulturgeografi etc och inom forskning på teman som samhällsutveckling, regional utveckling, pedagogik, turism, integration, ekologi och jordbrukspolitik. Man behöver också bli bättre på att i den dagliga verksamheten lära av varandra och att dra nytta av varandras respektive särskilda kunskaper.

Kompetensutveckling inom områdena förmedling, pedagogik och "framförandeteknik", samt IT, GIS, marknadsföring, media och mediakontakter behövs. Just utveckling av kontakten med journalister skulle kunna bli extra fruktbar. Här behövs kompetensutveckling. Den avlönade kulturarvssektorn borde även ordna mer kompetensutveckling för exempelvis hembygdsrörelsen, som utgör en viktig part i arbetet med kulturarvsfrågor.

ATH- Alla Tidens Historia

ATH är en historisk pedagogisk verkstad på Kalmar läns museum där arkeologer, historiker och pedagoger samverkar för att ge, främst skolelever, kunskap om sitt kulturarv. Under 2000-2002 innehade verksamheten ett nationellt uppdrag att sprida den speciella pedagogiken i hela landet. För

ATH utgör den lokala historien och kulturmiljön utgångspunkten. Utifrån fynd och lämningar, människor och händelser skapas en bild av bygdens historia, gärna det som hände vid en bestämd plats vid en bestämd tidpunkt. Nationella och internationella händelser ger bakgrund och överblick. Historien upplevs i ett praktiskt rollspel eller drama. Under en dag gör eleverna en historisk tidsresa ute i kulturmiljön till den tidsperiod som de studerat eller "forskat" kring i skolan. Tillsammans lagar man mat, provar på hantverk och reflekterar kring aktuella händelser. Personalen från Kalmar läns museum stöttar skolan genom kunskap, utbildningar för lärare och genom att leda de historiska tidsresorna i fält. Lärarna ansvarar för undervisningen i skolan, som i huvudsak sker som ämnesintegrerade temastudier. Ofta sker ett samarbete med hembygdsföreningen på orten. Inom ATH:s ramar drivs även Salvestaden – en uppbyggd medeltida miljö där både barn och vuxna kan uppleva och prova på livet i Kalmar stad 1397. ATH bedriver en omfattande utbildning för lärare liksom utbildning i kulturmiljöpedagogik på Högskolan i Kalmar. ATH arbetar också med regional utveckling av olika bygder i Kalmar län. Under 2003 bildas ett utvecklingscentrum i kulturmiljöpedagogik i anslutning till ATH och läns museet.

Källa: www.kalmarlansmuseum.se

3.4 Kulturmiljövårdens organisation

Mål 1: Att erhålla en tydlig, väl fungerande och effektiv organisation för kulturmiljövården

Mål 2: Ökat engagemang och ansvar för kulturarvet på kommunal nivå

Mål 3: Antikvarisk kompetens finns hos alla de myndigheter och organisationer som hanterar kulturarvet. Samstämmig myndighetsutövning.

Obs: Målformulering 2 ovan tar inte ställning till om ansvaret ska vara reglerat eller inte.

Många av de problem som framkommit i Agenda kulturarv kan kopplas till brister inom kulturmiljövårdens organisation. Bristerna påverkar arbetet på olika nivåer såväl internt som externt och ses som en hämsko för att kunna utveckla arbetssätten på ett bra sätt. Kulturarvssektorn i allmänhet måste bli tydligare och mer samstämmig i att uttrycka målsättningar, utåt mot allmänheten men även inom den egna sektorn. Genom att klarare utsända gemensamma signaler kan arbetet bli enklare både kulturarvsarbetarna emellan och i kontakten med medborgarna.

Kommunernas roll eller presumtiva roll återkommer som en röd tråd i diskussionerna. Detsamma gäller behovet av antikvarisk kompetens hos myndigheter och organisationer som direkt eller indirekt påverkar kulturarvet. Idag vilar ett stort ansvar för kulturmiljön på statliga, kommunala och andra institutioner som ofta saknar tillräcklig kunskap och/eller intresse. Det gäller exempelvis Naturvårdsverket och Skogsvårdsstyrelsen. På kommunerna hanterar man dagligen kulturmiljöfrågor genom PBL m m men ofta saknas antikvarisk kompetens.

Kulturmiljövården skulle tjäna på en omorganisering alternativt att tydliggöra ansvars- och rollfördelning mellan främst RAÄ, länsstyrelse och länsmuseum, men även när det gäller kommunernas position och funktion. Detta är viktigt såväl för arbetet inom organisationerna som i mötet med externa aktörer. Oklarheter i denna rollfördelning kan leda till samarbetsproblem mellan kulturmiljövårdens aktörer och till förvirring och oklarheter i kontakter med allmänheten. Behovet är också stort av mer samstämmig myndighetsutövning och signaler och att samfällt reglera informationsinsatserna vad gäller lagar och viktiga intresseområden.

RAÄ - läns museer - länsstyrelser

Personalen på länsmuseum och länsstyrelse tycker att de verkar i en svårarbetad organisation. Ansvars-, roll- och arbetsfördelning men också operativa mål och rutiner upplevs som oklara mellan Riksantikvarieämbetet, länsstyrelserna och länsmuseum, men särskilt i relationen länsmuseum - länsstyrelse. Även externa aktörer instämmer i att den regionala organisationens uppdelning på länsstyrelsen respektive länsmuseum är en nackdel. Man vet inte vem som gör vad, vem man ska vända sig till och när. En otydlig organisation gör kulturmiljövården otydlig. Den otydliga ansvars- och rollfördelningen skapar ineffektivitet och revirtänkande men också bristande rutiner, vilket i förlängningen kan leda till dubbelarbete, resursslöseri och minskat förtroende. Den bäddar också för att personkemin kommer att spela en stor roll för goda relationer. Otydligheten mellan de tre aktörerna gäller även arkiv och "kunskapsbanker", som ej är "gemensamma" och heller inte kan nyttjas gemensamt. Det finns också behov av utökad och förbättrad samverkan. Ovanstående kan vara orsaken till att flera upplever att RAÄ är ett i förhållandevis "svagt" centralt verk. RAÄ anses inte vara tillräckligt drivande för att ge kulturarvsfrågorna en bättre och mer framskjuten plats i samhället och politiken. Svagheten gäller utåt men också inåt, den egna organisationen, t ex att man upplever brist på stöd från RAÄ.

Verktyg - åtgärder

➤ Utred och åtgärda problem med oklar ansvars- och rollfördelning mellan Ist-lm-RAÄ

Följande lösningar har diskuterats av personalen på länsmuseum och länsstyrelsen i september 2002:

- Tydliggör och precisera ansvars- och rollfördelningen på ett mer detaljerat och konkret sätt än vad som idag är fallet. Det ska i princip inte finnas utrymme för olika tolkningar.

- Omorganisera den regionala kulturmiljövården så att läns museet och länsstyrelsens kulturmiljöfunktion i största möjliga utsträckning slås ihop och blir till en enhet/helhet
- Omorganisera den regionala – kommunala kulturmiljövården så att exempelvis kommunerna får ett ökat ansvar och också tilldelas resurser som tidigare legat på länsstyrelsen och läns museet.

➤ **Gemensamma mål, rutiner etc - uppmuntra metodutveckling och nytänkande i arbetssätt - ledarskapsfrågor**

- Arbeta fram gemensamma operativa mål. Övergripande mål finns redan, men efterfrågan gäller tydligare operativa mål och rutiner, sektorsgemensamma och detaljerade för respektive verksamhet.
- Fler breda samverkansprojekt och fler tvärspektoriella satsningar.
- Uppmuntra egna initiativ, metodutveckling och nytänkande i arbetssätt – Agenda kulturarv är ett bra tillfälle att börja den processen!
- I en sektor som i så hög grad bygger på personalens personliga övertygelse, drivkraft, initiativförmåga och intresse ställs mycket höga krav på ledarskapet. Därför måste man verka för ett professionellt ledarskap med högt i tak, där hela personalens entusiasm tillvaratas, där alla medarbetare känner att de är lika viktiga kuggar i kulturmiljövårdens hjul, om man så arbetar med arkivfrågor, handläggning eller utåtriktad verksamhet. Att värna engagemanget inom yrkeskåren är en investering som är nödvändig, speciellt då det är en jämförelsevis låglönelad bransch.

Kommunernas roll och betydelse

När läns museet och länsstyrelsen men också hembygdsförbundet och andra föreningar och aktörer diskuterar problem och möjligheter i arbetet återkommer ofta kommunernas roll, betydelse och ansvar. Detta stöder resultaten från den nationella opinionsundersökningen inom Agenda kulturarv, som också pekar starkt på kommunernas betydelse eller presumtiva betydelse ur ett kulturarvsperspektiv. Kommunen står av förklarliga skäl närmare medborgarna än länsstyrelse och läns museum och man känner bättre till det geografiska området. Kommunerna spelar en central roll i arbetet med lokal och regional utveckling, se vidare åtgärdsförslag kap 3.7. Många åtgärdsförslag har lämnats angående hur man från kommunal nivå skulle kunna stödja kulturarvsarbetet inom t ex genom bidrag till föreningslivet.

Det är angeläget att kommunerna mer aktivt börjar uppmärksamma och arbeta med ”sitt” kulturarv. Behov av kommunantikvarier eller dylikt har framkommit i allehanda sammanhang.

Diskussionerna har även, i vissa fall, landat i förslag om att kommunerna borde få *ett reglerat* ansvar och ett uttalat uppdrag att ta vara på sitt kulturarv. Ett utökat engagemang och ansvar på kommunal nivå kan ha många fördelar, t ex

- tillgång till kompetens och intresse hamnar närmare medborgarna.
- delegering av arbetsuppgifter och ansvar från lm och lst till kommuner.
- större lokal förankring och effektivare kulturmiljöövervakning.

Åtgärder – verktyg

➤ **Vad vill kommunerna?**

Till att börja med behöver man göra systematiska undersökningar kring vad kommunerna vill, tror och önskar i frågan, vilka förutsättningar som finns etc. Hur ser man på sin roll i kulturarvsarbetet? Om man tilldelas resurser, kan man tänka sig att ta ett större reglerat ansvar? Idag varierar det mycket mellan olika kommuner huruvida man engagerar sig för sitt kulturarv.

➤ **Utveckla samarbete kommuner – kulturmiljösektor**

RAÄ, läns museer och länsstyrelser behöver naturligtvis fortsätta och utveckla samverkan med kommunerna; att stödja, ge råd och bistå med kunskapsunderlag. Utökad och bättre samverkan skapar en effektivare kulturarvssektor.

➤ **Kommunantikvarier**

Ett återkommande åtgärdsförslag och önskemål är att varje kommun bör ha en egen kommunantikvarie, inte minst med tanke på den kompetens som behövs för att uppfylla ansvaret som hanterare av PBL. Kommunantikvarierna skulle också kunna fungera som ”språkrör” mellan t ex allmänheten, länsstyrelsen och Vägverket. Detta skulle underlätta såväl öppen dialog som ökat kunskapsutbyte. Kommunerna skulle exempelvis kunna sprida kunskap om lediga byggnader för att stimulera till en ”levande landsbygd”, hjälpa till med information om möjliga bidrag att söka och förmedla kontakter. ”*Det ska finnas en representant för kulturarvet i varje kommun eller kommunedel som är ett ansikte utåt*”. Kommunantikvarierna skulle också kunna ombesörja mycket av utbildning på lokal nivå; utbildning av politiker, föreläsning i byggnadsnämnder och för allmänhet.

Andra sektors ansvar för kulturarvet - tvärsektoriellt arbete – samstämmiga myndigheter

I diskussioner, framförallt inom länsstyrelsen och läns museet, återkommer man ofta till den problematik som ligger i ett förhållandevis stort ansvar för kulturmiljön vilar på statliga, kommunala och andra institutioner som ofta saknar tillräcklig kompetens eller intresse för frågorna. Andra sektors (naturvård, fiske, skog etc.) ekonomi, mål och regeringsuppdrag påverkar också kulturarvet och kulturmiljösektorn i stor utsträckning (i både positiv och negativ bemärkelse). Det tvärsektoriella arbetet har ökat och förbättrats mycket de senaste åren men fortfarande finns det stora brister i samverkan mellan olika sektorer på såväl nationell (departement, centrala verk etc.) som regional och lokal nivå.

Åtgärder – verktyg – metoder

➤ **Kulturarvsfrågor i andra sektors målstyrning etc.**

Eftersom andra sektorer i stor utsträckning direkt eller indirekt påverkar, berör och arbetar med kulturarv och kulturarvsfrågor är det angeläget att verka för att kulturarvsfrågorna också blir bättre implementerade i deras ekonomi, mål och regeringsuppdrag.

➤ **Fortsätta utveckla det tvärsektoriella arbetet**

Det är också viktigt att rent allmänt fortsätta utveckla det tvärsektoriella arbetet mellan olika sektorer, myndigheter etc. De nya miljömålen är exempelvis ett bra verktyg för att arbeta integrerat med naturvård, kulturmiljövård och andra miljöfrågor. Det förhållandevis goda samarbetet mellan jordbruksnäringen, naturvård och kulturmiljövård i odlingslandskapet som utvecklats bland annat i samband med miljöstöden kan stå som exempel för andra verksamhetsgrenar.

➤ **Kulturmiljövårdare på Vägverket, Naturvårdsverket, i näringslivet ...**

Ett förhållandevis stort ansvar för kulturmiljön vilar på statliga, kommunala och andra institutioner m fl som ofta saknar tillräcklig kompetens och/eller intresse. Det gäller exempelvis Naturvårdsverket, Vägverket och Skogsstyrelsen. På kommunerna hanterar man dagligen kulturmiljöfrågor genom PBL men ofta saknas antikvarisk kompetens. Kulturmiljövården samarbetar visserligen med alla dessa aktörer och bistår dem med kunskap och råd. Ändå framstår det som mycket angeläget att dessa myndigheter och organisationer satsar på att anställa antikvarisk kompetens och kulturmiljövårdare. Mer riktad information och kunskapsförmedling borde gå ut till verksamma inom sektorer som behandlar ärenden som berör kulturmiljövården.

➤ **Öka samsynen**

I arbetet gentemot externa aktörer skulle mycket kunna förbättras rent konkret. Myndigheter såsom centrala verk och länsstyrelser borde bli bättre på att öka samsynen mellan olika intressegrupper så att

beslut och besked som når allmänheten är entydiga, detta inte minst för att motverka de missuppfattningar som ofta finns hos allmänheten, exempelvis kring fornlämningar. PBL borde ses över så att bygglov inte kan ges utan att alla tillståndsgivare godkänt förslaget. Vid exempelvis fastighetsköp borde köparen informeras om vilka kulturmiljöer etc. som finns på fastigheten. Större inventeringar borde inte genomföras utan att markägare/brukare blir informerade om resultaten. Här finns många utvecklingsmöjligheter...

3.5 Resurser – finansiering – politisk förståelse

Mål: Att mer resurser slussas till såväl den ideella som professionella kulturarvssektorn. En ökad politisk förståelse för såväl ideellt som avlönat kulturarvsarbete.

Ett återkommande ämne i alla diskussioner handlar om den resursbrist som tycks ligga latent inom kulturarvssektorn och som ses som en begränsande faktor för att kunna förverkliga det man måste, borde, vill eller önskar, och för att utveckla det framtida arbetet med kulturarvsfrågor. Inom den avlönade kulturmiljövärden anses bristen på tid och resurser för kunskapsuppbyggande och förmedling som extra allvarig, bland annat eftersom man därigenom inte kan arbeta förebyggande. Det är också ofta svårt att upprätthålla den kvalitet man skulle önska, eller ens att uppfylla uppdragen. Detta leder till stress och ibland till konflikter. Även för ideella föreningar och enskilda är resursbristen ofta ett skriande problem. Många enskilda och föreningar vill inget hellre än att vårda och ta hand om sina byggnader, men den privata ekonomin tillåter inga sådana åtgärder.

Verktyg – metoder - åtgärder

❖ **Statliga anslag – försvara basanslagen**

Naturligtvis framkommer önskemål om ökade statliga anslag för att kunna förbättra verksamheten, inte minst de traditionella uppdragen med bevarandet som grund. Basverksamheten måste ha en självklar plats, man kan inte ständigt nagga i kanten. Kanske skulle man ännu tydligare än i dag visa för de ytterst ansvariga vilka konsekvenserna blir och sluta ”trolla med knäna”. Liksom en grupp påpekar: *”Verksamheterna inom ideell och avlönad kulturarvssektor anpassar sig idag efter tillgängliga medel”*, vilket gör att vissa delar prioriteras bort. Fortfarande drivs många kulturarvsprojekt och sevärdheter av ideella krafter. Detta engagemang är viktigt och i många fall nödvändigt och borde få förtjänt uppmärksamhet och uppmuntran i form av vissa statliga medel. *”Det stora lokala museiarvet går med vinst därför att ideella krafter gör jobbet”*. *”Storstadens kulturutbud sponsras av landsortens befolkning.”* En mer rättvis fördelning kanske skulle göras mellan stad och landsbygd. Försvara och verka för en ökning av basanslag så att vi kan få permanenta och långsiktiga verksamheter, är en målsättning.

❖ **Finansiera mera själva – nya metoder, våga ta betalt**

Under projektet med Agenda kulturarv har man ”spånat” kring många nya sätt att arbeta, nya sätt att bli mer självfinansierade. Ständigt återkommer behovet att synas och höras mer och att genom otraditionella arbetssätt hitta nya vägar att marknadsföra sig och skapa intresse. *”Vi måste bli en viktig del av samhällsutvecklingen för att alla ska förstå att kulturarvsarbete också måste få kosta pengar”*. Detta måste dock genomföras med visst statligt stöd av såväl ekonomisk som ideologisk art. Kanske skulle man ta betalt i större utsträckning när ens tjänster utnyttjas. Särskilt inom den ideella kulturarvssektorn för man fram behovet av att börja våga ta betalt; det är inte som många tror/tycker ”fult”. Arrangemang och aktiviteter kan då också bli ett sätt att finansiera verksamheterna. Enligt vissa är det också ett sätt att höja statusen på arbetet. Samarbete med näringsliv och turistindustrin ses av många aktörer som viktiga utvecklingsområden. *”Exempelvis popkulturen har ju nått ut på ett förträffligt sätt. De har skapat en enorm marknad. Vi måste nå ut på samma sätt, skapa kontakter, sponsorer, organisera om. Det finns en trend mot att många företag hellre sponsrar kultur än dopad sport. Mindre risk för dålig publicitet. Tillvägagångssätten måste förnyas, gör hellre byteshandel med företagen, det är de mer intresserade av”*.

❖ **Politisk förståelse – slipa argumenten, förankra hos allmänheten**

För att bli en viktigare kraft i samhället måste kulturarvsfrågorna upp på politikernas agenda. Det kommer an på oss intresserade, engagerade och yrkesverksamma att driva den processen. *”Vi som arbeta med kultur måste bli bättre på att motivera varför kulturen ska få kosta pengar, varför kultur är bra för individer och samhälle.”* Enligt resultaten av en nyligen genomförd politikerundersökning inom Agenda kulturarv uppmanas också kulturarvsaktörerna att mer tydligt och i större utsträckning påverka politikerna i deras beslutsfattande. Om politikerna inte känner till eller har kunskap om den

ideella och professionella kulturarvssektorn, dess värde och verksamhet, kan de heller inte tillvara och arbeta för våra intressen. Därför behöver vi verka för att nå en högre grad av politiskt förståelse och insikt på såväl det nationella, regionala och kommunala planet.

Man kan öka intresse, insikt och engagemang hos både politiker och allmänhet genom bland annat lobbying, slagkraftigare och mer lättförståeliga argument såsom kulturarvs rödlistor och utrotningshotade företeelser samt synliggörande av kulturarvsfrågor i samhällsdebatten. Driva debatt och opinionsbildning i media. Förankra verksamheten bättre hos medborgarna.

❖ **Tillfälliga medel – tillfälliga satsningar**

Frågan kring den stora andelen projektfinansierad verksamhet inom den avlönade kulturarvssektorn behöver diskuteras. Många menar att den stora andelen tillfälligt anställda innebär resursslöseri i olika former. Erfarenhet och kompetens försvinner ofta från verksamheten när projektet är slut.

Välutbildade fortsätter till andra yrken då de tröttnar på tillfälliga anställningar. Det uppfattas ibland som att projektverksamhet gynnas på bekostnad av viktig basverksamhet. Det finns också en känsla av att finansiering styr verksamheten, att projekten inte nödvändigt hamnar på områden där de behövs bäst. Men den projektfinansierade verksamheten rymmer också fördelar. Man får tid att koncentrerat arbeta med vissa specifika områden/teman/verksamheter. Arbetsformen tvingar fram tydliga ramar vilket gör att arbetena också avslutas. Vidare får man personal med spetskompetens. Dessutom kan projektformen också vara ett bra sätt att faktiskt få mer pengar till verksamheten.

❖ **Bättre möjligheter till bidrag till ideella och enskilda**

Mer och bättre ersättningar och bidrag borde gå till byggnadsvård, landskapsvård, dokumentation etc. så att enskilda och föreningar som vill och har intresse kan få ekonomisk hjälp att bevara, vårda och vidarebefordra kulturarvet. Information om vilka möjligheter till ersättningar, bidrag och finansieringsmöjligheter måste ut till allmänhet och föreningsliv m fl. Guidning i EU-medel djungeln behövs! Även andra finansieringsmöjligheter borde undersökas, exempelvis fonder och gamla stiftelser som ingen utnyttjar. Att samordna sådana i en databas och länka till en framtida satsning på kulturarvsportal vore en bra åtgärd.

❖ **Samordning – tillsammans är vi starka**

Vi behöver samordna oss: vi är faktiskt många med det gemensamma intresset att få upp frågor på den politiska och samhälleliga dagordningen. En bred samling kring Agenda K:s programförklaring 2003 är förhoppningsvis en metod. Det är också viktigt för alla aktörer att använda de resurser som tilldelas effektivt och bra, enligt motto ”största möjliga nytta för minsta peng”.

❖ **Sammanställningar för uppföljning**

För att kunna följa upp resursfrågan behöver vi sammanställa vilka medel som faktiskt kommer kulturarvet och sektorn till godo. Sådana sammanställningar saknas i dagsläget. Hur mycket tid och ekonomi satsas av stat, regionförbund, föreningar, kommuner m fl på kulturarvet i landet respektive de olika länen? Många i Kalmar län vet exempelvis inte att ca 150-170 miljoner indirekt kommer länets kulturlandskap till godo genom EU:s miljöstödd till betesmarker och skötsel av landskapelement! Hur kan man uppskatta värdet av ideellt arbete inom t ex hembygdsrörelsen, på riksnivå handlar det om miljarder. Det skulle också vara värdefullt att försöka räkna på hur allt detta kommer en rad andra näringar till godo, ”i och med att många av dessa miljoner (t ex miljöstöden) omvandlas till andra tjänster som köps in till gårdarna, hela maskineriet landsbygd/stad hjälps ju åt”.

3.6 Bruka och bevara

Kulturarvet representerar oersättliga kvaliteter som inte kan återskapas om de en gång försvinner. Samtidigt förutsätter bevarandet av kulturmiljöer ett brukande. För det framtida kulturarvsarbetet är det av vital betydelse att utveckla bättre metoder för att bruka *och* bevara och för att levandegöra vårt kulturarv. Balansgången mellan brukande och bevarande är ofta svår för antikvarien. Denne ska försvara och skydda med stark koppling till lagskyddet i KML samtidigt som nya krav kommer på att vara en drivande part i samhällsutvecklingen. Detta ställer kulturmiljövårdarna i en komplicerad situation. Dessutom är man beroende av politiska beslut som man sällan känner att man har möjlighet att påverka.

Övergripande målsättning:

- **att arbeta för att bli en självklar del av samhällsplaneringen**, genom exempelvis mer politiskt och strategiskt arbete.

För ett ”brukande *och* bevarande perspektiv” finns en mängd sidor att utveckla där man konkret kan gå in med åtgärder som skulle kunna förbättra situationen i detta antikvariska dilemma. I den arbetsgrupp som haft just *brukande och bevarande* som tema har man tagit upp följande viktiga områden att arbeta med:

- **Öka det lokala engagemanget i kulturarvsfrågor**
- **Bevara ett levande odlingslandskap**
- **Informera mer om fornlämningar (markägare)**
- **Undvik konflikter mellan naturvård och kulturmiljövård**
- **Använd och bevara gamla byggnader**
- **Glöm inte bort det immateriella kulturarvet**

Kulturarvet måste bli en självklar del i samhällsplaneringen

Idag finns kulturmiljövården med i samhällsplanering på ett helt annat sätt än för 15-20 år sedan. Fortfarande upplever dock många att kulturarvsfrågor har låg prioritet i samhällsplaneringen och att antikvarier kopplas in för sent i beslutsprocesserna. Att å ena sidan försvara och bevara kulturarvet och att å andra sidan vara drivande i samhällsutveckling kan vara en svår balansgång för antikvarierna. Vi måste få beslutsfattarna att inse att bevarandefrågor inte står i motsats till utveckling. I Kalmar län, där jordbruk och turism är viktiga frågor, är landsbygdens kulturarv en mycket viktig faktor i regional tillväxt. Detta kulturarv hotas av avfolkning och jordbruksnedläggning, varför det är extra viktigt att göra gemensam sak och knyta samman bevarandefrågor med landsbygdsutveckling. Turismen kunde t.ex. utnyttja odlingslandskapets kulturvården bättre genom seriösa satsningar inom ”upplevelseindustrin”.

➤ **Förslag på åtgärder:**

- Antikvarierna bör arbeta mer politiskt, försöka påverka mer uppifrån och styra bevarandet mer strategiskt.
- Kulturarvsfrågorna måste representeras i samråd på *alla* nivåer.
- Det behövs rätt antikvarisk kompetens hos alla myndigheter och helst även hos stora exploatörer (kommuner, Vägverket, m.fl.). Bättre antikvarisk kompetens hos dem som arbetar med rådgivning (MKB-konsulter, LRF, hushållningssällskap, m.fl.).
- Områdesbestämmelserna i PBL bör vara kvar, det är ett instrument som är smidigt att använda. Men byggloven bör ses över i PBL. När kommuner ger bygglov måste man informera om att det ofta krävs tillstånd även från andra myndigheter innan bygget kan börja.
- Vi måste särskilt ta vara på de bygder som är kända ute i landet som till exempel Duvemåla, ”Bullerbyn” och Öland.
- Vi efterlyser ett bättre utbyte mellan antikvarier och turistbranschen. Hembygdsföreningar och andra lokala intresseföreningar arbetar ofta med kulturturism i någon form. För att det lokala intresset och engagemanget ska hållas vid liv krävs genuina satsningar på kvalitet, då är det viktigt att ha ett bra samarbete med antikvarier.
- Av avgörande betydelse är en satsning på informationspridning och kunskapsförmedling.

Mycket skulle vinnas på att ge ett större stöd till ideella krafter, lokala aktörer, bl a för att bättre kunna nå ut med kunskap och information, men också att man i högre grad utnyttjar den kunskap som finns ute i bygderna. Det är på den lokala nivån man måste börja.

Öka det lokala engagemanget i kulturarvsfrågor

Ofta finns redan ett stort engagemang men detta måste stödjas och ibland breddas. Staten kan inte ensam stå för allt bevarande. Länsstyrelsen och länsstyrelsen måste fungera som inspirationskälla och stöd för lokala initiativ.

➤ Förslag på åtgärder:

- Stötta det stora engagemang som finns i hembygdsföreningarna och hjälp dem se över sina ändamål med verksamheten, t.ex. lyfta blicken från hus och föremål och se till helheten (landskapet).
- Satsa på att få unga människor engagerade i kulturarvsfrågor. Se t ex på naturskyddsrörelsen som engagerar många unga människor. Inom denna rörelse används också en annan typ av ”lobbyverksamhet”, andra kanaler för påtryckningar och deras frågor syns ofta i media. Detta skulle man kunna ta intryck av inom föreningar och institutioner som sysslar med kulturarvet.
- Utökad kursverksamhet kring lokala kulturarv. De bykurser som länsstyrelsen hållit för lantbrukare har varit lyckade och populära. Denna metod skulle kunna utvecklas och nå fler grupper i samhället, även i städer och tätorter. Frågan om var ny bebyggelse bör placeras kan också diskuteras i bykurser/”stadsdelskurser”.
- För att lösa problemen med var man hittar information behövs en kommunal *Kulturmiljölots* som kan hjälpa med information om t ex var man kan bygga i gamla byar och hur man anpassar sitt hus, vart man vänder sig med ansökningar.
- Information på Internet kan utvecklas mer med en *Kulturmiljöportal* för länet (liknande den som finns i Östergötlands län).

Allmänheten och stora delar av samhället tänker sällan på hur viktig lantbrukaren är för kulturarvet. För att kunna bibehålla ett levande jordbrukslandskap krävs jordbrukare! Och därmed spelar förstas den framtida jordbrukspolitiken en mycket stor roll. För bevarandet av en levande landsbygd krävs bevarande av ett öppet och levande jordbrukslandskap.

Bevara ett levande odlingslandskap

Att på olika sätt arbeta för bevarandet av ett levande jordbrukslandskap utgör en viktig strategisk fråga för kulturmiljövården, dels med tanke på stora landskapsvårdande insatserna, dels för att kunna bibehålla en levande landsbygd i allmänhet.

➤ Förslag på åtgärder:

- Nå ut med information om odlingslandskapets värden och ett levande lantbruks betydelse även utanför jordbrukssfären. De kunskaper som finns bör göras lätt tillgängliga för gemene man.
- Professionella kulturarvsarbetare måste ha en god omvärldsbevakning på jordbrukspolitiken och därmed relaterade områden så att man kan förutse konsekvenser för kultur- och naturmiljövård och försöka påverka ”i rätt riktning”. Detta innebär också att man skulle kunna träda in i en politisk diskussion om livsmedelsimport och styrning av den inhemska jordbrukspolitiken, ”*för att det överhuvudtaget ska finnas kvar ett odlingslandskap i hävd*”. Här är det också viktigt med en tvärssektoriell dialog. Myndigheter och andra kan också hjälpa till att ordna betespooler etc.
- Miljöstöden som satsas på t ex betesmarker är kastade i sjön den dag jordbruket läggs ned – därför är det viktigt att värna om såväl själva stödets fortlevnad som själva jordbruksföretagens. Därför kan det också vara nödvändigt att acceptera borttagning av t ex kulturlämningar för att kunna rationalisera jordbruket så att det kan stå emot en hårdnande internationell konkurrens.
- I ett allt mer rationaliserat jordbrukslandskap ökar behovet av museijordbruk där inga krav ställs på bärkraft. Sådana museijordbruk kommer att behövas för att kunna förstå och visa tidigare jordbrukssystem och brukningsätt.

- För att underlätta för markägarna är det angeläget att lägga upp fornminnesregister, Natura 2000-områden, vattentäkter etc i webbaserad GIS så att man lätt kan ta reda på vad som gäller för just ens egen fastighet
- Ett exempel på hur man kan underlätta kunskapsspridningen vid ansökan om olika typer av bidrag är Danmark där man delat in landskapet i olika bidragsområden utifrån värden, naturtyp, områdesbestämmelser m m. Det underlättar för brukaren att redan från början få hjälp till rätt information.
- En möjlighet som bättre bör tas tillvara är att marknadsföra naturbeteskött o dylika produkter – samt skapa större efterfrågan på sådana produkter och synliggöra kopplingen till landskapsvärden. Resursstarka storstadsbor säkert villiga att betala om man synliggör effekterna på deras ”rekreationslandskap”/”semesterlandskap”.

Genom ökad informationsspridning och satsningar på den lokala nivån skulle man också kunna skapa större intresse för fornlämningarna hos den enskilde markägaren. Idag har fornlämningar ibland en negativ klang för de som äger mark.

Informera mer om fornlämningar, speciellt till markägare
Lagskyddade fornlämningar upplevs ofta som hinder för utvecklingen, t.ex. i modernt jord- och skogsbruk. Fornlämningar förknippas ofta med byråkratiskt krångel, långa handläggningstider och dyra utgifter för markägaren.

➤ **Förslag på åtgärder:**

- Mäklarna borde ha ett större ansvar att informera om kulturvärden vid försäljning av fastigheter. Mycket information om både natur- och kulturvärden finns redan tillgängligt i GIS, en utskrift av detta borde ingå i gravationsbevis.
- *Markägare och exploatörer måste få bättre insikt i vad lagskyddet innebär och hur länsstyrelsen arbetar. Länsstyrelsen måste nå ut med det faktum att de flesta ärenden går att lösa så att både antikvarier och markägare blir nöjda!*
- *Bättre framförhållning från exploatörerna. Ta kontakt med antikvarier så tidigt som möjligt!*
- Man bör se över kostnadsfördelningen vid arkeologiska undersökningar. Kostnaden vid en arkeologisk undersökning som belastar en enskild person kanske borde tas av staten i större omfattning än nu. Eftersom fornlämningar är ojämnt fördelade över länet kanske även de kommuner som får kostnader vid grävarbeten/exploatering skulle få avlastning av staten.
- Markägare måste informeras om de kulturvärden som finns i markerna (gäller även nyfynd).
- *Det är viktigt för förståelsen av fornlämningar att de vårdas, skyltas och tillgängliggörs för alla.*

Budskap från myndigheter och institutioner måste vara samstämmiga. Kanske är detta länsstyrelsens uppgift, att försöka öka samsynen mellan olika intressegrupper så att beslut och besked som når allmänheten är entydigt. Detta gäller inte minst samarbetet mellan naturvården och kulturvården, vars konflikter bl a leder till oklarheter i förhållande till allmänheten (se vidare kap 3.4).

Undvik konflikter mellan naturvård och kulturmiljövård

Det finns ett stort behov av mer samstämmiga myndigheter för att bevarandearbetet ska vara trovärdigt för utomstående. Alltför ofta ställs kulturmiljövården och naturvården mot varandra som om de vore ideologiska motpoler, trots att man tjänar mycket mer på att samarbeta.

➤ **Förslag på åtgärder:**

- Använd gärna begreppet ”landskapsvård”, men definiera att det avser både biologiska och kulturhistoriska värden. Begreppen natur och kultur behöver inte ses som motsatspar, de används i

olika sammanhang men hänger ofta tätt ihop. Många landskap är både kultur- och naturlandskap beroende på vilket perspektiv man antar.

- Klargör att kulturarvsbegreppet även omfattar biologiska värden.
- Länsstyrelsen måste bli bättre på att öka samsynen mellan olika intressegrupper så att beslut och besked som når allmänheten är entydigt. Ett "landskapetsetiskt råd" bör inrättas, där alla intressen kan vägas mot varandra innan ett beslut fattas.
- I de rådgivande skötselplaner som görs hos många lantbrukare är det viktigt att sammanväga motstående intressen och prioritera och förtydliga valet av målet med skötseln.
- En tvärssektoriell utbildning där både kulturarv och naturarv ingår, bör starta.

Ett område som kräver stora insatser i framtiden är skyddandet av äldre bebyggelse. Hur ska man kunna bevara *och* bruka?

Använda och bevara gamla byggnader

Vad ska man göra med alla gamla hus (t.ex. skolhus, posthus och fabriker) som inte längre används till det ändamål de en gång byggdes? Förlorar dessa hus sitt värde om de förlorar sin funktion? Går det att bevara byggnadernas historia samtidigt som de byggs om efter moderna behov? Ett annat exempel som togs upp är de medeltida kyrkorna, där moderna behov ställs mot mycket gamla värden. Kyrkorna används fortfarande till samma ändamål men kraven på lokalerna har förändrats. Ska man få göra hur man vill med en gammal byggnad så länge den behåller sin ursprungliga funktion?

➤ Förslag på åtgärder:

- Det är viktigt att lyfta fram goda exempel på ombyggda gamla hus, samt att informera fastighetsägare om de värden som finns att bevara, kanske även hjälpa till ekonomiskt eftersom det ofta är billigare att bygga nytt än att bygga om.
- Lagen (PBL) borde skrivas om så att det blir tydligt vad man får/inte får göra med gamla hus. I nuläget är PBL svåränvänd i denna fråga, eftersom den reglerar nybyggnation och inte ombyggnad.
- Två goda exempel i Kalmar län som kan lyftas fram är Bebo-projektet i Emmaboda kommun och Rasmus-projektet i Nybro kommun (se vidare kap 3.7).

Skyddande och bevarande av det materiella kulturarvet kan vara svårt nog. Det immateriella kulturarvet är svårare att få uppmärksamheten på och skyddas inte heller av särskilda lagar. Därför måste det ses som ett särskilt prioriterat område i framtiden.

Glöm inte bort det immateriella kulturarvet

Det immateriella är en viktig del av kulturarvet som inte skyddas av några lagar. Det rör allt från visor och berättartradition till matlagning, fiske, jakt och hantverk. Hembygdsrörelsen och skolan fyller i en viktig roll när det gäller att hålla liv i äldre tekniker. Detta gäller även studieförbunden som håller kurser i äldre hantverkstraditioner. Men det är även nödvändigt att några människor kan ägna sig åt att bevara utrotningshotade hantverk och kunskap på heltid.

Ett viktigt uppdrag för framtidens kulturarvsarbetare är alltså att lyfta fram det immateriella kulturarvet, att samordna, systematisera och uppmuntra det utspridda etnologiska dokumentationsarbetet, som sker i bygderna, att organisera arkiv och skapa tillgänglighet med hjälp av modern teknik. Det immateriella kulturarvet är svårare att se när det försvinner. Därför behövs fler folklivsforskare, och mer aktiv dokumentation med insamling av minnen och "utrotningshotad" kunskap. Konkreta förslag på åtgärder som framkommit:

➤ Förslag på åtgärder:

- Ta vara på den äldre generationen som viktiga traditions- och kulturförmedlare, vilket också kan innebära en social insats, som saknas i åldringsvården.
- Uppmuntra kurser och utbildning på alla nivåer. Det måste även finnas bidrag att söka för hantverkare, museer, hembygdsföreningar, skolor, m.fl. som håller detta kulturarv vid liv. Brantestad Köroaxar är ett gott exempel i norra Kalmar län där man arbetar med att bevara en specialkunskap och kulturen kring det. Se vidare faktaruta nedan.
- Säkra finansieringen för ett antal kulturhantverkare på heltid.

- Inventera var kunskapsluckorna finns och dokumentera mera!
- Se över nuvarande lagstiftning på området.
- Varje landskap kan ta ansvar för att bevara ett hantverk – ett "landskapshantverk", som symboliserar landskapet på samma sätt som landskapsdjur och -blommor.
- Inför ett genusperspektiv på det immateriella kulturarvet – traditionellt kvinnogöra är lika viktigt som mansgöra!

Det immateriella kulturarvet hamnar ofta i skuggan av det materiella och kan vara svårare att lyfta fram och värna. Samtidigt har det immateriella kulturarvet fördelen att ligga oerhört nära alla människors vardag och referensram.

Övrigt

Den röda tråden i diskussionerna kring problematiken att bruka och bevara kulturarv, är samverkan och information. Det är oerhört viktigt att antikvarier och andra "kulturarvsproffs" har tid och resurser till att sprida kunskap och engagemang på alla nivåer i samhället. Först då kan vi få en konstruktiv dialog mellan olika intressen och bygga upp ett långsiktigt brukande och bevarande av kulturarvet. Dessutom måste kulturarvssektorn vara öppen för dialog och utbyte med nya aktörer samt för nya arbetsformer. I en diskussion med framtidsperspektiv framkom också att man i många fall kan tycka att ordet bevarande kan kännas negativt och konservativt. Ett förslag på att i vissa fall byta ut bevarande mot "ta till vara", skulle kunna göra innebörden mer rättvisa.

Brantestad Köroxar

"Det var inte så länge sedan som oxarna var en vardaglig syn på vår landsbygd. Idag är de borta och med dem ett sätt att leva med talesätt, uttryck, redskap, minnen och berättelser. Vi vill väcka minnena till liv och dokumentera dem innan de försvinner för gott."

Under hösten 2001 startade Frödinge hembygdsförening arbetet med att köra in och dokumentera kunskaper kring köroxar i norra Kalmar län. Projektet finansieras av EU-medel, sk Mål 3-pengar, samt bidrag från länsstyrelsen i Kalmar län. Projektet har som syfte att samla in kunskapen innan det är för sent. Det handlar om sedvänjor och talesätt som var förknippade med livet här och unika kunskaper och färdigheter som hjälpt smålänningen att överleva under ganska knappa omständigheter. På detta sätt bevaras specialkunskap om en nästan utrotad färdighet till eftervärlden.

Källa: www.frodinge/pages/oxar.html

3.7 Lokal/regional utveckling, profilering, strategiska frågor

Mål: Att med kulturarvet som resurs utveckla den egna regionens/bygdens synlighet, profil och dragningskraft för invånare, företag, turister m fl.

Regionalt och lokalt är utvecklingen och profileringen ett mycket viktigt prioriterat område, speciellt i avfolkningsbygder och i områden med dålig ekonomisk tillväxt. Under denna rubrik ges en översiktlig bild av hur man kan arbeta med det som är speciellt för det egna länet. För Kalmar läns del kommer en sammanställning av dessa diskussioner utgöra en del i det regionala handlingsprogram som ska utarbetas under hösten 2003.

Börja i den lokala myllan

En viktig utgångspunkt i diskussionerna som förts i länet har, som tidigare framkommit, varit vikten av att börja på det lokala planet för att förändra kulturarvsarbetet, men med erforderligt stöd från statligt håll. ”För att tydliggöra värdena, måste man börja på det lokala planet. Ta vara på barnens nyfikenhet, de äldres kunskaper och inflyttarnas intresse. Det är lokalt man finner rötter, tillhörighet, stolthet och trygghet”. ”Synen på ”hembygd” måste förändras. I dag flyttar man flera gånger under sin livstid. Den lokala förankringen får inte vara så snäv att den kommer att handla om hembygd som ett tillbakablickande begrepp. Om så blir fallet, är inte hembygden det ställe där jag lever och verkar idag. Därmed inte heller samman-hållande och tillhörighetsgivande i samhället, utan i allra högsta grad en alienerande faktor”.

Kunskap om och samhörighet med sin boendemiljö kan bidra till att man får starka bindningar till trakten, vilket ibland kan vara avgörande för om man stannar kvar eller flyttar. Att utveckla kulturarvsfrågorna kan ha betydelse för invånarnas upplevelse av livskvalitet. Men man kan också på det lokala planet utnyttja inflyttades kunskaper, annorlunda perspektiv och intresse för den nya platsen för att få nya synsätt kring sitt kulturarv.

Skolan

En annat återkommande tema är målsättningen att stärka kulturarvsfrågorna inom skolan med det lokala som utgångspunkt. Samarbeten mellan skolan och den lokala hembygdsföreningen kan vara mycket fruktbara. I Kalmar län har vi förmånen att sedan årsskiftet 2003 ha ett regionalt utvecklingscentrum i kulturmiljöpedagogik på Kalmar läns museum. Detta har bl a uppgiften att arbeta vidare med frågan om kulturarvets roll i skolan. Inom läns museets ATH (Alla Tiders Historia)-verksamhet har man sedan flera år tillbaka arbetat i samarbete med skolor för att ge skolbarn upplevelser i form av tidsresor, se vidare faktaruta kap 3.3. Det regionala utvecklingscentret i kulturmiljöpedagogik har till uppgift att ordna utbildning för lärare på alla nivåer, inklusive studieförbunden, hembygdsfolk men även genom öppna möten. Målet är att höja statusen på kulturarvsfrågorna och integrera dem som en naturlig del i utbildning för såväl lärare och elever, men också öppna upp för övriga länsinvånare. För mer om barnen och skolan se kap 3.3.

Inventera tillgångar och aktörer

Inom den arbetsgrupp som specifikt arbetat med området som rör regional/lokal utveckling kom man bl a fram till att det är viktigt att inventera, klargöra och synliggöra vilka olika aktörer och kunskaper det finns på lokal nivå. Detta för att på bästa sätt tillvarata regionens fysiska och immateriella kulturarv. Kulturarvet måste ses som en resurs för regionen. ”Genom samarbete, samordning och samverkan mellan de lokala och regionala aktörerna, och genom att ha ett gemensamt mål kan man även för andra tydliggöra vilka värden och vilken potential som finns inom området”. Problemet idag är att man sällan tar ett gemensamt grepp kring kulturarvet i länet där man diskuterar och motiverar vad som bör utgöra prioriterade områden.

Det gäller att vara tydliga och förbättra basen vi står på utifrån varje lokal plats. ”Först då kan man komma åt den rika källan man har att ösa ur, för att utveckla spjutspetsar och projekt”. Resurser måste läggas på såväl det materiella arvet som på det immateriella. Det immateriella kulturarvet är dock svårhanterligt i dagens regelverk, vilket är en problematik som måste belysas”. Sedvänjor, dialekter, berättelser, men även kunskap om olika hantverk försvinner.

Samordning

En möjlig åtgärd för att främja arbetet återkommer i alla sammanhang, nämligen behovet av en mötesplats, ett regionalt forum, där det finns utrymme för tvärssektoriell dialog och samarbete - ett *kunskapscentrum* där man kan få råd och vägledning såväl teoretiskt som praktiskt i frågor rörande vård och bruk av kulturarvet. Många uttrycker också behovet av en samordnare med ansvar för länets kulturfrågor, eller kanske en sådan i varje kommun. ”*Det saknas en person med lokal förankring som kan hålla ihop de lokala aktörerna, ge inspiration, bistå med hjälp och förmedla kontakter... en spindel i nätet.*” Ett växelbruk mellan proffs och amatörer är fruktbart liksom samordning mellan olika aktörer, t ex mellan kommunen och föreningar men även föreningar emellan. Att bygga på ett underifråninitiativ är viktigt. Lokala initiativ som drivs av ideella krafter och eldsjälarna måste tillvaratas, exempelvis hembygdsrörelse och byutvecklingsgrupper. Samarbetet mellan antikvarier och turistbranschen nämns som speciellt viktigt att utveckla liksom att lyfta fram kulturarvet som tillväxtfaktor i samarbete med politiker och näringsliv.

Utveckla kulturturismen

Diskussionerna kring kulturarv och lokal/regional utveckling kom av naturliga skäl att handla mycket om turism – att utveckla kulturturismen. Nedanstående utgör ett utdrag ur de ”röda trådar” som framkom vid upptaktsseminariet för Agenda kulturarv i Kalmar län, där frågan kring kulturarv och regional utveckling ivrigt diskuterades i de 15 grupperna:

”Några pekar på en bristande kunskap om kulturarv inom turismsektorn, liksom på svårigheter att samarbeta inom kulturturism. Det bör också påpekas att turismen ger spin-off effekter såsom inflyttning och permanentboende. Kulturturismens potential är minst sagt hög, och utvecklingsbar. Länet/landet är fullt av outnyttjade resurser i sammanhanget. Ett par grupper varnar dock för ”turistifieringen”, man måste bjuda på ”äkthet”, ”det genuina”. Flera exempel på nedslitning av miljöer i samband med turism finns uppenbarligen i länet. Det gäller också att hitta och föra fram varumärken på etisk grund, och att hitta en balans för att undvika förslitning. Det är viktigt med tydliga besöksmål. Att få vara med och använda det materiella så att det immateriella förmedlas, är viktigt både generellt och för turism och upplevelseindustri. Man skulle kunna eftersträva att skapa ”ett upplevelseland”. Men som en grupp påpekar; det är viktigt inte bara med levandegjorda platser utan också obefolkade platser där den egna fantasin kan fylla i. Motpoler såsom exemplet Eketorp (levandegjord fornborg) – Ismantorp (vårdad men ”slumrande” fornborg) är viktiga.

Behovet av en bruksmuseianalys förs fram - utöka ”Bruksriket” till att omfatta hela Tjust! Flera grupper för fram möjligheterna med paketresor och paketarrangemang. Sådana turistpaket får gärna innehålla ”upplevelse i inlärning”. Bussresor kan med fördel arrangeras på kvällar, då turister ofta inte har så mycket att göra. Marknadsföring är A och O. Bristande kunskaper angående marknadsföring inom kultursektorn påpekades. IT innebär stora möjligheter för marknadsföringen. Kommunernas har en viktig roll att spela både i marknadsföring av de små besöksmålen. Ekonomiska bidrag behövs ofta för att ordna arrangemang. Hade man haft medel till marknadsföring hade uppslutningen till aktiviteter som t ex i Kyrkeby och marknaden i Ljungbyholm blivit ännu större. Många besökare kom från närområdet, men om man haft annonspengar hade man kunnat nå fler tillresandes. Det är viktigt att våga göra prioriteringar, och att utbilda och inspirera. Det behövs duktiga guider och ”ambassadörer”. Få tillbaka kunskapen och föremålen!” ropar en grupp. En annan pekar på motsättningar mellan kultursektorn och marknadskrafterna, och att kultursektorn ”stoppas”.

Många goda exempel på utvecklandet av kultur(arvs)turism fördes fram i redovisningarna, som även är intressanta ur ett riksperspektiv. Hit hör bland annat "succén" Ölands skördefest och den smalspåriga järnvägen i Västerviks och Hultsfreds kommuner.

Exemplet Kalmar län

För Kalmar läns del finns en redan inarbetad bild av mångfald som präglar länets kulturarv: kusten, Sveriges längsta kustlinje inom samma län, Öland, med sin egenartade landskapsbild, Kalmar sund, med speciell biotop, det småbrutna odlingslandskapet i inlandet, bruksbygden, med de igångvarande glasbruken och slumrande järnbruken o s v. De konkreta förslag som framkommit bygger vidare på detta koncept och lyfter fram vikten av att just profilera sig, och marknadsföra sig med tydlighet, detta för att locka turister men också inflyttare. Allt fler ser ett rikt kulturarv som en viktig del i sin boendemiljö, vilket kan leda till såväl inflyttning som till att människor stannar kvar. Det handlar till stora delar om livskvalitet.

I Kalmar län, där jordbruk och turism är stora frågor, är landsbygdens kulturarv en mycket viktig faktor i regional tillväxt. Detta kulturarv hotas av avfolkning och jordbruksnedläggning. Därför är det extra viktigt att knyta samman bevarandefrågor med landsbygdsutveckling. Satsningar inom turism är prioriterade. I många fall skulle jord- och skogsbruk kunna utvecklas till i första hand producera natur- och kulturvård. Kulturturismen är alltså en viktig utvecklingsfråga i länet. Både naturen och kulturen måste ses som drivkraft i regional tillväxt. För turismen är odlingslandskapet en viktig resurs som kan utnyttjas bättre genom seriösa satsningar inom "upplevelseindustrin". Här borde det finnas ett bättre utbyte mellan antikvarier och turistbranschen, hembygdsföreningar och andra lokala aktörer som sysslar med kulturturism. Detta för att hålla en hög kvalitet. I arbetet med kulturturism är det bl a viktigt att få politiskt stöd och insikt om att arbetet kan ge ekonomiska vinster. Man måste våga kommersialisera, men också plädera för att se andra vinster än de rent ekonomiska.

Tidigare gjorda goda erfarenheter av att förankra koncept som exempelvis "Glasriket", skulle kunna appliceras på andra objekt och områden. Begreppet "Glasriket" har vuxit fram under många år och stärkt sin attraktionskraft med åren. En av nycklarna till framgång är att man bygger besöksmålet på något befintligt och i grunden genuint. I norra Kalmar län finns ett stort antal ljusa, putsade herrgårdar som fick sin utformning under 1800-talets första hälft. Dessa herrgårdar brukar klumpas ihop under begreppet "Tjustempire". Sedan begreppet myntades på 1930-talet har det genom åren blivit mer och mer inarbetat. Många Västerviksbor känner en stolthet över dessa miljöer och på gårdarna finns en del aktiviteter som t ex "bo på lantgård". Här skulle man kunna starta i liten skala för att bygga upp "Herrgårdar i Tjust" som ett "begrepp". Inom kulturturismen borde man även regionalt satsa på trenden med paketarrangemang och temaresor på olika historiska och kulturella ämnen. Man skulle kunna erbjuda gammal kunskap och ta betalt för att lära ut hantverk och handlag som försvinner, såsom att köra oxar eller plocka en höna, mjölka för hand, spinna osv.. Kanske skulle man i samverkan med högskola eller folkhögskolor, studieförbund och liknande kunna utbilda kulturguider. För fler konkreta idéer se Bilaga 1.

❖ Fler goda erfarenheter och förslag på åtgärder:

- I Emmaboda kommun finns projektet BeBo som syftar till att locka människor att bosätta sig på landsbygden. Man har kartlagt alla obebodda hus i kommunen och försöker få ägarna att antingen sälja eller hyra ut till åretruntboende. En person är anställd i projektet. Hon gör även reklam för Emmaboda på turistmässor och liknande.
- I byar där många gamla människor bor kvar, fast de inte riktigt orkar med att sköta sina gårdar, kan det vara en bra lösning att bygga ett äldreboende i byn. Då slipper de gamla flytta från byn, samtidigt som yngre människor kan ta över deras hus och gårdar. Så har man gjort i en by i Jämtland med lyckat resultat.
- Men man måste också kunna försörja sig på landsbygden, t ex som lantbrukare eller genom att pendla till ett arbete i närliggande samhälle/tätort/stad. Bra kommunikationer är nödvändiga.
- Rasmusprojektet, ett byggnadsvårdsprojekt som pågår i Nybro kommun, är ett bra exempel på hur man satsar på bevarande av äldre bebyggelse och vidareförmedlar traditionellt hantverk samtidigt som man sysselsätter arbetslösa, se vidare faktaruta nedan.
- Problemen med landsbygdens avfolkning och själva landskapets hotade kulturarv är utbredda. Ett bra exempel i Kalmar län på en bygd där man lyckats vända en nedåtgående trend är Bråbygden, se faktaruta nedan.
- För att gynna intresset för bygden både för invånarna, nyinflyttade, turister och andra skulle man exempelvis kunna anordna natur- och kulturskolor för både vuxna och barn, ordna natur- och

kulturbussar för exempelvis turister, invandrare och politiker och i allmänhet ta fasta på kulturens hälsobringande effekter.

- En annan konkret idé tar upp möjligheten att satsa på Kulturarvsår i almanacksform där varje månad presenterar en viss kommun genom karta med sevärdheter + kalendarium på planerade aktiviteter. 12 månader och 12 kommuner i H län! Detta skulle kunna vara ett sätt att få folk att besöka utflyktsmål i grannkommunen och man skulle kunde bemanna "okända" kulturhistoriska sevärdheterna en viss månad varje år. Ett tips för att sprida idéer och goda exempel och uppmärksamma allt som redan görs. För fler konkreta tips se Bilaga 1.

I en av arbetsgrupperna utarbetades en vision för framtiden:

Vision: Tillväxt; Delaktighet; Demokrati; Tillit; Respekt; Samarbete.

Vi ser med ovanstående åtgärder en bygd där intresset väcks upp. Unga familjer vill flytta dit, ta del av utvecklingen.= **tillväxt**. Genom att intresset väcks kommer lusten till **delaktighet**, och ett **demokratiskt** samhälle eller by byggs med **tillit**, samt vilja att skapa arbets-möjligheter och bra kommunikation i **samarbete** med amatörer, "proffs", invandrare och andra invånare och **respektera** varandras roller. Bygdens historia tas tillvara för att **levandegöra traktens säregna kulturarv**.

RASMUS byggnadsvård

Rasmus är en kommunal industriverksamhet med inriktningen bygg- och miljöföretag. Projektet pågår i Nybro kommun. Man sysselsätter 2 tillsvidareanställda arbetsledare samt ytterligare 4 handledare. Ett 60-tal personer, anvisade av arbetsförmedlingen eller kommunala förvaltningar, deltar i projektet. Man lägger stor vikt vid att ha en blandning av deltagare, med och utan yrkeserfarenhet. Rasmus byggnadsvård jobbar med renovering av äldre kulturbyggnader. Detta sker i nära samarbete med kommunens kultursekreterare och stadsarkitekt, men även med Länsstyrelsen, och Kalmar läns museum. Rivningsarbetet sker på ett miljöriktigt sätt. Till den främsta uppgiften, att renovera gamla kulturbyggnader, krävs gammalt material för att det kulturhistoriska värdet ska bevaras. Det är därför av yttersta vikt att byggmaterialet tas väl tillvara och förvaras på rätt sätt. Genom Rasmus-projektets inriktning och kontaktnät bevaras äldre bebyggelse, gammalt byggmaterial och traditionellt hantverkskunnande. Dessutom lyfts kulturarvet in som en viktig del i ett projekt som egentligen handlar om sysselsättningspolitik.

Källa: www.nybro.se

Bråbo- bygden där vinden vände

I slutet av 1990-talet inleddes ett samarbete mellan 14 byar i den västra delen av Oskarshamns kommun. Avfolkning och jordbruks-/skogsbruksnedläggning var problem för samtliga, dessutom hotades skolan av nedläggning. I länsstyrelsen naturvårdsprogram, Natur i östra Småland, redovisas bygden som ett Klass 1 område. " *Odlingslandskapet är en mosaik av ängar, hagar, lundar, löv- och barrskogar. Bråbygden är en särdeles rik och ursprunglig kulturmiljö med trä- stengärdesgårdar, fägator, ängslador, genuina gårdsmiljöer och hamlade träd*". I det nätverk som skapades mellan byarna valde man att fokusera på bygdens rika kultur- och naturmiljö. Denna lyftes fram som en resurs att vårda, värna och utveckla med kompetens och kvalitet. Med lokala och inflyttade eldsjälur i spetsen har Bråbygden idag blivit en inflyttarbygd. Naturvårdsverket och kommunen satsade tillsammans med bygdens intresseförening på Naturum Bråbo med utställningslokal och programverksamhet med bl a natur- och kulturstigar och tematvällar, vilket lockar både lokalbefolkning och turister.

Källa: www.oskarshamn.se

3.8 Kulturarvet - en plats för alla

Mål: Kulturarvet och kulturarvssektorn borde fungera som en mötesplats där alla, oavsett ålder, kön, eller etnicitet, känner sig välkomna och är delaktiga. Utgångspunkten måste vara det nya mångkulturella samhället.

Erbjuder kulturarvet idag, så som det brukas och exponeras, en plats för alla? Vad ger vi för bild i utställningarna? Prioriteras alla människors kulturarv på ett likvärdigt sätt? Vilka miljöer vårdar vi, skyltar och berättar om. Har vi ett jämställdhetsperspektiv för ögonen? Visar vi att vi förstår att antalet kulturarv är lika oändligt som antalet människor?

En av de viktigaste samhällsfrågorna i dag är hur man ska kunna motverka rasism och främlingsfientlighet. Hittills har vi varit dåliga, inom kulturarvssektorn, på att angripa dessa problem. Vi har sällan engagerat oss i debatter och liknande, trots att det kulturhistoriska perspektivet har mycket att erbjuda. Vi har heller inte lyckats rikta oss till de nya medborgarna för att få dem engagerade i kulturarvet. En av våra arbetsgrupper har haft "allas kulturarv" som tema för sina diskussioner. Vi har bl a ställt frågan om vilka möjligheter det kulturhistoriska perspektivet erbjuder i arbetet mot rasism och främlingsfientlighet. Målet är att använda kulturarvet på ett sätt som gynnar integration och jämställdhet, och som leder till en större öppenhet och förståelse i mötet mellan olika människor och kulturer. Men ett viktigt mål är också att invandrare ska kunna känna att även de har något att hämta på de "svenska" kulturinstitutionerna.

Inriktning – humaniora; "de studier som gör människan mer mänsklig"

Mål: att lyfta fram humaniora - vår baskunskap - som en resurs i arbetet med integration och jämställdhet.

Problem: Vårt ämnesområde handlar om människan som kulturvarelse. Vi kan upptäcka exempelvis maktstrukturer i olika system och hitta motmedel. Ofta upplevs dock våra uttalanden som otydliga. Inom etnologin finns genomförda studier som kan bidra till nya strategier för att underlätta i mötet mellan olika kulturer. Även andra undersökningar genomförda med statliga medel skulle kunna användas till gagn för integrationen. Problemet är att forskningsresultaten sällan når ut. Kanske är det så att obekvämlig forskning som rör områden som är känsliga för samhället ofta blir bortprioriterade när pengar delas ut. För att visa att humaniora och integrations/ jämställdhetsfrågor är viktiga i samhället skulle mer anslag ges för forskning på området - något som vi bara kan uppmana till.

Åtgärder: Det borde finnas en klausul i alla statliga forskningsprojekt som reglerar finansiering av förmedling både till forskarvärlden och till allmänheten. På universitet och andra institutioner som tar fram ny kunskap skulle man göra en stor insats om man förde ut ny kunskap på ett lättbegripligt sätt. Politiker som arbetar med exempelvis invandrarfrågor skulle kunna ha nytta av ny forskning på området, men då måste det också förmedlas på ett sätt som fungerar. För att nå ut måste vi inom kulturarvssektorn bli bättre på att konkret förklara vad vi sysslar med och varför. Detta gäller inte minst i mötet med media där det lätt uppstår problem då journalisten vill ha snabba, enkla svar på frågor som kräver utförligare resonemang.

Inriktning – kunskapsförmedling

Mål: Att nå fler människor med kunskap om kulturarvet.

Problem: Inom kulturarvssektorn, med såväl avlönade som ideella aktörer, finns en samlad och bred kompetens. Denna kompetens används inte i tillräcklig utsträckning för att föra en dialog med allmänheten. Kunskap och information når inte alltid ut.

Åtgärder: Genom föremål i museernas samlingar skulle man på ett enkelt sätt kunna peka på de många och långa kontakter som existerat sedan urminnes tider mellan människor i olika kulturer. Ser man ett glas exempelvis från "romartiden" kan det ge upphov till många funderingar. Det görs ju fortfarande glas i manuellt i Småland. Vad skiljer glaset åt? Vem har tillverkat det romerska glaset? Hur kom det hit och när? m m Rent konkret går det vidare att visa på att t ex de mönster och former i kläder och föremål som vi omger oss med dagligen och anser vara "svenska" har direkta kopplingar till andra kulturer. Vi kan slå håll på hur många myter som helst. Förmågan att anlägga det långa tidsperspektivet och att dra historiska paralleller är en av våra viktigaste styrkor. Speciellt i vår region är det lätt att göra historiska jämförelser och berätta om både vår utvandring, hur smålänningarna och ölänningarna blev invandrare, och om exempelvis den arbetskraftsinvandring som lett till många goda utvecklingar av regionen, glasbruken t ex och järnbrukens valloner. I Tjustbygden har vi en rik bronsålderskultur och Ölands järnålder präglades starkt av kontakter med andra kulturer...

Nationella kulturarv är konstruerade av tidsandans olika strömningar. Folk och nationer utgår från konstruerade gränser som kan ändras. Rädslan är rasismens bevekelsegrund, därför är kunskap om den mångkulturella historien så viktig. Rörligheten i tid och rum har varit en förutsättning för utveckling på många olika plan, idéhistoriskt, socialt, tekniskt o s v. Att möten mellan olika kulturer kan leda till konflikter är heller inget nytt, men genom att lyfta upp det till diskussion kan många problem belysas. Kanske kan det hjälpa att fokusera på det förenande och positiva och inte på problemen. Som ett exempel skulle man kunna börja i myternas och sägnernas värld där många kulturer ganska omedelbart kan hitta beröringspunkter. Idag blir den lokala identiteten och det lokala kulturarvet allt viktigare, kanske som en följd av ökad globalisering och EU-inträdet. Troligen kan den lokala arenan, och det lokala kulturarvet också fungera som en bättre och mindre konfliktfylld mötesplats för svenska och invandrare.

För att grundlägga en god syn på integrationsfrågor måste man börja med de små barnen, "lära rätt från början". Men man måste också rikta sig till barnens föräldrar, t ex delta i föräldramöten, Hem och Skola o s v för att prata om allas kulturarv och kulturella konflikter, dra paralleller till historien. Det är viktigt att utbildningen inte enbart utgår ifrån böcker utan att vi finner nya vägar att lära och förstå historia och kulturarv. Detta kan också föda empati människor emellan. Viktiga parter att engagera borde var folkbildningsrörelsen vilket är en dåligt utnyttjad resurs. Varför inte hålla en kurs i "Lär dig argumentera mot rasister". Vardagsrasismen är nog det vanligaste formen av rasism och för att bemöta den gäller det att försöka ta sig in i alla delar av samhället, t ex på arbetsplatserna. I mötet med människor eller grupper som brukar kulturarvet för onda syften (nynazister t ex) krävs en bättre *kunskap* hos gemene man, för att bemöta de åsikter som framförs.

Inom Kalmar läns museums ATH-verksamhet bedrivs ett arbete med skolungdom på högstadium och gymnasium där skolklasser får komma till museets för att diskutera frågor kring rasism och främlingsfientlighet. Utgångspunkten är en utställning från riksutställningar som heter "Likt och olik" och som behandlar Anne Franks liv under kriget och förintelsen. Skolklassen delas upp i två grupper, en stor grupp som behandlas om judar och en liten grupp som behandlas väl. Under början av dramat står eleverna plötsligt öga mot öga med en SS-officer under dånet av tysk marschmusik. Efter själva dramat samlas gruppen i en ring där man samtalar och får ta ställning till olika påståenden och argumenterar. Här knyts historien på ett naturligt sätt ihop med nutid och framtid då man i samtalen utgår från elevernas egna erfarenheter och tankar i nuet. Den här typen av verksamhet kan ge många vinster och borde spridas och utvecklas så att även politiker och företag kunde få ta del av den. Många privata företag satsar mycket pengar på personalvårdande åtgärder. Att få mer kulturteman som en del av detta kunde vara ett framtida mål.

Många av deltagarna i arbetsgruppen menade att kommunerna borde ta ett större ansvar för integrationsfrågorna och kanske också våga använda sig av nya vägar för att nå resultat, som ett samarbete med kulturarvssektorn. "Egentligen skulle det behövas en speciell person i länet som skulle åka runt i länet och informera om integrationsfrågor med kulturarv som utgångspunkt." En person som kunde bygga nätverk, påverka i kommunerna, ställa krav och ha goda kontakter med media.

Inriktning – att visa och vårda allas kulturarv

Mål: Att integrera tankar på jämställdhet och integration - om allas kulturarv- i det dagliga arbetet.

Problem: Det finns en uppfattning om att museerna gärna visar fram det nationella kulturarvet. I samlingar finns ofta en övervikt på överklass och bondekultur. Byggnadsminnesförklarade hus representerar ofta överklass. Kanske sker omedvetet ett snett urval i det som visas och vårdas.

Åtgärder: Vi måste se till att utreda frågan om hur urvalet görs till såväl museala samlingar som av skyddade byggnader och miljöer. Vi måste bli bättre på att lyfta fram jämförande perspektiv- visa på likheter mellan grupper och nationer, inte bara skillnader. Man borde trycka mer på den kulturella blandning som egentligen ligger till grund för svenskhet. Inte heller i en region finns ett enhetligt kulturarv, utan många traditioner, muntliga uttryck, berättelser o s v är synnerligen lokala företeelser. I museernas samlingar, hur ser det ut där? Det varierar nog mycket men enligt genusforskningen är männens kulturarv överrepresenterat. Generellt kan man säga att vi ofta är dåliga på att lyfta fram det som är ovanligt och fastnar lätt i givna stereotyper. I Halland var det företrädevis männen som jobbade med vävning och textilier, vilket sällan kommer fram. Textilslöjden ses som ett kvinnligt område, och omvänt för de traditionellt manliga områdena. Man måste vidare bli bättre på att tillvarata den specialkunskap som ofta finns lokalt. Inom hembygdsrörelsen har man exempelvis arbetat mycket med gruppen torpare och andra lägre sociala skikt, vilket är något att beakta och tillvarata för de professionella aktörerna.

Målsättningen bör vara att man inför varje projekt, aktivitet, inventering o dyl sätter på sig både genus-jämställdhetsglasögon och glasögon ”mot främlingsfientlighet och rasism”, så att dessa perspektiv integreras i allt. Idag är genus eller integration t ex ofta särskilda avhandlingsämnen, istället för *all* forskning präglas av dessa glasögon. Önskemål finns om att initiativen, direktiven och påtryckningarna om detta förhållningssätt tydligare måste framföras till kulturarvssektorn från de politiker som styr verksamheten, så att man känner att det finns ett stöd för arbetet.

Inriktning – skapa mötesplatser

Mål: Genom att människor möts kan olikheterna suddas ut och erfarenheter utbytas, vilket kan leda till bättre förståelse mellan grupperna.

Problem: Fördomar frodas när människor inte möts. Inte minst gäller detta i områden med relativt liten mängd invandrare. Ofta läser man bara alla negativa reportage i tidningen utan att ha någon egen erfarenhet.

Åtgärder: Arrangera mötesplatser på seriös och likställd grund. Inte bara den internationella dagen då invandrare visar etnisk dans och mat. Mötesplatsen bör inte ställa upp två grupper mot varandra utan ge människor från olika kulturer möjlighet att träffas på ett opretentiöst sätt, utan att de definieras till någon särskild gruppstillhörighet. Läns museet, svenska kyrkan med flera kan arrangera sådana mötesplatser. Genom riktade arrangemang skulle man också kunna se till att politiker och olika invandrargrupper träffas. Ett förslag finns på att skapa en typ av mötesplats för alla i entréplanet på Kalmar läns museum, där vem som helst skulle kunna låna eller hyra lokalen för olika arrangemang. Genom att anordna aktiviteter riktade till barn och familjer kan man nå både unga och gamla och även få generationerna att mötas.

Kanske skulle olika invandrarföreningar kunna inbjudas till att göra utställningar.

För Kalmar läns museum har det framkommit önskemål att institutionen som hela länets museum skulle ta ett större ansvar för integreringen av invandrare. Kanske skulle man kunna lägga in besök på Kalmar läns museum i svenskundervisningen. Då skulle museets personal få möjlighet att presentera sig själva och sin verksamhet. I förlängningen skulle man fungera som en mediator i länken mellan invandrare och det svenska samhället inom ramen för kultur och kunskapsförmedlingen. Denna vision

kanske kan utvecklas inför det regionala handlingsprogram som ska tas fram för Kalmar län under året.

4. Sammanfattning

Bland såväl avlönade som ideellt verkande kulturarvsarbetare råder konsensus kring kulturarvets och historiens stora betydelse och potential. Detta är en viktig styrka!

De röda trådarna lyser klara: Vi måste flytta fram kulturarvsfrågornas position i samhällsdebatten genom goda argument och genom att använda vår kunskap. Uppgiften att förmedla och föra dialog med övriga samhällssektorer och med allmänheten betonas i alla sammanhang. Samarbete inom och utom sektorn samt skapandet av naturliga mötesplatser för samverkan ses som en förutsättning. Att ta vara på befintligt ideellt engagemang, och satsa på det lokala kulturarvet, för förankring hos en bredare allmänhet ses som framgångsrika metoder. Barnen och skolan ses som särskilt fruktbara motparter. Att vårda, visa och förmedla ett kulturarv för *alla* är en återkommande ambition.

Vilken roll eller vilka roller spelar då historia och kulturarv i samhället för olika människor?

Svaren på denna fråga handlar mycket om den identitetsbyggande rollen. Denna aspekt tas upp av alla. Man uttrycker uppfattningen att människan genom kunskap om och förståelse för sin historia och sina "kulturella rötter" har lättare att förstå och ifrågasätta både sig själv och sin omvärld. Gränser definieras, byggs upp eller bryts ner. Kunskapen kan ge trygghet, perspektiv och möjlighet till jämförelser och empati. Detta är delvis en fråga om demokrati. Det kan bli mindre konfliktfyllt att möta människor eller kulturer som är annorlunda. Till den personliga upplevelsen och mänsklig livskvalitet förs också kulturarv och historia som väsentliga för rekreation och rehabilitering. Många betonar det estetiska och hälsoaspekterna. Kulturarvet kan också fungera som drivkraft för hela samhällen / bygder och dess människor. Stolthet och en känsla av solidaritet med arvet kan lyfta upp de enskilda människorna och företagen. Satsningar kan bidra till tillväxt både för enskilda företag, samhällen och regioner, kanske speciellt för glesbygdsområden. Många talar just om kulturarvet som en dåligt utnyttjad resurs att bruka som en dragningskraft.

Varför ska just den offentliga sektorn ägna sig åt kulturarv och historia?

De vanligaste motiven till varför kulturarvsfrågor ska handhas av den offentliga sektorn är att det handlar om något som tillhör och berör alla människor. Men det finns det ju många saker som gör, kan man kontra. Att lyfta fram vattentäta orsaker till varför man ska lägga offentliga medel på denna sektor är inte lätt. De flesta människor verkar se det som väldigt självklart att lagstiftning, övervakning, handläggning osv måste skötas av offentliga krafter, måste vara ett samlat samhällsansvar. Eftersom kulturarvet tillhör alla måste det brukas i demokratisk anda t ex för att undvika missbruk, resonerar man. Den offentliga sektorns styrka är också att man har möjlighet och uppdraget att visa och vårda det mångfaldiga kulturarvet – de olika perspektiven - och göra allt tillgängligt för alla. Det är ju för allmänheten man arbetar. Den offentligt finansierade kulturarvssektorn uppmanas också till långsiktigt tänkande och objektivitet både i bevarande och i förmedling. Detta ger möjlighet till en mångfasetterad bild. Utan ett primärt syfte av ekonomiska förtjänster kan också detta perspektiv lättas upprätthållas.

Vad bör vår roll vara när vi arbetar åt samhället och medborgarna? Vad är vår uppgift?

Resultaten av förda diskussioner visar på att det finns stora krav på kulturarvsarbetarna både internt och från externa aktörer. Kulturarvsarbetarna ska forska - insamla ny kunskap, ifrågasätta gammal kunskap. De ska förvalta ett kollektivt minne och upprätthålla ett bevarandeperspektiv. De ska värna det långsiktiga och jämförande perspektivet. Rollen som förmedlare betonas som den allra viktigaste, - förmedlare av kunskap och av kontakter. Vara en lyssnande part och en drivande kommunikatör. Att verka för ökad kunskap och engagemang bland allmänheten ses som nödvändigt för ett långsiktigt levande kulturarv. Återkommande är kraven på att kulturarvsarbetarna måste verka som en mer aktiv part i samhällsdebatt och driva på för att lyfta fram kulturarvsfrågornas vikt och potential för såväl individ som samhälle. I samband med detta betonas det tvärssektoriella tänkandet och behovet av mer politiskt och strategiskt arbete. Bilden av kulturarvsarbetaren som en "super-man/kvinna" växer fram. Alla kan naturligtvis inte uppfylla alla dessa roller. Därför är det viktigt att fortsätta diskutera ansvars- och rollfördelning, men också samordning. Kulturmiljövårdens organisation framkommer nämligen ständigt som försvårande faktor.

Vilka är visionerna för framtiden? Vilket önskat tillstånd vill vi uppnå?

Vi har valt att dela upp visionerna i tre olika perspektiv. Dessa anger riktlinjer, men inte de exakta formuleringarna, för framtida ambitioner.

För : Alla människor kan relatera till begreppet kulturarv. Det finns i deras föreställningsvärld och berikar deras liv. Därmed känner man både delaktighet i och ansvar för kulturarvet. Medvetenheten om densamma stärker individernas trygghet och leder till öppenhet och förståelse i mötet med andra människor.

För kulturarvssektorn: Sektorn har en bibehållen och utvecklad specialistroll i ämnet. Vi arbetar utåtriktat och med nya samverkansformer och metoder och med mer tid för dialog, lyssnande och kunskaps spridning. Men tryggheten har vi kvar i den traditionella basverksamheten, med samlande, dokumentation, bevarande och det långa tidsperspektivet som fokus. Vår kunskap efterfrågas och värderas lika högt som andra discipliners kunskap.

För samhället: Kulturarvet anses vara en resurs som är viktig både för enskilda individer och för samhället i stort. Kulturarvstankar finns integrerat som en naturlig del i all samhällsplanering. Från såväl statligt/kommunalt som näringslivets håll anser man att sektorn är värdefull och får kosta pengar.

Hur ska vi då nå fram till detta önskade tillstånd?

Prioriterade områden:

- **Samarbete och samordning, nätverk och forum** – Att verka för utveckling av samarbetsformer såväl inom sektorn som med externa aktörer för kunskaps- och kompetensutbyte och för att främja kommunikationen mellan kulturarvsarbetare och övriga medborgare. Skapa livskraftiga forum, både fysiska och digitala, för kunskapsförmedling, rådgivning och stöd - mötesplatser för tvärssektoriell dialog och information. Behov av personer med samordnaransvar för en region (kommun, län).
- **Det lokala perspektivet – lokal kunskap, förankring, delaktighet** – ett verktyg för ett ökat medborgarengagemang. Befintligt lokalt engagemang och kunskap måste tillvaratas. Det är detta som garanterar många av våra kulturarvs överlevnad. Utbyte mellan avlönade och ideella kulturarvsarbetare är fruktbart. Bruka det lokala kulturarvet, det som är närmast människan, för att skapa varaktigt intresse och förståelse. Underifrånperspektiv medvetandegör och ger växtkraft – det är där dialogen förs bäst. Så byggs ett medborgarengagemang.
- **Utbildning, kunskapsförmedling, information** – som verktyg för ökat engagemang och intresse, för ett framtida vårdat, bevarat och brukat kulturarv. Ny kunskap måste ut i samhället. Möt människor öga mot öga, gärna i målgruppens egen miljö. Lyssna till vad människor efterfrågar. Anpassa information efter mottagaren. Våga använda otraditionella kanaler och metoder för förmedling. Arbeta tvärssektoriellt. Information i myndighetsutövning, i förebyggande syfte. Integrera kulturhistoria i fler utbildningar. Barn och ungdom, politiker, invandrare, mark- och fastighetsägare måste prioriteras i kunskapsförmedling. För kulturarvsarbetarnas del krävs kompetensutveckling, förbättrade rutiner samt ekonomiska och tidsmässiga förutsättningar.
- **Kulturmiljövårdens organisation** - den otydliga roll- och ansvarsfördelningen leder till problem både inåt och utåt. Resursslöseri, dubbelarbete och minskat förtroende är risker/verklighet. Samstämmig myndighetsutövning och information med antikvarisk kompetens hos alla myndigheter och organisationer som hanterar kulturarvet är en måsättning. Ökat engagemang och ansvar för kulturarvet på kommunal nivå.
- **Resursbristen** - vår största hämsko. Stora risker då kunskapsförmedling, vårdande och förebyggande arbete blir lidande. Med slipade argument kan större politisk förståelse erhållas. Basanslagen måste förvaras och konsekvensanalyser utföras vid nedskärningar. Ett

långsiktigt kunskapsinhämtande måste prioriteras liksom värnandet om kunniga medarbetare. Ideella föreningar och enskilda måste ges större möjligheter till ekonomiskt stöd. Sektorn måste också finansiera mera själva, prova nya vägar för inkomstbringande verksamhet.

- **Bruka och bevara** – ett antikvariskt dilemma och ett av regeringens kulturpolitiska mål. För att möjliggöra detta krävs att man verkar för att göra kulturarvsfrågor till en självklar del av samhällsplaneringen genom ex mer politiskt och strategiskt arbete samt lokal förankring. Information och kunskapsförmedling är ledstjärnor
- **Lokal/regional utveckling, profilering, strategiska frågor** – kulturarvet som resurs. Speciellt viktigt för glesbygd och i områden med låg ekonomiskt tillväxt. Öka synlighet, profil och dragningskraft för såväl invånare som företag och turister. Förankringen lokalt är primär, med skolan och det lokala engagemanget och samarbete i centrum. Kulturturism med genuina krafter på etiskt grund - en utvecklingsbar och inkomstbringande utgångspunkt.
- **Kulturarvet – en plats för alla.** Kulturarvet och kulturarvssektorn borde fungera som en mötesplats där alla, oavsett ålder, kön, eller etnicitet, känner sig välkomna och är delaktiga. Humaniora – vår styrka, utnyttja den! Viktigt att integrera tankar på integration och jämställdhet i det dagliga arbetet. Kunskapsförmedling som vapen mot fördomar och missuppfattningar.

Bilaga 1 - Nya och nygamla grepp

En av arbetsgrupperna som sammanträtt under Agenda kulturarvs gång har haft som tema att diskutera fram nya grepp, nya metoder att arbeta efter. Genomgående betonas i deras arbete vikten av att få sektorn att höras och synas i samhället, för att få fler människor intresserade och engagerade. Att börja på den lokala nivån, att satsa på barnen och skolan och på turismindustrin och på nya kanaler för förmedling och dialog är röda trådar som präglade deras arbete. Många av de framkomna idéerna finns integrerade i sammanställningen. Även under Agenda kulturarvs upptaktsseminarium i Oskarshamn togs en rad förslag fram. Här följer en lista med tips på hur man skulle kunna förbättra det framtida kulturarvsarbetet med nya och nygamla metoder och idéer. Välkommen att inspireras!

- Enkät- och opinionsundersökningar, Målgruppsanalyser. Vad tycker folk? Vad vill man ha? Vad vill man särskilt värna om i det här länet? Vilken betydelse spelar kulturarvet för migrationsbeslut o dyl? Målgruppsanalyser har även relevans för museer, föreningsliv etc.
- Kunskapen till medborgarna. Viktigt att vetenskapliga institutioner ser till föra ut aktuell kunskap till allmänheten. *Alla* typer av projekt vare sig det gäller restaureringar, inventeringar, forskning borde ha ett pedagogiskt program med en budget för det. publika och populärvetenskapliga publikationer borde skrivas samtidigt som vetenskapliga.
- Natur- och Kultur skolor för barn; Typ den som finns i Bråbygden. Eller Kulturmulleskola med inriktning på kulturarvet. Rekryteringen av unga måste starta redan i barnaåren.
- Ordna utbildningar lokalt; fortbildning av lärare i hembygdsföreningens regi, utbildning i gammalt hantverk, kanske speciellt i hantverk som har tradition i bygden. Detta kan även leda till nygamla yrken.
- Tidsresor, rollspel, deltagande verksamhet etc ; Dra lärdom av framgången med Alla Tiders Historia, sprida vidare, vidareutveckla. All form av inlevelse/upplevelse är positivt. Positivt att aktivt få delta i aktiviteter, åka hölass, delta i seglats, slå flinta o s v. På Öland skulle man exempelvis kunna ha ett par kvarnar igång där man fick mala sitt egna mjöl och sedan köpa.
- Museerna/länsmuseet borde vara gratis. + Gratis bussresor för skolungdomar till länsmuseet och andra lokala institutioner, mindre museer och arrangemang.
- Stötta förankring och engagemang genom planarbete i kommunerna; Exempel; Torsås och Emmaboda kommuner har bjudit in t ex föreningar och andra grupper att ta fram underlag/önskemål inför översiktsplanarbetet
- Vidareutveckla goda pågående projekt såsom t ex arbetsmarkandsprojekt för arbetslösa byggnadsarbetare i Nybro kommun, RASMUS, och intresset för gamla hus i projektet BeBo-landsbygd.
- Ta tillvara pensionärernas erfarenheter – som berättare för barn och yngre, t ex som i förslaget nedan: Skolbarnen skulle kunna göra en enkel rundtur direkt i sin närmiljö med karta och kompass och titta t ex på en fornlämning, ett gammalt hus, kyrkan samt prata med 2 personer på ålderdomshemmet.
- Ta tillvara pensionärernas erfarenheter – som berättare för barn och yngre, t ex som i förslaget nedan: Skolbarnen skulle kunna göra en enkel rundtur direkt i sin närmiljö med karta och kompass och titta t ex på en fornlämning, ett gammalt hus, kyrkan samt prata med 2 personer på ålderdomshemmet.

- Bjud in politiker och deras familjer till evenemang, aktiviteter och möten, för ökat engagemang och bättre förståelse för kulturarvsarbetet, inte minst föreningarnas!
- Adoptera en runsten - eller annat "kulturminne" Bra skolprojekt! Man kan också tänka sig företag som adopterar t ex kulturminne/-miljö.
- "Kulturarvsstämplade företag"; Företag certifieras och får varumärke typ "Främjar kulturarvet" om de på något vis gör olika insatser för kulturarvet t ex adopterar kulturminne/-miljö, gör industrihistoriskt museum typ ITT Flygt eller iordningställer kulturstig eller annat.
- Kulturarvets rödlistor; Sätta ihop kulturarvets rödlistor; utrotningshotad kategoribebyggelse, utrotningshotade hantverk, seder och bruk, etc. Lättfattligt! Skapar intresse! Tvingar oss själva att prioritera.
- Dataspel; Tredimensionella dataspel för att levandegöra och väcka intresse för kulturhistoria och kulturarv. Flera goda ex finns, t ex från Visby. Dataspel för att lära sig god byggnadsvård enligt "trial and error"-metoden

Tillfälliga arrangemang, idéer

- Kulturarvsår i almanacka som varje månad presenterar en viss kommun genom karta med sevärdheter + kalendarium på planerade aktiviteter.
- Julkalender för både barn och vuxna, varför inte baserad på folkets egna k-spaningar? T ex genom att man i varje kommun röstar fram två kulturarv (24 luckor, 12 kommuner i H län). Kombinera med liten skrift, varje lucka – en kultur**historia** (till det som visas i luckan). Jämför gärna Riksantikvarieämbetets julkort 2001, en julkalender. Ett sätt att engagera många, uppmärksamma och visa på det "kuliga" med kulturarvet!
- Årets diplom bör inrättas; att delas ut till organisationer/personer som gjort värdefulla insatser inom kulturmiljöområdet. Mer uppskattning till föreningar, eldsjälur etc.
- Hänga på trender; Hur kan vi i länet bättre fånga upp och hänga på det redan befintliga intresse och engagemang som visar sig dels regionalt, men också nationellt i t ex det stora genomslaget för TV-program som Antikrundan, Sommatorpet och Hermans historia, eller i SVEROC:s verksamhet och i dataspelens värld? Kanske några personer i länet, representerande olika instanser, kan fungera som omvärldsbevakare för att se/hitta trenderna.
- Aktuella teman – nya former av utställningar. Utställningar såsom inom nätverket *makten.nu*, som berör och engagerar, som vill ha en dialog med och gör människor delaktiga i samhällsdebatten i aktuella frågor. Hur kan vi lära av historien?
- Årlig kulturarvsdag i Kalmar län eller kulturarvsvecka. Kanske med olika teman varje år såsom man gör med Kulturhusens dag? Tänk om vi kunde få med oss grannlänerna och göra Smålands-Ölands kulturarvsdagar!
- Temahelger; aktivitet kring ett visst intressant tema för trakten/regionen, t.ex. "Hur åkte man förr?" / Gamla fortskaffningsmedel; Besökarna får sedan uppleva att åka med dessa fordon samtidigt som någon berättar om och visar hur de användes. Detta kan kompletteras med gamla kartor över vägsystem och vattenleder. Eller varför inte temahelger på hembygdsgården kring ett speciellt hantverk, smide, hovslageri etc.
- Internationella och nationella hembygdsg dagar. Återvändardagar, Hemvändardagar. Många emigranter från Öland och Småland har sina rötter här. Kalmar län kunde bli pionjär på att

bjuda in emigranter för att finna sina Småländska/Öländska rötter, kanske skulle man kunna starta ett släktforskarcentrum.

- Uppsatsstävling för ungdomar på temat kulturarv/kulturmiljöer. T ex: Vad i sin miljö tycker man är viktigt att spara på för framtiden? Utmärkt idé för just gymnasiet! Ett sätt att få ungdomars, tonåringarnas bilder.
- En kultur- och naturbuss som reser med hela länet som arbetsfält och besöker folk på deras egna platser. "Här ska man kunna få rådgivning i t ex byggnads- och landskapsvård men med bussen kommer också vandrande utställningar, tidsresor-verksamhet o dyl."
- Upplevelser i mörker - "Son et lumière" spel - som i Frankrike, där historiska monument och miljöer kvälls- och nattetid används för ljus- och ljudspel, teater mm. Exempel i länet; i Oskarshamn har arrangemang med kvällsrunda med olika stationer där man fick möta olika väsen o dyl.
- Historiska Trails; Trails kan vara ett sätt att visa/uppmärksamma vad som finns. (Trails är speciella leder för specialintresserade, t ex Whiskey-trails i Skottland.)
- Teaterprojekt a la Gislaved; Varje bygd valde något tema/händelse att göra teater kring, sedan bussades folk omkring till olika platser med föreställning på varje plats, så att man fick se teatern i sin rätta miljö. Mycket lyckosamt projekt, engagerade såväl skådespelare som publik starkt.
- Bussresor i kulturarvets tecken. I olika former och sammanhang, t ex för nyinflyttade, familjer, studenter, invandrare, för politiker och tjänstemän i t ex en kommun såsom i Vimmerby kommun våren 2002, där experter utanför länet också medverkade, för gymnasieungdomar eller som i Emmaboda för 7:an och 8:an där eldsjälarna berättar för barnen. Eller varför inte detsamma för inspirations- /erfarenhets utbyte mellan föreningar såsom man gjort i Emåprojektet (föreningar i Jönköpings län mötte föreningar i Kalmar län och vice versa). Man skulle även kunna fixa skolresor o dyl genom länet under vilka lokala guider visar länets kulturhistoriska mångfald.

Bilaga 2 – Några synpunkter och kommentarer från läns museet och länsstyrelsens kulturmiljöfunktion

Denna bilaga bygger på inkomna synpunkter från personalen på kulturmiljöfunktionen (länsstyrelsen) och på läns museet. Synpunkterna har dels framkommit under ett diskussionstillfälle med återrapporteringen som tema, dels som spridda kommentarer insända till samordnaren. Som nämndes i inledningen uppstod behovet av denna bilaga då vi insåg att det ofta är ganska oklart, i det material som ligger till grund för sammanställningen, vem det ospecificerade *vi:et* syftar på. Mycket av det som tas upp under fråga, 2.3a där det professionella perspektivet tillämpas, handlar naturligtvis om läns museets och länsstyrelsens uppdrag och verksamhet men har utarbetats i sammanhang då även andra delar av kulturarvssektorn (i bred bemärkelse) deltagit.

❖ Reaktionen och synpunkter

I remissutskicket bad vi våra medarbetare att främst fundera över det professionella perspektivet – hur reagerar vi på innehållet?, vad är mest prioriterat?, vad är det *vi* ska syssla med?, i vilken ände ska vi börja?

Många tog upp problematiken i att det finns en diskrepans mellan vad vi *vill* göra och vad vi känner att vi *kan* göra idag. Sammanställningen visar att det finns många önskemål och krav på oss från omvärlden, många förväntningar från olika aktörer. Att det finns en efterfrågan på våra tjänster är ju positivt, men idag är det svårt att leva upp till det. Vi begränsas både av tids- och resursbrist men även av styrdokument som reglerar vår verksamhet. Just bristen på tid och pengar återkommer ständigt som ett problemområde. Svårigheten att försvara en rimlig nivå i basverksamheter och brist på tid för förmedling och förebyggande arbete lyfts fram. Se vidare kap 3.3 under rubriken Ansvar – roller – förutsättningar. Många är också kritiska till det sätt på vilket projektmedel styr arbetet. Tillfälliga riktade satsningar görs ibland på områden som visserligen kan vara givande och intressanta, men som kanske inte är de allra mest akuta i antikvariernas ögon. Korta projektanställningar leder till att personer som förvärvat en specialkompetens försvinner från organisationen. Resultatet kan bli ett kortsiktigt tänkande både i verksamhet och vad gäller personalens kompetens. För att förbättra denna situation skulle man kunna utveckla bättre rutiner för att själva försöka styra projekten så mycket som möjligt, göra bättre prioriteringar när man söker pengar o s v. Dessutom skulle man kunna se till att det fanns en medveten strategi för medarbetarna inom projektet, för deras kompetens och framtid. Men alla är inte lika negativa till den projektfinansierad verksamheten. Projektformen gör det exempelvis finansiellt möjligt att koncentrerat genomföra specifika studier som producerar såväl ny kunskap, om ett visst område, som spetskompetens hos de som utför arbetet.

När det gäller vissa av de sk prioriterade områdena har vi redan utvecklats mycket i arbetssätt. Det gäller samverkansformer och nätverksuppbyggande, och utvecklande och tillvaratagande av lokalt perspektiv och engagemang. Att fortsätta prioritera dessa områden känns naturligt. Men när det gäller kunskapsidan, som är grundläggande för vår verksamhet, måste man lägga ner mer resurser. Själva förmedlingen av kunskap måste givetvis också prioriteras och utvecklas. Användande av förbättrade metoder och annorlunda kanaler är bara ett par exempel. Det ges många bra tips i sammanställningen. Om vi tycker att vi sysslar mycket med förmedling idag, men ändå inte anser att informationen når ut kanske vi måste se över arbetssätten. Men allt är inte så negativt utan det finns många goda exempel på lyckade förmedlingsinsatser också – erfarenheter att ta vara på exempelvis när det gäller arbetet med barn och ungdom.

Ofta ställs krav på läns museet och länsstyrelsen att vi, när det gäller informationsförmedling, dialog och utställningsverksamhet m m, borde lyssna mer till vad allmänheten vill ha, kanske t o m bli mer trendkänsliga, allt för att nå ut till fler människor, få fler besökare till museet o s v. Detta är en viktig fråga. Ofta uppfattas kulturarvssektorn som lite konservativ, men idag finns många goda ansatser och utvecklade arbetssätt som innebär ett mer lyssnande och uppmärksam förhållningssätt. Och visst kan det finnas fördelar att hänga på intresseområden och trender som ligger i tiden. Men det är av stor vikt att detta görs på ett genomtänkt sätt, där man håller fast vid det antikvariska synsättet. Vi får gärna provocera, men vi måste bibehålla expertrollen och vara seriösa och genomtänkta i metod och syfte. Vidare betonar vikten av att delta mer i samhällsdebatt och balansera med vårt långsiktiga perspektiv. Balansgången mellan anpassning till nya, efterfrågade

arbetsätt och rötterna i det traditionella utgångspunkterna kan ibland uppfattas som svår. Vissa framhåller att det är viktigt att betona att grunden i vårt arbete även fortsättningsvis måste vara samlande och dokumentation, vård/konservering o s v för att vi även i framtiden ska kunna förmedla kunskap och agera rådgivare. Den mångsidig och samlade kompetensen är en viktig styrka. Men det gäller att man vårdar den för framtiden och bibehåller både bredd och djup. Långsiktigheten och stabiliteten är viktig men kombinerat med nytänkande.

När det gäller frågan om vilken roll läns museet och länsstyrelsen ska ha framstår det med klarhet att både länsstyrelsen och museet anser att rollen som förmedlare av information är mycket viktig. *"Kunskapsförmedling måste vara prioriterat"*. Men det framkommer även synpunkter som pekar på att det är väsentligt att inte lägga ännu mer ovanpå den ordinarie verksamheten. *"Vår värld ser inte ut på det viset som det verkar på vissa ställen i dokumentet, vi har idag inte möjlighet att svara upp mot allt det som önskas och kanske ska det heller inte vara vår ambition"*.

Frågan är vad som ska vara vår ambition?

Vi har en lång och omfattande process med Agenda kulturarv bakom oss och ändå har man inte vågat ta tag i frågan om vad vi, länsstyrelsen och läns museet, egentligen ska syssla med. Vi ifrågasätter ingen verksamhet vi har idag. I sammanställningen framstår det som att vi ska göra allt det vi gör idag och ändå mycket mer. Detta uppfattar många som ett problem. Det är ju roligt att många aktörer ser ett behov av oss, men vi kanske måste begränsa verksamheten och våga ta en diskussion om vad vår uppgift egentligen ska vara. Kanske gapar vi efter för mycket idag... Vi måste ifrågasätta det vi gör. Men detta är inte lätt. Vad ska man välja bort? Vem ska göra valet? På ett gemensamt möte sitter man inte och talar om vilka verksamheter som den ena eller andra organisationen inte borde ägna sig åt. Det skulle ju innebära att man valde bort någon/några av sina medarbetare. Men kanske är det viktigt att våga ta diskussionen. En möjlighet vore att begränsa verksamheten till några få saker som man kan göra riktigt bra. *"Mjukvarorna" är det brist på idag. Det är kanske där vi ska rikta in oss. Utveckla det. Att arbeta för människornas skull."*

Synpunkter framkom på att läns museet sysslar med för många olika saker – att man kanske skulle begränsa sig mer och ringa in de områden som är viktigast att prioritera. Men här råder oenighet. Vissa anser att läns museet skulle få chansen att exempelvis enbart ägna sig åt förmedlande verksamhet och inte alls syssla med kunskapsuppbyggnad medan andra menar att kunskapen inte kan förmedlas utan egen kunskapsuppbyggnad inom organisationen, och att man snarare borde satsa mer på forskning och på högre akademisk kompetens inom organisationen.

Ett återkommande tema i diskussionen är problemen med kulturmiljövårdens organisation, ett av de sk prioriterade områdena. Förslag och synpunkter faller platt när man kommer till hur arbetet faktiskt är styrt och organiserat. Den oklara roll- och ansvarsfördelningen, bl a mellan länsstyrelsen och läns museet, leder till onödigt dubbelarbete och ibland konflikter och dessutom förmedlas otydlighet gentemot allmänheten. Detta är en fråga som måste prioriteras. I relationen mellan läns museet, länsstyrelsen och RAÄ efterfrågas tydligare och enklare informationskanaler så att man lätt kan hålla sig informerad om varandras arbete. Det finns även önskemål på förbättrad kommunikation mellan chefer, på olika nivåer, och övriga anställda.

När det gäller kulturmiljövårdens organisation aktualiseras ständigt frågan om kommunernas roll. I diskussionerna som förts i länet har detta varit ett återkommande tema – möjligheterna att på något sätt ge och få kommunerna att ta ett större eget ansvar för sina kulturarvsfrågor - göra kommunerna mer delaktiga. Återkommande förslag finns i sammanställningen på en kommunantikvarie i varje kommun. Men frågan är hur realistiskt det är att tänka sig 12 nya antikvarietjänster i Kalmar län. Ambitionen kan vara nog så god och kanske kan man lösa frågan med kommunernas roll på något annat sätt, möjligen genom utbildning av befintliga tjänstemän. Frågan stammar bl a ur önskemål på en samordnare, en spindel i nätet, en kontaktperson som det är naturligt att vända sig till med frågor, någon som kan arbeta närmre människorna. Från läns museets personal kommer, från vissa håll, förslaget på att återinsätta tjänsten som hembygdskonsulent, i erforderligt justerad form, en tjänst som fanns under några år på 1980-talet. Denne person hade bl a till uppgift att hålla kontakten med hembygd föreningar och andra ideella aktörer.

Både länsstyrelsen och länsmuseum har stora och breda kontaktnät som brukas olika väl och i olika stor omfattning. Att för framtiden satsa på just samverkan och samarbeten, gärna tvärssektoriella sådana, talas det mycket om. Från länsstyrelsens håll menar man detta arbetssätt redan ligger naturligt i deras organisation, men är en viktig fråga att vidareutveckla.

Den återkommande ambitionen om att bygga upp någon typ av forum för kulturarv i länet, en plats (fysisk/digital?) för kunskaps- och informationsutbyte är också något som de flesta verkar positiva till. Det är en idé att utveckla och undersöka.

I arbetet vi utför är det viktigt att visa upp goda exempel och sprida dem vidare. Ett arbete som pågår i Vimmerby kommun just nu är ett bra exempel. Här arbetar man mycket utifrån nätverk/forum- tanken med ett underifrånperspektiv. Från kommunen sida har man varit mån om att ha invånarna med sig. Kommunen har lyft upp kulturarvet som en mycket viktig del att utveckla - en tillgång för bygden. Detta är ett sätt att profilera kommunen på. Man utgår från "Astrid Lindgrens landskap" o s v. Kulturarvet brukas här som både en kraft inåt, för invånarna, och en utåt riktad mot turister, ev inflyttare och företag. Ett viktigt motiv är att bygga ett gott samhälle åt och med invånarna. Både länsmuseum och länsstyrelsen har på olika sätt varit involverade, och man har satsat på att fungera mest som stödpersoner och ge invånarna verktygen att fortsätta utvecklingen själva. Inom detta projekt har man också sökt och fått pengar från Statens kulturråd, för att kunna utföra en pilotstudie om att skapa ett forum med bl a digitaliserat arkivmaterial. Initiativet kan delvis ses som ett resultat av Agenda kulturarv. Detta är ett bra exempel på hur man kan arbeta. Här fyller vi som professionella kulturarvsarbetare många av de funktioner som efterfrågas i dokumentet. Just den rådgivande, stödjande funktionen anses positiv, att gå in med mer av ett underifrånperspektiv och arbetar mer genom människor än över huvudet på dem.

En fråga som uppkommit och som många menar att vi måste fortsätta diskutera är vikten av att argumentera bättre för nyttan med kulturarvet. Det är en erfarenhet vi tar med oss att vi måste fortsätta att diskutera och slipa på argument, speciellt sådana som behövs då man möter politiker. Varför är det så viktigt med kulturarvet? Vad gör vår sektor för nytta? Varför ska offentliga medel satsas på oss? Resursbristen har vi, Ist och Im gemensam med alla aktörer som sysslar med kulturarvet. Vad ska vi säga till politikerna? Vilka argument ska vi komma fram med för att de ska satsa mer på oss? Kulturarvet gör gott – det är vi överens om. Kanske skulle man behöva ha mer belägg i siffror. Mer forskning behövs. Agenda kulturarvs politikerundersökning visar ju också att politiker vill ha mer information om kulturarvsfrågor, vill att vi inom sektorn ska försöka påverka mer. Diskussionen kring argumentation måste fortgå inom kulturarvssektorn.

Sammanfattningsvis skulle man kunna säga att den professionella kulturarvssektorn menar att förmedling, dialog, kommunikation är det mest prioriterade området för framtiden, både inom själva sektorn och utåt. Vidareutveckling av kontaktnät och samverkansformer måste också få en framträdande roll exempelvis för inriktning på de lokala initiativen och engagemanget och för en betoning på det tvärssektoriella tänkandet. Att satsa på uppbyggnad av forum för kulturarvsfrågor i länet verkar tilltala många medarbetare. Kunskapen inom sektorn måste vidare värnas. Att lyfta fram kulturarvsfrågorna tydligare på den politiska agendan och bibehålla en levande diskussion kring argument för kulturarvets betydelse och potential är också av vikt. Frågan om kulturmiljövårdens organisation och kommunernas roll kräver en översyn.

❖ Visioner

Som en andra frågeställning bad vi våra medarbetare att fundera över visioner för framtiden. Detta är en komplicerad fråga som vi måste fortsätta att diskutera. Här följer dock några av förslagen som framkom:

- Ett önskat tillstånd i framtiden vore ett ökat samarbete över gränserna, det offentliga och näringslivet t ex. Att man använder sig av andra kanaler än nu. Drömmen vore att uppnå ett tillstånd där vår verksamhet har skapat ett behov. (Vissa verksamheter känner att man delvis nått dit idag, t ex ATH som efter 10 år kommit så långt..) Man måste sälja in en idé så att efterföljare skapas.
- En vision vore att kulturarvet fanns på var mans läppar att det fanns möjlighet att bevara och vårda våra samlingar och att arbeta med modern historia (1900-talet).

- Ett önskat tillstånd i framtiden vore att man diskuterat sig fram till ett breddat kulturarvsbegrepp, att man har ett annorlunda bevarandeperspektiv där man ser mer till helheter än till delar. Demokratisering både i process och struktur på alla nivåer i samhället, en decentralisering, vore vidare önskvärt.
- Någon menade att en vision för framtiden vore att vi, professionella kulturarvsarbetare, skulle arbeta mer som lotsar, rådgivare och stödpersoner. Att vi skulle ha mer av ett underifrånperspektiv och att vi mer arbetar *genom* andra människor.